

כלום אסרו מלאכה בחוש"מ אלא כדי שיהו אוכלין ושותין ויגיעין בתורה (ירושלמי מ"ק פ"ה ה"א):

בסיעתא דשמיא | גליון חג מבית 'אהלי התורה'

סוכות תשפ"ד

אהלי מועד

ועליו לא יבול

קרני הוד מאורו של רבינו הגדול מרנא בעל ה'חפץ חיים' זיע"א

רבינו הגדול מרן הגר"ד לנדו שליט"א

עמ' כ"ח - כ"ט

פרסום ראשון

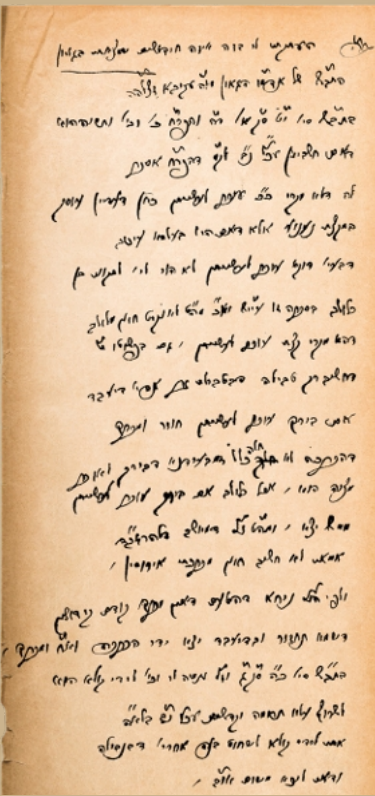
מכתב ממרן החזו"א זללה"ה

בענין שאיבת מים ביו"ט שני

פרסום ראשון

גליון רעק"א על הלכות לולב

נעתק ע"י תלמידו הגה"מ רבי משה לנדסבערג זצ"ל בעריכת הגאון הגדול ר' שלמה אריאלי שליט"א

ארבע מי יודע

שיאלת מרבנו הגדול שליט"א ליושבי האהל

קרקע הסוכה אסורה בהנאה

סוכה דף ג' ב', היתה גבוהה מעשרים אמה ובא למעשה בכרים וכסתות לא הוה מיעוט. ע"י ר"ן שפירש, ומשום הכי בכרים בטלה דעתו שאין אדם עשוי לבטלן שבעה אלא משתמש בהן תדיר. והנה קרקע הסוכה היא חלק מהסוכה, כמ"ש החזו"א או"ח סי' ק"נ ס"ק כ"ב, שכן מצונו שקרקע גוולה פוסלת בסוכה. וכן במבואר בדיון סוכה ע"ג סוכה [שהעליונה כשרה רק אם רצפתה ראוי לדיורין]. ולכא"ו קרקע הסוכה אסורה בהנאה כדפנות הסוכה ונו"י [ע"ע]. ואם כן מאי חזית לומר דאינם בטלים כי ישתמש בהם, אדרבה, נימא דהוי ביטול וחשיב חלק מהסוכה, ואסור להשתמש כל שבעה ושוב אינו יכול לקחתה.

הפסק בין דיומדין לסכך

סוכה ד' ב', נעץ ד' קונדיסין וסיכך על גביהו, ר' יעקב אומר כל שאילו יחקקו ויש בהן טפח לכאן וטפח לכאן יש בהן משום דיומד. [ופרש"י, בקונדיסין עגולין קא אמר, רואין כל שיש בעוביין כל כך שאילו יחקק וינטל עובי עגולו, וירבעו ויחלקו ויש בהן טפח לכאן וטפח לכאן, ולאחר שירבעו יחלקו מבעינן ויעשו אותם כעין מרובים שלנו, שיש להם שתי דפנות]. וצריך עיון, הרי הרחיק את הסיכוך מן הדפנות פסלה [י"א א'], ותוך ג' טפחים כשרה משום לבד. וכשאמרו בקונדיסין כל שאילו יחקקו, לכאורה לא הוי דפנות רק החלק שישאר אחר החקק. והרי אין אומרים לבד כשיש דבר המפסיק [כמש"כ הריטב"א או עירובין ח' וכו' בשעה"צ תרל"ב י"ב. ואמנם ע"י תוס' הרא"ש סוכה י"ט] ואף כאן יש ממשות המפסיקה בין קו הדופן שישאר אחר החקק, לסכך. וי"ל.

שוה לכל נפש

כתובות ז' ב', אך אשר יאכל לכל נפש [הוא לבדו יעשה לכם], דבר השוה לכל נפש, אלא מעתה נודמן לו צבי ביו"ט, והוא לאינו ראוי לכל נפש ה"נ דאסור למשחטתיה, ומשני, צבי צריך לכל נפש הוא. ועי' משנ"ב תצ"ט ג', שתקנו אוכל שאין צריכים [לתקון] אלא מפונקים, אסור ביו"ט. ולכאורה במאכלות שאין כל נפש סובלתם, אסור לעשות מלאכה בשבילם, שאינם שווים לכל נפש. וגרעו מצבי. וקשה בההיא דאמר ר"ע ביצה כ"א, בהמה מסוננת לא יסחוט אלא אם כן יש שהות ביום לאכל ממנה כוית חי מבית טביחתה. וכי דרך לאכול חי, ואין שרי לשרוט לצורך אכילת בשר חי. [אלא אם נאמר דבמצב כזה של מסוננת דרך הוא לאכול חי. א"נ ר"ע למעמי דשרי אפילו לכלבים].

חילול לצורך יו"ט

החזו"א מנחות סי' ל"ג ה' דן שאף שמותר לקנות ולהקדיש לצורך מצות היום, יאסר לחלל הקדש על דבר אחר להשתמש בקדושה למצות היום, ואם נפל מום בקרבן, לא יחללו על בהמה אחרת. שהוצאת הראשון לחולין אסורה משום מתקן. [ונפ"מ גם בחילול מעשר]. ויש להביא רא' מתוספתא שבת פ"ו, אין מבקרין את המומין ביום טוב ואין צריך לומר בשבת. אם לבו ביום, מבקרין את המומין בשבת ואין צריך לומר ביום טוב. ולכ' מה שייך צורך שבת במומין, אם לא שבא לחלל קדושתו על קרבן אחר ולהקריבו. ושמע מינה שפיר דמי. והדבר מפורש בתוס' ישנים יומא ס"ב ב', שמותר ליקח את שני השעירים ביו"כ עצמו כי הוא צורך היום. והרי הם נקחים מתרומת הלשכה וקדושת הדמים מתחללת על הבהמה.

שמחת חג

מנוח להרבות בשמחה זו, ... גדולי חכמי ישראל ורשאי הישגיבות ... הם שחיו...משמחין... כימי חג הסוכות. (רמב"ם פ"ח מסוכה ה"ד)

בשמחה רבה הננו לבשר לאוהבי התורה חכמיה לומדיה והוגיה, כי בעזרת השם גם השנה יתקיים המעמד המרומם בראשות ובהשתתפות גדולי ראשי הישיבות ושירי אהלי התורה, בו ישיקו היקבים תירוש מיין תורתם של רבותינו שליט"א

אל מול פני רבינו הגדול מרן הגר"ד לנדו שליט"א

אשר יפתח את אוצרו הטוב לשמחת לבב כל השומעים.

המעמד יתקיים בס"ד בסוכת מרן רבינו הגדול שליט"א רח' הרב שר 15 ביום ג' ג' דחווה"מ בשעה 18:30 ויועבר בשידור חי ע"ג מסכים ברחובות הסמוכים,

בשנה זו יעשה מאמץ מיוחד לאפשר לכל הקהל להשתתף במעמד.

פרטים בקו כול באהל: 03-3130155

עיינו האמנים בפסול יבש בסוכה ובהדס

הגאון הגדול ר' יצחק קורלנסקי שליט"א עמ' כ"ב

גימנויות של אהב

הגאון הגדול ר' משה זאב איתן שליט"א כ"ג

ידיו אמונה בידו דין סוכה כשוכן וככבשן

הגאון הגדול ר' יהודה דב דאפנק שליט"א עמ' כ"ד

עטרת המועד אבידה מדעת בחפץ של קטן

כ"ק דאדמו"ר רח"מ הורביץ מוד"ק יאקוב שליט"א עמ' כ"ה

פרושה דרב יוסף

הגאון הגדול ר' יוסף שלמה לסיצין זצ"ל עמ' כ"ו

הוראת גאליציע ערבה שבלולב להושיענות

הגאון המופלא ר' אברהם משה באקאן שליט"א עמ' כ"ז

דודאי ראובן שופר ולולב כשי"ט א' חל בשבת

הגאון ר' ראובן שווארץ שליט"א - מלענעווש עמ' ל'

לקבלת הגיליות השבעיים - אהל התורה

ולביור נקודות ההפצה
ניתן לפנות במייל: 8592161@gmail.com

מבית ההוראה דיני דפנות הסוכה והסכך

הגאון הגדול ר' שריאל וזנברג שליט"א עמ' כ"ב

הוראת המועד בענין שמיני רגל בפנ"ע

הגאון הגדול ר' י. בונים שרייבר שליט"א עמ' כ"ג

חקרי ההג בעניני מצות אכילה בסוכה

הגאון הגדול ר' ישראל אדלשטיין שליט"א עמ' כ"ד

דברי חכמים בעניני המועד

הגאון הגדול ר' דוד פיינשטיין שליט"א עמ' כ"ו

שמחת חג

חווה"מ בבית רבינו שליט"א עמ' כ"ז-כ"ח

משנת המועד נטילת לולב בשבת

הגאון הגדול ר' איתמר גרבוז שליט"א עמ' כ"ט

טעם דעת בענין זמן הקפת ההושיענות

הגאון הגדול ר' יחאל פישווק שליט"א עמ' כ'

הלכות חג בהג' מינים כשי"ט חל בשבת

הגאון הגדול ר' מנחם מנדל לובין שליט"א עמ' כ"א

שייח מלכים מו"מ בין רבותינו

מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצ"ל ומרן רבינו הגדול שילבט"א עמ' ד'

בד קודש בענין קרקע הסוכה

רבינו מרן הגר"ד פוברסקי שליט"א עמ' ה'

שיירת התורה כח חכמים לעקור קיום מצוה

מרן המשגיח רבי דן סגל שליט"א עמ' ו'

ענפי ארץ מצטער בלילה הראשון

מרן הגה"ר רבי אברהם מרביץ שליט"א - נייסעטעד עמ' ז'

פרי עץ הדור בגדל פסול נטלה פטמתו

הגאון הגדול רבי אליעזר שלעזינגער שליט"א - זאנדאן ח' עמ' ח'

ברכת אליהו שמחת בית השואבה בזה"י בידושלים

הגאון הגדול רבי אליהו ברוך פינקל זצ"ל עמ' ט'

ארחות המועד בענין שמחת יו"ט

רש"י גלבר ור"מ הכהן רובין שליט"א עמ' י'

הוראת הסוכה בענין מצטער בסוכה

הגאון הגדול רבי אליהו לוי שליט"א - ליקואד עמ' י"א

גליון זה יוצא באבות ידידנו הר"ג ר' יואל לעפקאוויטש שליט"א וויליאמסבורג יה"ר שיזכה להצלחה ברו"ג ולרעות נחת מכל יוצ"ח.

העתקתי לי בזה איזה חידושים שמצאתי
בגליון התב"ש של אדמו"ר הגאון מו"ה
עקיבא זצלה"ה

יבתיב"ש סי' י"ט ס"ק א' ד"ה והפ"ח כ'
ותמוה הוא דאם חשבין עכ"ל. נ"ב לק"מ
דהפ"ח אסבר לה דלא מקרי כל כך עובר
לעשייתן כאן דעדיין עוסק במקצת נענוע,
אלא דאם ה' בעלמא עיכוב דבעינן דוקא

עובר לעשייתן לא הוי לי' לתקוני כן בלולב בסברה זו עיי"ש. וא"כ מהאי טעמא לא
נקט חוץ מלולב דהא מקרי קצת עובר לעשייתן.

וגם בפשוטו י"ל דחשיב רק מטבילה דבטבילה גר אפי' דיעבד אם בירך עובר לעשייתן
חוזר ומברך דהברכה לא חלה כלל דבעידנא דבירך לאו בר מצוה הוא, אבל בלולב
אם בירך עובר לעשייתן ממש יצא. ומהאי טעמא נ"ל דמיושב דלהראב"ד אמאי לא
חשיב חוץ מברכת אירוסין, ולפי הנ"ל ניהא דהטעם דאין מברך קודם קידושין דשמא
תחזור ובדיעבד יצא ידי הברכה ואינו חוזר ומברך. ■

עובר לעשייתן משום הנענוע דאחר כך. וכבר עמד על זה הגרעק"א בגליון התבואות שור שהובא
כאן, והוסיף עוד ישוב אמאי קאמר רק חוץ מן הטבילה ולא קאמר גם חוץ מן הלולב, וכדלקמן.
2. החלק השני שבהגהה זו כבר נמצא בהגהות הגרעק"א לשו"ע יו"ד ריש סי' י"ט וזה לשונו, וביסוד
הדין דמחלוקת הרמב"ם והגהת הרא"ש הנ"ל כתב הפ"ח להוכיח כהנ"א מההיא דאמרין פ"א
דפסחים דבלולב מעידנא דאגבי נפק הרי דמברך אח"כ. והתב"ש כ' עלה ד"כ תקשי היא גופא
אמאי לא תקנו עכ"פ לכתחלה לברך עובר לעשייתן כמו כל המצות אלא ע"כ דאי אפשר לברך
מקודם כעין מה שכתבו תוספות (סוכה דל"ט). וא"כ בהא מודה הרמב"ם דהוי כטבילה גר דלא
אדחי כלל עיין שם. ולכאורה תמוה דעדיין יקשה איך קטני בברייתא כל הברכות כולן מברך עובר
לעשייתן חוץ מטבילה אמאי לא קתני ג"כ חוץ מלולב. ודוחק לומר דב' הברייתות פליגי בזה דהך
תנא ס"ל דאפשר לברך מקודם. ולענ"ד י"ל דהברייתא נקט חוץ מטבילה דבזה הוא דוקא אחר
עשייתן ואפי' דיעבד לא יצא אם בירך מקודם דבעידן דבירך לא היה בר מצוה ולא שייך לומר
וציונו וכלא בירך כלל דמי וחזור ומברך אח"כ, אבל בלולב אף דלכתחלה לא שייך לברך מקודם
דבעוד הלולב בכלי לא מסתבר שיברך כמ"ש תוס' סוכה. אבל מ"מ פשיטא דבידיעבד אם בירך
כשמונה בכלי יצא. ובה מיושב דלהראב"ד דס"ל דברכת אירוסין מברכין אחר הנישואין מהחשש
שמא (יחזור מלקדש) [תחזור מלהתקדש], ואמאי לא חשיב זה בברייתא הנ"ל ולתני חוץ מטבילה
וברכת אירוסין, ולפי הנ"ל ניהא דעכ"פ בדיעבד אם בירך קודם אירוסין יצא מש"ה נקט רק מטבילה
דבזה מגרע גרע בעובר לעשייתו עכ"ל.

אבל החלק הראשון בהגהה זו שתמה על התבואות שור שהביא רק תחילת דברי הפרי חדש כתובה
היא בגליון התבואות שור ולא בהגהתו לשו"ע, ויש לעיין קצת בזה.

ובעיקר הקושיא על הראב"ד אמאי לא חשיב נמי ברכת אירוסין, כתב בספר תורת רפאל ח"ג סי'
ט"ו וזה לשונו, ונראה לי על פי מה שכתבו התוס' בברכות דף נ"ד דלרב דס"ל שם דף מ' דברכה
סגי בשם לחודא הוא הדין דסגי לדידי' במלכות לחודא ע"ש, א"כ נוכל לומר דלהכי לא קאמרי בי
רב נמי חוץ מברכת אירוסין, היינו משום דבכל מקום דקאמרין בי רב אמרי היינו משמיה דרב,
וכמ"ש התוס' בסנהדרין דף י"ז ובכ"מ, וכ"כ הרשב"ם ז"ל בב"ב דף ק"ה, ורב לטעמי' דס"ל דברכה
סגי במלכות לחודא, וא"כ לדידי' מצונו לברך ברכת אירוסין קודם קידושין ככל שאר מצות, ולא
חיישין שמא תחזור והוי ברכה לבטלה, דהא לדידי' אפשר לברך במלכות לחודא וא"כ לא הוי
ברכה לבטלה, ועיין באה"ע סי' ל"ד בח"מ סק"ו ובב"ש שם, משא"כ לדידן דקיי"ל דצריך לברך
בשם ומלכות, א"כ ודאי חיישין שמא תחזור והוי ברכה לבטלה. ולפי"ז כי הוה ס"ד בפסחים שם
דתקיעת שופר מברך לבסוף מטעם דחיישין דלמא מקלקלא תקיעתא, הו"מ למיפרך הא מצי
לברך במלכות לחודא, אלא דעדיפא מינה קא פריך. עכ"ל ספר תורת רפאל.

והנה בשו"ת הגרעק"א סי' כ"ה הוכיח בדעת הרמב"ם דאיסור ברכה שאינה צריכה אינה משום
הזכרת שם שמים לבטלה, דהא לדעת הרמב"ם איסור הזכרת שם שמים לבטלה הוא רק עשה,
ואילו ברכה שאין צריכה היא איסור לאו, אלא על כרחך שהוא איסור בפני עצמו לברך ברכה שאינה
צריכה, ולכן כתב שם דלדעת הרמב"ם אפי' בלשון לע"ז דליכא משום מזכיר שם שמים לבטלה
אפ"ה עובר באיסור ברכה שאינה צריכה, ולפי"ז ליכא למימר כתיירו של התורת רפאל, דלרב
דהזכרת מלכות לבד חשיבא ברכה ממילא אם מברך ברכה זו שלא לצורך עובר באיסור ברכה
שאינה צריכה, וקמה וגם ניצבה ההוכחה מפסחים דף י' דברכת אירוסין היא קודם קידושין, ולכן
מیان הגרעק"א בתירוץ זה והוצרך לתרץ באופן אחר.

גליון רעק"א

עם הערות מהגה"ג ר"ש אריאלי שליט"א

הגנו להציע לפני יושבי אוהל, העתקה
מגליון שכתב רבינו הגאון רבי עקיבא
איגר זיע"א על ספר תבואות שור, אשר
עדיין לא שזפתו עין הדפוס, וזאת מפנקס
תלמידו הג"ר משה לנדסברג זצ"ל חבר
בית דינו של רבינו, בפינקס זה בינות
לחידושי העתיק גם הרבה מכתבי רבו
הגרעק"א, וכבר איתמחי כת"י זה [אשר

נמצא בספריה לאומית ירושלים] בידי המומחים העוסקים בתורת רבינו רבות בשנים
הגאונים הרבנים זצ"ל ושיבלחט"א. בשו"ת רעק"א החדש מהדו' המאור (כרך ד' עמ'
ר"צ, וכרך ה' עמ' קמ"ט) הודפסו ב' גליונות שכתב הגרעק"א לספר תב"ש על סי'
כ"ה סק"ג, ובהעתקה שלפנינו נוסף עליהם גם גליון שלפנינו. אפריון נמטיה להגאון
הגדול רבי ליפא ראקאו שליט"א רב דביהמ"ד היכל התורה לונדון אשר מתמסר
למען תורת רבינו רבות בשנים, שהמציא לנו כת"י זה והדריכנו בדרך ישרה. זכותו של
רבינו עקיבא איגר זיע"א תעמוד לו להאריך ימים בבריות דגופא ונהורא מעליא, ויזכה
להוסיף לזכות את הרבים.

1. קיימא לן בפסחים דף ז' ע"ב דכל הברכות מברך עליהן עובר לעשייתן, ודעת הרמב"ם בפ"א
מהלכות ברכות הלכה ה' שאם לא בירך קודם עשיית המצוה שוב אינו מברך אחר עשיית המצוה,
וכגון דאם שחט בלא ברכה אינו מברך אחר השחיטה וכן אם כיסה הדם בלא ברכה אינו מברך אחר
הכיסוי, וכן כתב בפ"ג מהלכות אישות הלכה כ"ג דמברכין ברכת אירוסין קודם הקידושין כדרך
שמברכין קודם כל המצוות, ואם קידש ולא בירך לא יברך אחר הקידושין שזו ברכה לבטלה מה
שנעשה כבר נעשה עכ"ל, [והראב"ב ד' שם חולק וסובר דמקדש ואחר כך מברך מפני שהדבר תלוי
בדעת אחרים שאם יברך והאשה לא תרצה לקבל הקידושין הרי הברכה לבטלה]. אבל דעת ההגהות
אשר"י בתחילת חולין ובסוף פרק קמא דברכות דאם לא בירך ברכת המצוות קודם עשיית המצוה
מברך אחר עשיית המצוה, ושאיני ברכות ננהינן שאינו מברך הברכה שלפניה לאחר האכילה דכיון
דאסור לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה ועבר ואכל הואיל ואידחי אידחי עכ"ל.

והפרי חדש ביו"ד סי' י"ט ס"ק ג' כתב בתוך דבריו, וזה לשונו, ואדברא מהא דאמרין בפרק קמא
דפסחים דהיינו טעמא דמברכין על נטילת לולב משום דבעידנא דאגבהה נפק ביה, מוכח כסברת
הגהות אשרי דאף לבתר דנפק מצוי לברוכי, ואף על פי שבתוספות [סוכה דף ל"ט ע"א ד"ה עובר
לעשייתן, ועיין בתוס' פסחים דף ז' ע"ב ד"ה בעידנא] הקשו והלא צריך לברך עובר לעשייתו,
ותירצו קצת תירוצים ואחד מהם דאכתי עוסק במצוה שצריך לנענע בקריאת הלל, מכל מקום
שמעין מיהא דעובר לעשייתן לא הויא עיכובא כולי האי דאי הוה עיכובא במילתא לא הוה ליה
לתקוני ברכה אחר שנגמרה עיקר המצוה שהיא הנטילה, אלא משמע דליכא עיכובא במילתא וכיון
דהאי עובר לעשייתן אינו אלא לכתחילה מקילין ביה טובא לברוכי אף שנגמרה עיקר המצוה ולא
נשאר אלא כל דהו דגמר המצוה שפיר סמכין עליה לברוכי לכתחילה וקרינן ליה שפיר עובר
לעשייתן עכ"ל הפרי חדש.

והתבואות שור ביו"ד שם הביא רק תחילת דברי הפרי חדש דמההיא דפסחים דהיינו טעמא דמברכין
על נטילת לולב משום דבעידנא דאגבהה נפק ביה, מוכח כסברת הגהות אשרי דאף לבתר דנפק
מצוי לברוכי, ותמה על זה, וזה לשונו, והפרי חדש כתב דמהא דאמרין בפרק קמא דפסחים דהיינו
טעמא דמברכין על נטילת לולב משום דבעידנא דאגבהה נפק ביה, מוכח כסברת הגהות אשרי,
דאף לבתר דנפק מצוי לברוכי, עכ"ל הפרי חדש. ותמוה הוא, דאם חשבין ליה כאחר המצוה מכל
וכל, ופליג אמאן דאמר חוץ מן הטבילה, רק נמי חוץ מלולב, קשה באמת מאי טעמא לא מברכין
לכתחלה עובר לעשייתן כשאר מצוות, אלא צריך לומר דאי אפשר, כעין מה שכתבו התוספות
סוכה דף ל"ט ד"ה עובר. ואם כן, בהא מודה הרמב"ם דהוה כטבילה דלא אדחי גברא כלל עכ"ל,
והיינו דהתבואות שור הביא מדברי הפרי חדש דבלולב לא מתקיים כלל הדין דעובר לעשייתן, ומה
הוכיח הפרי חדש דדינא דעובר לעשייתן אינו לעיכובא, ועל זה תמה התבואות שור כנ"ל דאכתי
יקשה אמאי לא מברכין בלולב עובר לעשייתן כמו שצריך לברך לכתחילה בשאר המצוות, ועל
כרחך כסברת התוס' בסוכה שהוקשה להם דאין יברך על הלולב עובר לעשייתן והוא מונח בכלי
הא אמר בהקומץ רבה [מנחות דף ל"ה ע"ב] תפילין מאימתי מברך עליהן משעת הנחה עד שעת
קשירה וכל שעה שאין המצוה מזומנת בידו לעשות לא מיסתבר כלל לברך עליו עכ"ל התוס', ואם
כן בהא מודה הרמב"ם דהוה כטבילה דלא אדחי גברא כלל.

ודברי התבואות שור ע"כ"ב שהביא רק תחילת דברי הפרי חדש ולא הביא המשך דבריו דאכתי
מתקיים דין עובר לעשייתן בלולב משום הנענוע דאחר כך, אלא דהוכחתו היא דעובר לעשייתן
לא הויא עיכובא כולי האי דאי הוה עיכובא במילתא לא הוה ליה לתקוני ברכה אחר שנגמרה עיקר
המצוה שהיא הנטילה, אלא משמע דליכא עיכובא במילתא וכיון דהאי עובר לעשייתן אינו אלא
לכתחילה מקילין ביה טובא לברוכי אף שנגמרה עיקר המצוה ולא נשאר אלא כל דהו דגמר המצוה
שפיר סמכין עליה לברוכי לכתחילה וקרינן ליה שפיר עובר לעשייתן עכ"ל הפרי חדש, ודברי הפרי
חדש מבוררין בדבריו באר היטב. וגם ניהא דהא דאמרין דבלולב מברך אחר הנטילה לא פליג
על המ"ד דאמר חוץ מן הטבילה ולא אמר גם חוץ מן הלולב, משום שבאמת בלולב מתקיים דין

גנזי האהל

מרן בעל החזו"א זיע"א

שלמא רבא'

רצוני להעתיק בזה רגשי לב ועמק צערו בקשר עם עבודתו של בית הספקת המים ביו"ט¹

א] כל דבר היוצא מן הרגיל מפקפק את לב ההמונ שיהדותו בבחינת מצות אנשים וגו' ואחרי שהורגלנו² בשביתת הספקת המים התחלת עבודתו נחשב לפירצת גדר³. ובפרט בזמננו שהשטן מתגבר ודלת העם מתפטם מהספרות הכפרנית, ומחר שטינונו לעשות הקרה⁴ ביו"ט ועוד כיו"ב.

ב] אין אני רואה היתר מעיקר הדין מפני כמה טעמים א) מפני טעם כתר"ה שיח' שאי אפשר להתיר הולדת אש⁵ ב) דקו"ל בסי' תצ"ה שאין מתירין אוכל נפש בדבר שאין מפיג טעם כלל⁶ אלא ע"י שינוי⁷ והכא אי אפשר לשנותו⁸, וחייב כל אחד להכין מים בכלי מעיו"ט ג) כיון שהבערה הוא לצורך המכונה⁹ הו"ל מכשירין

כתיקון שפוד קו"ל בסי' תק"ח שאין מורין היתר מכשירין אף באי אפשר לעשות מעיו"ט. ד) ועוד דהכא אפשר לעשות מעיו"ט ולהכין המים בכלים וכיון שהמלאכה במכשירין אפשר דלכו"ע חשיב

1. המכתב נשלח להרב לנדא רבה של ב"ב בימים ההם.
2. הנידון הי' במניעת עבודה בשאיבת מים בשבת הסמוכה לראש השנה בשנת תרצ"ו (כמובאר בחתימת המכתב) שהם שלושה ימי חג רצופים והי' חשש למחסור במים בבריכה העירונית.
3. היינו בכל שבתות השנה היו משביתין המכונות השואבות והיו מסתפקים מהבריכה שנשאבה קודם השבת, והנידון כאן הוא מחמת שהי' ג' ימים ר"ה ושבת לאחריו וחששו שלא יספיקו המים שבבריכה ולכן רצו לפרוץ הדבר ולהתחיל לשאוב. (ופ"א נודע ששואבים בשבת ואמר מרן זללה"ה להכריז שאסור להשתמש במים ושלא יטלו ידיהם לסעודה שלישית אלא יכרכרו ידיהם במפה, כדון מי שאין לו מים).

4. במכתב אחר (שו"ת חזו"א סי' פ"א) כתב דהעבודה בתחנת המים אף באופן אוטומטי הוא הרס מנוחת השבת, ועצבון נפש ורוח ועושה מצפונם, וכו'.

5. לכאן כוונת מרן ז"ל במכתב דשמו יבוא לעשות קרח במפעל שהי' בזמן, ואם יקלו להפעיל שאיבת המים יבוא גם לפתוח את מפעל הקרח ולעבוד בו שהי' קירור המאכלים בזמן ע"י קרח והי' נצרך ביותר בבי' ימים של ר"ה, ואולי חשש בזה לאיסור בונה להפוך מים לקרח וכמו שמוצינו דמגבן היו בונה, ועי' שו"ת דובב מישרים שאסר עשיית קרח בשבת ויו"ט משום נולד [לכאן ר"ל מוליד], ויעו' בכתבי קה"י החדשים סי' נ"ב דכשם שאסור לרסק את הקרח כך אסור להקפיא, והזכיר שם שיש שמועה בשם מרן ז"ל להתיר עשיית הקרח ואין לסמוך על זה, ועי' חוט שני (שבת ח"ג) שהביא שמועה זו משמי' דמרן ז"ל להקל וצידד שם טעם לזה.

6. היינו בהדלקת החשמל של המכונה, ואף שסבר מרן ז"ל שחשמל אסור משום בונה, מ"מ ודאי יש בזה גם הולדת אש שכתבו האחרונים.

7. דמכשירי אוכל נפש שא"א לעשותן מאתמול שרי, וכתב המשנ"ב שם ס"ק ה' דהיינו שנתקלקל ביו"ט או שלא הספיק לו השעה ומשמע דבאוכל נפש גופיה מותר לדעת המחבר אפילו באפשר לעשותו מאתמול ומיהו בדבר שדרך לעשותו בפעם אחת לימים רבים גם להמחבר אסור בדבר שטוב מאתמול ולא יפיג טעמו וכדלקמן סימן תק"י סי' ג' ע"ש ועי' שינוי משמע מהרה"א דשרי.

8. היינו בזמן מועט שעומדים המים אינם מפיגים טעמם.

אפשר לעשותן מעיו"ט ולפ"ז יש בזה חיוב דאורייתא. ה) שהקלקול מצוי ואם מגלגל מסמור¹² אחד לחזקו הוי בונה¹³ והרבה חשו הו"ל בכעין זה¹⁴. ו) תיקון המכונה ולהעמידה על תנועתה הוי תיקון מנא כמו שאסרו אחרונים למתוח את השעון כשהוא עומד¹⁵, וזה מחשש עשיית כלי שהוא בונה ומכה

בפטיש שלא הותר באוכל נפש.

ולכן הנני מבקש את כתר"ה שיח' שיצליח לכונן שביום שני של רה"ש יספיק הליגמון מים לכל העיר וכבר היה הדבר בפעם אשתקד ויש בזה הוצאה קטנה וההוצאה ישיבו לו וכן בעד המים ישלמו לו, בכלל בריכת המים מספקת הרבה פרדסים וביו"ט כשההספקה רק לצורך בני אדם מספקת בריכה מלאה לכל שלשה ימים ויפתחו שתי שעות בכל יום שעה אחת בבקר ושעה בצהריים, וידיקו מודעות שיכינו מים באותן השעות ומעיו"ט.

אין בזה שום דוחק וכבר עשו כן אשתקד כאשר המכונה היתה מקולקלת, ובטח זכות הרבים יעמוד לו לכתר"ה בעסקו עם הציבור¹⁶.

הדו"ש ת"א י"ש

י"ג אלול תרצ"ו

9. עי' משנ"ב שם סק"י דכתב המג"א דאפי' לכתחילה מותר להמתין לעשותו ע"י שינוי, ובספר בגדי ישע מפקפק בזה, אכן אם אין לו שהות קודם יו"ט בודאי יש לסמוך ע"ז.

10. צ"ב למה א"א לשנות, אם מפני שצריך שינוי בגוף המלאכה, או שהתוצאה לעולם נעשית בדרך שווה ואין כמה לשנות. ויעו' בחזו"א סי' נ"ח סק"א בגדרי שינוי, ובתוה"ד כתב שם שכשנאין זה בדרך מלאכה זה נקרא שינוי יעו"ש.

11. ולא לצורך המים עצמן, ואילו הי' לצורך המים עצמן לא הוי בכלל מכשירין אלא כבישול אוכל דשרי.

12. כפה"נ כוונתו להידוק בורג במכונה, ואולי הוא הי' דבר מצוי שמתורפסים ברגים וצריך

להדקם.

13. לכאן מכוונת כאלו מחוברים הם לקרקע וא"כ הוי בנין בקרקע.

14. יעו' שבת קל"ח ב' כירה שנשמטה אחת מירכותיה מותר למלטלה שתיים אסור רב אמר אפילו חד גמלי אסור גזירה שמא יתקע.

15. יעו' משנ"ב בחזו"א או"ח סי' נ' סק"ד שהעורר את השעון בשבת כתב החי' אדם (כלל מ"ד סי' ט) דחייב חטאת משום תיקון מנא, והנה העורר את השעון עשוי להתפרק וגם אין כאן חיבור פרקים כלל, אלא דע"י עריכתו ויצר כח חדש בהמסובב שידחוק על האופנים שינועו כולם, והעמדתו על תכונה זו הוא בונה או מכה בפטיש. ע"כ. וע"ע בסי' ל"ח סק"ב שכתב בסו"ד דיש כאן איסור תורה משום בונה כיון דבשליבתו הוא עושה תיקון בנין וכה"ג יש בנין בכלים וכש"כ במחובר. ועי' דינים והנהגות חזו"א שהוסיפו ששמענו דאפי' בשעה שהוא עדיין הולך אמר שאסור, וכן שמענו שאמר שאין לילך בשעון אוטומטי שנערך מעצמו ע"י תנועות היר.

16. בשנת תרצ"ט כתב מרן זללה"ה עוד מכתב בענין הספקת המים בשבת (מכתב שנשלח לרה"ע מר גנשטרקורן) שכנראה לאחר שנתרבו עוד תושבי העיר כבר לא הספיקה הבריכה לכל צרכי התושבים והי' צורך להגבי' הבריכה וז"ל בתוה"ד שאם יעלה בידו לסדר הדבר לסדר הדבר ויהי לו מצוה קיימת לדורות ואשרי מי שיוכה במצוה זו אשר יש בזה קיום התורה וטובת הציבור. ובמכתב אחר (שו"ת חזו"א סי' פ"א) סיים וז"ל ורב טוב להם כאשר יפול בגורלם לסדר צרכי ציבור ולהחן את פני העיר, וכו'.

בס"ד
אל הדרג"ג הגאון מוהר"ר חיים שליט"א
רב שלו' וכט"ס
אציעה נא בזה לפני הדרג"ג שליט"א....
שנתעוררתי ולתשובתו הרמה אצפה

היתר הוצאה בניסוח המים

א] בסוכה מ"ח ת' תנן דבשבת היה ממלא בערב שבת, אלמא ביו"ט עצמו היה ממלא ביו"ט, [ועי' תוס' נ' ב']. ולכאורה היאך שרי, והוא הוצאה אסירה ביו"ט רק לצורך אוכל נפש. וצורך גבוה לא שרי, דלכס ולא לגבוה. ולרבה דס"ל הואיל יש לישב קצת, אך לר' חסדא תקשה.²
ואף אם הי' כרמלית [ועי' תוס' ב"מ נ"ג ב' ד"ה נפול] אסור ביו"ט. ובחצר שאינה מעורבת גם כן יש בזה נידון בפוסקים, ולא עיינתי קצת, וכאן לא שייך כלל דא"כ גם בשבת שרי, דרק בכלים ששבתו בבית אסור. וצ"ע בתו"ט עירובין פ"י מ"ט. וא"כ מאי שנא הכא דשרי. עוד יל"ע לר' אליעזר דס"ל בריש פ"ו דפסחים דמכשירי קרבן שקבוע לו זמן נמי דחו שבת, א"כ הכי נמי נשרי הבאת מים לניסוך המים בשבת, והוא דאיכא במועדו בניסוך המים לענין הקרבה בטומאה, וא"כ הכי נמי הוא אשבת, [ולא עיינתי קצת בתוס' פסחים בדרשה דמועדו].

יחוד בשמחת בית השואבה

ב] סוכה נ"א ב', בראשונה נשים מבפנים ואנשים מבחוץ וכו' נשים מבחוץ ואנשים מבפנים. עי' קידושין פ"א א' דחשיב יחוד כה"ג⁵, [וצ"ע בפרטי הדיונים שם אם יש פתח לפנימיים, ויעוין כאן בעזרת נשים]. ואולי היו איתן קטנות המצילות.

גדר פסול דירה סרוחה [ודין דופן עקומה בזה]

ג] סוכה ד' א', א"ל רבא הא דירה סרוחה. לכאורה אין כאן מיעוט בגובה ובדפנות כדלקמן היתה פחותה מ' טפחים וחקק וכו', דלא אמרינן דופן עקומה. וכאן יהי דופן עקומה. ואפשר דאף יותר מד' אמות יהי. וכן יל"ע בנושרים העלים באופן שאין דעת אדם סובלתו [יעוין משנ"ב תרכ"ט ס"ק ל"ח], וצ"ע שם. אם יש באמצע ז' על ז' שאפשר לישב בהם, מה השיעור של משך הסכך [מהדופן] אם בעינן ד' אמות, או גם מד' אמות ואילך שרי. [ואי נימא דשרי רק בד' אמות אתי שפיר מה שמקשים על ר' אישיה דבעי בדפנות פסולת גורן ויקב, כמו שכתבו בשם מרדכי, דהכי משכחת לה לדידיה דופן עקומה, ולפי זה יש מציאות בהנ"ל. ויש עוד אופנים רבים לישב קושיא זו, ואין כאן מקומו].

הדושתה"ר ברוב כבוד
דב

בעזה"י
כב' יד"ג הגאון המצויין מהרר"ד שליט"א
אחדשה"ט

יקרת מכתבו והערותיו הגיעוני היום

א] לא הבנתי קושיתו, הרי קי"ל מותר כמו שכתבו בביצה י"ב א' גבי השוחט עולת נדבה.
ב] הרי היו גם בפנים שערים לצאת, ואין זה יחוד דהוי פתח פתוח לרשות הרבים.
ג] אפשר שאין זה פסול בסוכה, אלא שאין ראוייה עתה לשיבה, וכמו שיש אומרים שאם הכנים כלי אכילה לסוכה נפסלת עד שיציצאם, ולפי"ז אפשר שאם נשאר במקום אחד ז' *

* מ"שיח דבר' מתוך סימנים ע"ד - ע"ז

1. ד"ה ורבנן, שביו"ט לא היו תוקעין במילוי המים. היינו שהיו ממלאים.
2. פסחים מ"ו ב' האופה מיו"ט לחול, ר"ה אמר לוקה, רבה אמר אינו לוקה, הואיל ואי מקלעו לי אורחים. ועי' דף מ"ח דה"ה הואיל וישאל אצל חכם. והכי נמי יכלו להשתמש במים לצורך הדיוט, ואפילו הקדישום מיד או קדשו בכלי, יכלו להשאל או לפדות. עי' ח' רבינו מועד סי' ט"ז.
3. עי' רמ"א תקי"ח א', ובמשנ"ב י'.
4. אם היתה ירושלים כרמלית ממש [ועי' ש' שלא עירבוה והי' מותר לטלטל בה את הפסח ביו"ט, אבל לא כשחל שבת].
5. רש"י שם פ' שאסרו שמא יצא אחד מבפנים לחוץ [ולאידך לישנא, שיכנס מן החיצונים לפנים] ויעברו ביחוד. [אבל הרמב"ם והשו"ע פ' כשכבר פירש אחד מבפנים לחוץ וכו' ולפי"ז א"ש].
6. ל"כ אין כאן חסרון שיעור בחלל הרשות ובמחיצה. אלא שאינו מקום הראוי לדור בו. ואף שסוכה שאין בגובהה י' חקק בתוכה שיעור סוכה אין אומרים דופן עקומה [סוכה ד'], במקום שיש בה י' והוצין יורדים בתוכה, אם יש ז' וצ"ע בתוכה בלא הוצין נאמר דופן עקומה. שהטעם שם נתפרש בגמ' דליכא דופן. וכאן יש שם דופן וכו"ל. ואולי יועיל יתר מד' אמות, שאי"צ לדין דופן עקומה. כי יש שם סוכה ככולה אלא שחסר ביישיבתה. עי' בתשובת מרן הגר"ח.
7. עי' קרבן נתנאל על הרא"ש סוכה פרק א' סי' י'.

שיח מלכים

מו"מ בין רבותינו

על ז' כשרה. והנני דוש"ת ומברכו בכל טוב
חיים קניבסקי

בס"ד
אל הדרג"ג הגאון מוהר"ר חיים שליט"א
שלום וכט"ס
מאוד אודה להדרתו על יקרתו ובהורמניה
דמור אציע נא מה שראיתי לעורר בדברים.

בענינים הנ"ל

א] כתב הדרג"ת שליט"א דקושיית לא מובנת דקי"ל מתוך. הנה קיי"ל דשתי הלחם אין אפייתו דוחה יו"ט, יעוין פסחים מ"ז א', וברמב"ם פ"ח מתמדין ומוספין, ולכאורה מאי שנא אפיית שתי הלחם מהבאת מים לניסוך, תרוויהו קבוע להם זמן ביו"ט. ומ"מ אע"ג דחובות הקבועים להם זמן מותרת שחיטתם, הנך על כרחך דין אחר להם. ואמת צ"ע בסוגיא דביצה כ' א' ב', ולא עיינתי שם היטב, ועכ"פ לדידן איכא לדרשה דלכס ולא לגבוה⁸. ולפי"ז יל"ע הבאת סכין לשחיטת עולת ראייה ושלמי חגיגה וכו"ב. ואם שחיטתם מדין מתוך האי נמי תשרי, ואם שחיטתם מדין דחיה וכדמוכח לכאורה מההיא דאפית שתי הלחם א"כ הא נמי לא נשרי⁹. (ובחזו"א מנחות סי' ל"ב ס"ק כ"א מבואר דהוא מדין מתוך). וכ"ז בלי עיון בסוגיא. ובמטו מהדר"ג שליט"א לבונני בינה.

ב] במש"כ הדרג"ת שליט"א בההיא דיחוד, הנה לעזרת נשים כמדומה דלא היה שער פנימי, וכן בצדדים, אלא שער ניקנור. והוא היה נעול בלילה. (ומלבד זה יש לדון אי העזרה חשיבא כפתח הפתוח לרשות הרבים, דאין דרך ליכנס שם בלילה).

קרבנות הרגל שלא לשמו אם שייכים למשמר

ג] יל"ע קרבנות הרגלים ששחטן שלא לשמן שלא עלו לשם חובה, הקרבנם בכל המשמרות, או במשמר הקבוע מידי דהוי אנדבות ציבור, ויעוין מנחות פ"ט ב' צ' א' בפלוגתא שאם אתה אומר כן פסלתו בהנך דקרבי נדבה¹⁰. ודו"ק.

אתרוג והדס שנקטפו בחוה"מ [דין דיחוי]

ד] הקוטף אתרוג בחול המועד ומביאו לבית וחל עליו שם טבל ומעשרו, יש לדון דליפסיל מדין דיחוי, למאי דמביעיא לן סוכה ל"ג א' ב"י¹¹. (ואע"ג דבידו הוא לכאורה לא אכפת לן בנראה ונדחה, יעו"ש תוס'¹²). אבל בשכח לעשר מערב יו"ט ורוצה לעשר ביו"ט, ויש לו תנאי מערב יו"ט, הוה ליה דיחוי מעיקרא ובידו, דלכאורה איפשיט דלא הוי דיחוי. וצ"ע היטב שם בתוס'.

וכל זה לרמב"ם דפוסל טבל כל ז', אך להנך דפסלי רק ביום א' מטעם לכס, בלא הכי י"ל דלא שייך כאן דיחוי, דאין כאן חסרון בעצמות האתרוג, אלא דאין כאן לכס מידי דהוה אשאול, והוא חסרון רק בקיום המצוה, ופשוט דלא שייך בזה דיחוי.

ה] הדס מחובר שנקטם ביו"ט¹³ ועלתה בו תמרה, לכאורה לא שייך דיחוי, דעדיין אין כאן מצוה כלל, וצ"ע.

הדושתה"ר ברוב כבוד
דב

בעזה"י
אור לג' יתרו תש"ל

המשך בעמ' ו'

8. עי' תוס' ביצה י"ב שאף כי אמרו שם השוחט עולת נדבה אינו לוקה, מ"מ איסור עשה איכא דהא כתי' לכס ולא לגבוה.
9. אם יש דין מתוך ג' לצורך גבוה [כדברי הגר"ח] נתיר גם הוצאת הסכין. אבל אם דין אחר הוא, שיש דחי' משום חובת היום. אין זה אלא בגוף העבודה.
10. ע"ש, שאשם מצורע שציצא משאר אשמות בנסכים, אם קרב שלא לשמו הי' בדין שיבא בלי נסכים, שאינו אשם מצורע. אלא שא"כ פסלתו, כי אין אשם בא נדבה. ונתחלקו אם ה"ה תמיד שלא לשמו יצטרך שני יורין [שהם דין בתמיד דוקא] שאם נגהו בו כנדבה יפסל. או כיון שעולה באה נדבה אין מניעה מלנהוג בו כנדבה. - ול' עולות הרגלים תלוים במחלוקת זו. [וחטאות הרגלים שהקריבן לשם חולין, שהן כשרות ולא עלו - וזכאים ג' א', יקרבו בכל המשמרות שאין נדבה בחטאת]. אבל יתכן שבענין וכות המשמרות לא שייך פסול זה, אלא בשינוי בגוף ההקרבה.
11. אם יש דיחוי אצל מצות.
12. ע"ש ד"ה נקטם. וכאן תחילה הי' מותר באכילה וראוי למצוה, וכשראה פני הבית שנקבע למעשר נדחה, ונראה ונדחה אינו חוזר ונראה גם כשהוא בידו.
13. הדס שנקטם ראשו בעודו מחובר באילן ועלתה בו תמרה ביו"ט, ואחר כך התכווה מן האילן יכשר למצוה. ואין דינו נקטם בתלוש שנפסל משום נראה ונדחה, כיון שהי' בו שם מצוה בכניסת יו"ט [וערש"י סוכה ל"ג א' ד"ה ולולב]. אבל המחובר אינו ראוי למצוה ולא חשיב נראה.

בד קודש

רבינו מן הגר"ד פוברסקי שליט"א

עצמו, והיינו שאין קרבנו כשאר ימים. מיהו לכא' עדיין צ"ע בדברי הרמב"ם, דמאי נפ"מ להלכה במה דנחשב קרבן בפני"ע. ובפרט צ"ע, דהא כשמונה הרמב"ם מניין הקרבנות בפרטי המצוות שבירושלמי הספר כבר מנאו לקרבן שמיני עצרת קרבן בפני עצמו, וא"כ מה שנה שוב להודיע זאת בהלכות.

והנראה בזה, דהנה בגמ' במנחות (דף מט.) מביעיא לה להגמ' בציבור שאין להם תמידין

ומוספין איהו מהם קודם, ומוקמינן לה במוספין דהאינאנא שהוא שבת או יו"ט שהוא מקודש, ותמידין דלמחר דתדיר, ותדיר ומקודש הי מייניהו עדיף, וקאי בבעיא דלא איפשיטא, יעו"ש. והרמב"ם (פ"ח מהל' תמידין ומוספין ה"כ) כתב, דכיון דהדבר שקול הרשות בידם לעשות מה שירצו, ע"ש.

ומעתה נראה לומר, דאיכא נפ"מ להלכה בזה, ביום הושענא רבה כשיכולים לקנות רק קרבן אחד, או מוסף חג הסוכות של יום זה, או מוסף דשמיני עצרת דלמחרת, דאי נימא דקרבן דשמיני"ע הוא חלק מקרבנות של חג הסוכות, הרי ודאי דהיו חייבים לקנות דשמיני"ע, שהרי מצד תדירותו הריהו כתדירות קרבן הושענא רבה, שהרי כולו חדא מצות מוסף נינהו, ואילו מאידך קרבן דשמיני"ע יש לו עדיפות של מקודש דהא הוי "מקראי קודש". אמנם כיון דקרבן שמיני"ע הוא קרבן בפני עצמו, נמצא דלקרבן דהושענא רבה יש עדיפות של "תדיר" שהוא בא' ז' ימים, ולקרבן דשמיני"ע יש עדיפות של "מקודש" דהוא מקרא קודש, והדר ספק זה לבעיא דתדיר או מקודש, ובכה"ג נפסק דיעשו מה שירצו, ושפיר יש נפ"מ במה שכתב הרמב"ם דהוא קרבן בפני"ע.

ביאור במדרש גבי שמחת התורה דשלמה המלך

ברמ"א שו"ע או"ח (סי' תרס"ט סעי' א) כתב וז"ל, וקורין יו"ט האחרון שמחת תורה לפי ששמחין ועושין בו סעודת משתה לגמרה של תורה וכו', ע"כ. ובביאור הגר"א שם ציין לדברי המדרש רבה קהלת פסקא א' דאיתא על הכתוב במלכים א' ג' ויפק שלמה והנה חלום א"ר יצחק חלום עומד על כנו, צפור מצויין ויודע על מה מצוין, חמור נוהק ויודע על מה נוהק מיד ויבא ירושלים ויעמד לפני ה' ויעל עולות ושלמים ויעש משתה לכל עבדיו, א"ר יצחק מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה, ע"כ.

ויש לעיין מה ראי' לדין זה ממעשה שלמה, והרי כתוב שם שאמר לו הקב"ה לשלמה יען אשר שאלת חכמה ולא שאלת לך עושר וכבוד וגו' לפיכך החכמה והמדע נתון לך ועל ידי כן גם עושר ונכסים וכבוד וגו', וכן מבואר דשלמה הקין משנתו וראה שנתקיים החלום וכבר יודע הוא שיחת חיות ועופות, והרי שזכה שלמה לכל מחמדי העולם, ויבא ירושלימה ויעש משתה לכל עבדיו, והרי יתכן שעשה משתה על כל הטוב המיוחד שזכה שאין דוגמתו בעולם, ועדיין אין מכאן ראיה שעושין סעודה לגמרה של תורה.

והנה עוד יש להעיר בענין חלום שלמה דכתוב שהקב"ה שבח את שלמה במה שלא בקש כלום אלא לב נבון בלבד, ועל כן נתן לו הכל, וכמד"ר שם איתא, א"ר סימון בשם ר' שמעון בן חלפתא בלבוטוס שהי' גדל בפלטיין של מלכים, אמר לו המלך שאל מה אתן לך, אמר אותו בלוטוס אם שואל אני כסף וזהב או מרגליות טיבות הוא נתן לי וכו' אלא אני שואל בתו והכל יתן לי בגלל בתו, יעו"ש, וכ"ה בילקוט מלכים ג' בלשון אחר קצת, א"ר יוחנן בשם ר' שמעון משל למלך שהיה לו אוהב א"ל שאל לך וכו' אותו האוהב הי' פקח הרבה אמר וכו' אלא אני שואל דבר שכל הדברים טפלים לו וכו' שואל אני ממך שתשיאני את בתך וכו' והוא כנ"ל, והכוונה בזה לבאר ענין שלמה שע"י שביקש תורה נעשה חתן המלך וכבר זכה בכל, וא"כ אין כאן שבח לשלמה, אלא מעשה חכמה וכאותו בלוטוס שהי' פקח וחשיב הכל לתועלת עצמו, ושור"ר שכבר הקשה זאת במלבי"ם על מלכים שם.

והנראה בזה, דהנה בודאי הענין נכון הוא כהמשל באותו בלוטוס, והדבק בתורה נעשה חתן המלך וזוכה בכל חמדות העולם, אולם גם אותו בלוטוס צריך עכ"פ להיות בטוח בשבתו של מלך תאות להנשא לו, ובלא"ה אין לו כלום. וכך הוא הענין בדרך קניינה של תורה, שהמבקש תורה מפני חשבון זה שע"י יזכה לעושר וכבוד וכל מחמדי עולם, מפני שיח' חתנו של מלך, הרי אין תורה נקנית לו כלל, ואינה נדבקת אליו, שהתורה בע"ד היא על עצמה, ואינה נקנית אלא למי שחפץ בה בכל נפשו לשם עצמה ולא לחשבונות אחרים, וממילא שאינו נעשה חתנו של מלך ואינו זוכה בכלום, ומעתה כיון ששלמה זכה בכל הטוב, הרי אף שהטעם הוא באמת כמו שאמרנו חז"ל שנתקיים בו אותו משל, שנעשה חתן המלך ע"י דבקותו בתורה וזכה בכל, אבל מעתה גם מוכרח שלא היו לו שום כוונות ורצונות בזה, ועיקר חפצו וכמיהתו היתה רק לתורה בלבד לשמה, ונקנית לו התורה, ודבוקה בו, וזהו שבחו הגדול ששבחו הקב"ה לשלמה, והרי מבואר שפיר דממעשה שלמה ראי' ברורה שעושין סעודה לגמרה של תורה, שהרי גם כל סעודתו של שלמה הי' רק עבור שמחת התורה, שאילו היו לו חשבונות אחרים ולו רק לעשות סעודה עבורם, כבר לא הי' מתקיים כל הענין, ולא היה זוכה כלום, וע"כ מוכח מכאן שעושין סעודה לגמרה של תורה. ■

סוכה ב' א' במשנה סוכה שהיא גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה וכו' ובגמ' מנה"מ אמר רבה דא"ק למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי וגו' למעלה מעשרים אמה אין אדם יודע שהוא דר בסוכה משום דלא שלטה בה עינא, ר' זירא אמר וכו' למעלה מעשרים אמה אין אדם יושב בצל סוכה אלא בצל דפנות, רבא אמר מהכא בסוכות תשבו שבעת ימים

אמרה תורה כל שבעת הימים צא מדירת קבע ושב בדירת עראי, למעלה מעשרים אמה אין אדם עושה דירתו דירת עראי אלא דירת קבע וכו', יעו"ש.

והנה ראיתי כתוב בשם הגר"ח זצ"ל דבעיקר דין סוכה לא נאמר אלא דפנות וסכך והוא הוא גוף הסוכה, אבל דין קרקע לא נאמר בסוכה, ואין הקרקע מהחפצא דסוכה כלל, והנה בסוכה ט' א' א' אמר ר"ש משום ר"ע מניין לעצי סוכה שאסורים בהנאה כל שבעה ת"ל חג הסוכות וכו' כשם שחל שם שמים על החגיגה כך חל שם שמים על הסוכה וילפי' סוכה מחגיגה לענין איסור הנאה וכמו בקרבן, ונחלקו הראשונים בזה דעת הרמב"ם דגם עצי הדפנות אסורים בהנאה, ודעת הרא"ש שאין אסור אלא הסכך שהוא עיקר גוף הסוכה, ועי' רש"י שכתב דעל שם הסכך נקרא סוכה, ואמר הגר"ח דנראה בפשוטו דלכו"ע אין הקרקע אסורה בהנאה, והוא משום שאין הקרקע עצמה מגוף הסוכה, ועי' בגמ' ב' ו' דילפי' מקרא בסוכות בסוכות, דפשו ל' ארבע ואם סככה צריך קרא הרי כאן ג' דפנות וסכך, והרי שהסוכה היא הדפנות והסכך ואין הקרקע מגוף הסוכה, ודו"ק.

והנה לכאורה יש לעי' דא"כ למה סוכה שהיא גבוהה מעשרים אמה פסולה, הרי יכול לעלות על השלחן ולישב עליו, ויתחיל תורת הסוכה ממקום זה ושוב אינו למעלה מכ' אמה, ומה לי מה שיש גם תחתיו דפנות, ואין זה מגרע כלל, דיתכן להתחיל הכשר הסוכה מן האמצע בלא הקרקע, והרי היא סוכה פחות מעשרים אמה, והנה בשלמא לרבא דאמר הטעם שלמעלה מכ' אמה אינה ראוי לדירת עראי והרי היא קבע, יתכן לומר דמ"מ ככה"ג שאין עמידת הדפנות אלא על הקרקע למטה, שוב אינה ראוי להיות דירת עראי ותורת קבע עלי', אבל לרבה ור"ז שהפסול הוא משום צל או דלא שלטא בה עינא הרי כל שיושב למעלה יש לדון דסוכתו מתחלת ממקום ישיבתו והרי היא פחותה מעשרים אמה, ודו"ק היטב, ויש גם לדון בומנינו באנשי החלל שיכולים להיות באויר חלל העולם ולהתקיים שם, הרי יתכן שיהי' להם סוכה העשויה מדפנות וסכך בלבד, וישבו בה בנחת ויקיימו מצות ישיבת סוכה כשרה, וצ"ע בזה מדין המשנה וכמש"כ.

והנראה לומר בזה, דאף שאין הקרקע מגוף הסוכה, ועיקר שם בית ותורת דירה וסוכה חל על הדפנות והסכך בלבד, מ"מ גם נאמרה הלכה בסוכה שאינה כשירה אלא כשעומדת על הקרקע, שכן הוא גם דרך בנין בתים שאין בונים בתים הפורחים באויר, ולכן אין הכשר סוכה אלא כשהיא עומדת על הקרקע, ונמצא שאף שאין הקרקע מגוף הסוכה, אבל היא מ"מ תנאי ומקום לעשיית סוכה, ולפ"ז מתבאר הענין דלדין איסור הנאה, הרי אין נאסרת אלא גוף הסוכה עצמה, ועלי' חל שם שמים, והוא לדעת הרמב"ם הדפנות והסכך, אבל הקרקע אינה מגוף הסוכה ואין בה איסור הנאה, אבל בדין סוכה שהיא גבוהה למעלה מכ' אמה, שוב אין לדון שיהי' תורת הסוכה מהאמצע וממקום ישיבתו, דא"כ סוכה זו אינה עומדת על הקרקע, ואינה כשירה, שאין מקום הכשירה אלא על הקרקע, וע"כ דצריך שיחול תורת הכשר הסוכה ממקום עמידת הדפנות שהוא למטה, וא"כ סוכה זו גבוהה מעשרים אמה ופסולה.

ובירושלמי בפ"ק דסוכה ה"א א' דתנינן תמן המשלשל דפנות מלמעלה למטן, אם גבוה מן הארץ ג' טפחים פסולה, וא"כ בא בר ממל כשאני יושב ואוכל בצילן של דפנות, אבל אם הי' יושב ואוכל בצילן של דפנות כשירה, א"ר יוסא לית הדא דר"א בר ממל, ולכאורה מבואר דבזה הוא דפליגי דר"א ב"מ ס"ל שאין הקרקע בכלל הסוכה והכשרה, ולכן כשיושב למעלה קצת כנגד הדפנות, אף שאין הדפנות מגיעות לארץ בפחות מג' ט, הרי הכשר סוכתו מתחיל ממקומו ויש לה מחיצות עשרה, ועי' אמר ר"י לית הדא וכו', ועי' פ"מ שפירש לאו מילתא היא ולא סמיכין עלה, והוא לכאורה כנ"ל דלא יתכן סוכה באויר, ועי' כ שתחילתה מן הארץ ולכן כשהדפנות גבוהות ג' טפחים פסולה.

והנה בסוכה ל"א א' מבואר שם דבדין סוכה גזולה הרי כל שגזל קרקע חבירו ובנה שם סוכה למ"ד קרקע גזולת הרי היא פסולה מדין גזולה, ויש להעיר דלד' הגר"ח הרי הקרקע אינה מן הסוכה כלל, ולכן גם אינה אסורה בהנאה, ולמה יש בזה פסול סוכה גזולה, ולפמשי"כ יש לבאר דמ"מ כיון שאין הכשר סוכה אלא על הקרקע נמצא שהקרקע היא מ"מ תנאי לכל תורת הסוכה וצריך להכשר הסוכה שתאה עומדת על הקרקע ובלא"ה הרי היא פסולה, ולכן לדין סוכה גזולה כל שהקרקע שהיא מקום הסוכה הצריך להכשירה גזולה, חשיבא סוכה זו כסוכה גזולה.

קרבנות שמיני עצרת

כתב הרמב"ם (פ"י מהל' תמידין ומוספין ה"ה וז"ל, ביום שמיני עצרת מקריבין מוסף היום פר ואיל ושבועה כבשים כולן עולות ושעיר חטאת, וזה מוסף בפני עצמו, עכ"ל. וכוונתו להא דאיתא בגמ' סוכה (דף מח.) דשמיני עצרת רגל בפני עצמו הוא לענין פז"ר קש"ב, והקו"ף היינו קרבן בפני

שירת התורה

מן המשגיח רבי דן סגל שליט"א

דמשוי אותן לבי"ד, דע"ז יש עליהם החיוב לדון וממילא נעשו בי"ד, אבל אם דינים ראו דבר והם באים לדון עפ"י ראייתם, לכאורה אכתי לא חל עליהו שום מצוה וחיוב לדון, וממילא אין עליהם תורת בי"ד, אכן מהא דאמרין על ראיית בי"ד 'לא תהא שמיעה גדולה מראיה' שמעינן דגם ראיית המעשה ע"י הדיינים מחייב אותם לדון, וממילא

יש עליהם תורת בי"ד. אבל רש"י ב"ר ס"ל דלא כללא הוא בכל מקום, דלעולם רק הגדת עדים משוי אותם לבי"ד, ולא ראיית המעשה לחוד, ורק בקידוש החדש שנאמר כזה ראה וקדש, והיינו שיש מצוה לבי"ד לקדש החדש, בזה הראיה לחוד משוי להו לבי"ד, וכן בגמ' בסנהדרין גבי טריפה שהרג כיון שיש חיוב ד'ובערת הרע מקרבך', זה מה דמשוי להו בראייתם להיות בי"ד, כיון שבהני איכא מצוה וחיוב לדון ממילא מהאי טעמא הוא דהווי בי"ד, אבל בעלמא בראייתם לחוד לא משוי להו ראייתם לבי"ד, כיון שאין עליהם מצוה לדון, עכ"ד.

ולפי"ז י"ל הכא, כיון דלכתחילה אין לדון בלילה ובשבת ויו"ט, אזי לא שייך לומר שיש להם מצוה וחיוב לדון, ועל כן אף בדביעבד דיניהם דין, מ"מ לא חל עליהו בראייתם תורת בי"ד, וכמו שנתבאר דלזה בענין שיהיה עליהם חיוב ומצוה לדון. אכן לפי"ז י"ל דאם כן הכ"נ לא תיהני קבלת עדות ממש בשבת ויו"ט, דהא לפי"מ שנתבאר הרי בכל קבלת עדות הא דחל על הדיינים תורת בי"ד, הוא משום דע"י העדות יש להם חיוב לדון, אבל בשבת ויו"ט הרי אין עליהם חיוב לדון. ובפשוטו משמע דכמו דאם עברו ודנו בשבת ויו"ט דיניהם דין, ה"נ אם קיבלו עדות מהני בדביעבד, וצ"ע. ואפשר דבאמת כל הך כללא דלא חל עליהו תורת בי"ד אלא היכא דאיכא עליהם חיוב ומצוה לדון, הוא דוקא בראיה דאין קיום דין דלא תהא שמיעה וכו' אלא כשיש עליהם חיוב לדון, אבל בשמיעת עדות ממש ע"י עדים אי"צ לזה, ולכן אם עברו וקיבלו עדות בשבת ויו"ט שפיר מהני.

ובזה יש לבאר קצת, הא דאיתא בכתובות (דף ג.) דאפקעינהו רבנן לקידושין, ומקשי' בגמ' בשלמא בקידושין כסף י"ל דהפקיעו הקידושין ע"י שהפקיעו ממון הקידושין מדין הפקר בי"ד, אבל קידש בביאה כיצד הפקיעו הקידושין, ומתריצ' דשוויהו רבנן לבעילתו בעילת נזות. ועמדו המפרשים דאכתי צ"ב היאך יש כח בידם להפקיע הקידושין, ובספר גליוני הש"ס שם כתב לבאר בשם שו"ת חוט המשולש (סי' ט"ו) דהוא ע"י דשוניהו רבנן לעדים כפסולי עדות. ותמה ע"ז בגליוני הש"ס, דהיאך יש כח לחכמים לפסול עדים כשרים, ע"ש.

ויתכן לבאר עפ"י הנ"ל, דהא דשוניהו כפסולי עדות היינו דאסרו רבנן לקבלם לעדים, וכיון שיש איסור לקבלם שוב ליכא חיוב ומצוה לבי"ד לקבלם, ועד כמה שאסרו חכמים על בי"ד לקבלם אף שהוא רק מדרבנן, שוב אין להם שם עדים אף מדאורייתא, דשם עד הוא מי שראוי בפועל להעיד בפני בי"ד, ואף בעדות הקידושין שהוא עד רק לקיום הדבר, מ"מ מכיון שאין לו שם עד פסולים הם גם לעדות לקיומי. ולא דמי נידון זה להיכא דעברו וקיבלו עדות בשבת ויו"ט דמהני וכו"ל, דהתם הוי איסור צדדי מהלכות שבת, ובזה שפיר עדותם עדות, דזה לא מפקיע מהם השם עדים, אבל היכא דרבנן פסלו העדים עצמם, והוי מהלכות עדות שלא לקבלם, תו לא חשיבי עדים כלל.

ועל פי זה יש לבאר דהכי נמי גבי סוכה, מצות ישיבת סוכה הוא לשבת בסוכה 'תשבו כעין תדורו', ולכן המצוה מתקיימת רק באופן שיש עליו צורת ישיבה בסוכה, אבל מי שיושב בסוכה ושולחנו בתוך הבית קבעו חכמים שאסור לשבת כן שמא ימשך אחר שולחנו, שוב אין ע"ז שם 'ישיבה' בסוכה, וממילא אף מדאורייתא לא הוי בכלל 'תשבו', ולכן אינו יוצא בישיבה באופן הזה ידי מצות סוכה כלל. [וראה סברא כע"ז בערוך לנר ע"ד התוס' שם].

הדברים מתוך קצות החושן 'ישועות דן' סי' ז' סק"ו, עם תוספת ביאור בעניני דיומא, ע"פ רשימות תלמידים ■

תנן בסוכה (כח א') 'מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, בית שמאי פוסלין ובית הלל מכשירין, אמרו להם ב"ה לב"ש לא כך היה מעשה, שהלכו זקני ב"ש וזקני ב"ה לבקר את רבי יוחנן בן החורנית, ומצאוהו שהיה יושב ראשו ורובו בסוכה ושולחנו בתוך הבית, ולא

אמרו לו דבר, אמרו להם ב"ש משם ראייה אף הם אמרו לו אם כן היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך'. וכתבו התוס' שם (ג. ד"ה דאמר) דמהלשון שאמרו לו, שאם כן היית נוהג לא קיימת מצות סוכה מימך, נראה שלדעת בית שמאי לא יצא יד"ח כלל ואפילו מדאורייתא, דכיון שגזרו רבנן שאין לשבת בסוכה באופן הזה, שמא ימשך אחר שולחנו, נעקר ממנו מצות סוכה לגמרי ואפילו מן התורה לא יצא ידי חובתו. אמנם הריטב"א (דף כח א') ור"ן (בדף יב ב' מדפי הרי"ף) כתבו דמה שאמרו לו שלא קיים מצות סוכה, הוא לאו דוקא, דהא אינו אסור מן התורה, אלא מדרבנן הוא, והכי קאמרי לו לא קיימת מצות סוכה כראוי וכרצון חכמים, וכיוצ"ב דתנן בפסחים (דף קט"ז ב') כל מי שלא אמר שלשה דברים אלו בפסח לא יצא יד"ח, כלומר שלא קיים מצוותן כראוי, עיי"ש. ובאמת דעת התוס' צ"ב דהיאך יתכן הדבר שמכח גזירת חכמים תיעקר ממנו מצות סוכה, שהרי מדין תורה הוא באמת קיים את המצוה. [וע' בדבר אברהם ח"ב סי' כו אות י' מש"כ בזה, וצ"ע].

ונראה לבאר בזה, דהנה איתא בב"ב (דף ק"ד א') דשלשה שראו מעשה ביום יכולים להיות ב"ד ולדון עפ"י ראייתם, משום 'שלא תהא שמיעה גדולה מראיה', אבל אם ראו בלילה הווי להו עדים ואין עד נעשה דיין, כיון דראייתם היתה בשעה שאינם ראויים להיות דיינים, א"כ הוי כראיית עדים, ואין עד נעשה דיין. והוכיחו מזה התוס' (שם ד"ה אבל) והרא"ש ביבמות (פ"ב סי' י') שלילה פסול לדין ואפילו בדביעבד, אמנם הרשב"ם שם כתב שהגם שדיינים שעברו ודנו בלילה בדביעבד דיניהם דין, מ"מ אינם יכולים לדון עפ"י ראייתם בלילה, כיון שלכתחילה אין להם לדון, א"כ אינם נעשים דיינים אלא עדים, ואין עד נעשה דיין.

והנה בקצות החושן (סי' ז' סק"ו) למד מד' הרשב"ם, דה"ה בשבת ויו"ט שאסור לדון, הגם שאם עברו ודנו בדביעבד דיניהם דין, מ"מ לא מהני ראייתם בשבת ויו"ט לדון על פיה, דמאחר ולא ראו את העדות בשעה שהיו ראויים לדון, אינם אלא עדים, ואין עד נעשה דיין. מיהו צ"ב בזה, דאמאי לא תיהני ראייתם לדון על פיה, ומאי שנא מהא דבדיעבד דיניהם דין, הכא נמי אמאי לא נימא שבדיעבד מהני ראייתם לדון על פיה בתורת 'שלא תהא שמיעה גדולה מראיה', וביאר הקצה"ח בתו"ד, דכיון דלכתחילה אסור להם לדון בלילה, לכך לא חל עליהם שם דיינים אלא שם עדים. ואכתי צ"ב כנ"ל, דכיון דבדיעבד דינו דין אמאי לא הווי דיינים.

ונראה לבאר בזה, עפ"י מ' שביאר מ"ר מן הגר"מ שך וצ"ל [ראה באבי עזרי (פ"ג מסנהדרין ה')] בנוסח אחר קצת, דהנה ב"ר (דף כה ב') איתא גבי קידוש החדש דאם ראו סנהדרין את הלבנה ביום נעשים דיינים, דלא תהא שמיעה גדולה מראיה, ופרש"י, דהא גבי עדות החדש לא כתיב עדות, אלא כזה ראה וקדש. משמע מדברי רש"י דלא בכל ענין אמרינן האי כללא 'שלא תהא שמיעה גדולה מראיה', אלא דוקא בקידוש החדש דלא כתיב בי' עדות. וקשה ע"ז מהא דאיתא בסנהדרין (דף עח.) טריפה שהרג את הנפש בפני בי"ד חייב. וע"כ היינו מדין 'שלא תהא שמיעה גדולה מראיה', וכמש"כ התוס' שם, דדוקא בשראוהו ביום, ומשמע מזה דבכל מקום אמרינן האי כללא דלא תהא שמיעה גדולה מראיה. ואולי יש לחלק דשאני התם ברובת שיש לרבות ג"כ האי דינא דלא תהא וכו', משום 'ובערת הרע מקרבך' ולכן נהרג, ואכתי לא נאמר בכל מקום, וצ"ע בזה.

ואמר לבאר בזה, דמה שחל שם בית דין על שלשה שיושבים לדון, לא סגי בזה שיושבים לדון, אלא בענין לזה נמי שיהיה עליהם חיוב ומצוה לדון, ורק זהו דמשוי להו שם בי"ד, ואם יש עדים המעידין לפני שלשה, או כשיש טוען ונטען שבאים לדון לפניהם, זהו

המשן 'דבר המועד' מעמ' ד'

כב' ידי"נ הרב הגאון המצון חוב"ק סוע"ה מהר"ר ד שליט"א
אחדשה"ט יקרת מכתבו הגיעני ואכתוב הנלע"נ ד מקופיא ומע"כ שליט"א יראה ויבחר.
א [ע' רמב"ם ריש הל' יו"ט ה"ד, דבהוצאה והבערה אמרינן מתוך לגמרי.
ב] הרי מבפנים הוא בעזרת ישראל וא"כ נכנסו לפניו משער נקנור ושם היו הרבה שערים בחוץ כמו שער הניצוץ שער המוקד וכו'.

ג [מסתבר דהוי כנדבה, ע' ריש זבחים].
ד [תוס' ביומא ס"ד א' כתבו דכל שאין מחוסר מעשה בגופו לא מקרי דיוחיו¹⁵, והכא נמי אפשר להפריש ממקום אחר (אף שיש לחלק כמובן), וגם אפשר דמה שאין מחוסר מעשה רק דיבור לא מקרי דחוי.
ה] נראין דברי כת"ר שליט"א. דו"ש"ת חיים קניבסקי ■

תוס' כיון שאין מחוסרים מעשה 'בגופם'. משמע שמעשה שלא בגוף הדבר לא משוי לי' דחוי. וי"ל שכיון שיכול להפריש ממקו"א שפיר דמי [אבל אפשר ההפרכה היא מעשה גם בטבל וחשיב מעשה בגופו].

ענפי ארז

מן הגה"ג רבי אברהם גורביץ שליט"א

בסוכה, כדון כל ימי הסוכות כשיש לו איזה סיבה שבגללה בא לאכול פת, ומדמעות ישיבת סוכה עצמה לא נשתנתה בלילה הראשונה משאר ימים, א"כ בע"כ במצטער לא יוכל לישב בסוכה לקיים מצות סוכה, כיון שבכה"ג האכילת כזית פת שיאכל אז לא תתייחס למצות סוכה, ומדבכה"ג לא יתקיים בה מצות בסוכות תשבו שבעת ימים, ממילא כה"ג גם מצות אכילה הנלמד

מגז"ש דט"ו ט"ו מחג המצות ליכא. ובע"כ נקטו כאידך צד של הגר"ב דז"ל, דהגז"ש דט"ו ט"ו מחג המצות מגלה לנו מצות ישיבת סוכה חדשה שאין בה הדינים הנלמדים מדרשה דקרא דתשבו כעין תדורו, ושעצם הישיבה בסוכה בליל ט"ו היא החפצא של המצוה, ולכן שפיר מתקיימת המצוה גם בכה"ג שמוצטער, וכמו"כ שפיר דנו החכמי לונלי, דמדחזינן דיישיבת סוכה הוה חובה עליו בליל ראשון, ואף דבכלל דינא דתשבו כעין תדורו נאמר על מצות סוכה דכל שבעה דהוה רק בגדר אי בעי עביד אי בעי לא עביד, בע"כ דדין ישיבת סוכה בלילה הראשונה, מצות ישיבת סוכה חדשה היא שאין בה דינא דתשבו כעין תדורו. וא"כ שפיר י"ל דגם דינא דמצטער ליכא, אף דבמצות בסוכות תשבו שבעת ימים דכל שבעה, כל שמוצטער חסר חפצא דיישיבת סוכה הנצרך לקיום מצוותו, דסוף סוף לכולי עלמא חפצא דמצות סוכה הנלמד מגז"ש דט"ו ט"ו מחג המצות, אין זה אותו חפצא דמצות סוכה הנלמד מקרא דבסוכות תשבו שבעת ימים, ופשוט.

והנה לפי"ז הרי ממילא מתיישבת קו' החלקת יואב והבכורי יעקב (בסי' תר"מ ס"ק כ"ד) שהעמדנו בריש דברינו, דהרי לפמ"ש"נ ס"ל להסוברין דבלילה הראשונה גם בירדו גשמים חייב, דגמרינן מגז"ש דט"ו ט"ו מחג המצות, דין חדש של ישיבת סוכה, שאינו ככל מצות ישיבת סוכה הנלמדת מקרא דבסוכות תשבו שבעת ימים, דשם בשאר הימים יש דין של תשבו כעין תדורו, משא"כ בליל ראשון, וא"כ אפי' למ"ד דבירך בראשון שוב אינו מברך, הרי כ"ז בשקיים ביום ראשון מצות בסוכות תשבו שבעת ימים ובירך עליה ג"כ, אבל הנך דהיו רועים באפר, אף אם עשו סוכה וישבו בה בלילה הראשונה, כדמחייב לכאורה לשיטת החכמי לונלי וסיעתם וכמ"ש, הרי לא קיימו אלא המצוה החדשה הנלמדת מגז"ש דט"ו ט"ו מחג המצות, ול"ש שיפטר ע"י ברכתם שברכו אז, על מה שמקיימים אח"כ מצות בסוכות תשבו שבעת ימים, ופשוט.

ואף דלכ' תי' זה מעלה ארוכה רק לשיטת בכורי יעקב דהגדולי הדור באפר היו פטורין ממצות ישיבה בסוכה מדין שומרי שדות ופרדסים, (דאינם יכולים להתעכב במקום אחד מחמת חובת השמירה המוטלת עליהם, ע"ש בבכורי יעקב (שם סק"ג)), וא"כ אף דבדאי בנו להם סוכה כדי לקיים מצות ט"ו ט"ו מחג המצות עדיין מפטרי ממצות בסוכות תשבו שבעת ימים, וברכתם שייכת רק למצות ט"ו ט"ו מחג המצות ולא למצות בסוכות תשבו שבעת ימים, אבל לדעת המג"א הרי לא מפטרו בהיותם באפר אלא משום טרחת הבניה, וא"כ אחרי שכבר בנו להם סוכה מחמת חובת ט"ו ט"ו מחג המצות כבר מתחייבו גם במצות בסוכות תשבו שבעת ימים וגם עלה עלתה ברכתם, ועוד דבתוס' מבואר (דף מז.) דלא היה להם סוכת רועים ע"ש, וכבר כתב הבכורי יעקב דלשיטתו אין צורך לזה ע"ש. איברא שגם לשיטת הבכורי יעקב דמפטרי כמו שומרי גנות אין דברינו מספקים, שהרי סוף סוף ע"י מצות ט"ו ט"ו מחג המצות נתחייבו בבניית הסוכה וגם להתעכב שם כדי שיעור אכילה, א"כ שוב נתחייבו גם במצות בסוכות תשבו שבעת ימים מדבין כה מוכרחים להשאר שם בתוך הסוכה, ובזמן אכילתן קיימו גם אותה, וצ"ע.

ברם נראה דמכיון דכל חובתם הוה רק משום מצות ט"ו ט"ו אין להם חיוב לטרוח אלא בעשיית סוכה כזו שסגי למצות ט"ו ט"ו, ולזה סגי גם סוכה שיהיה מצטער בה, וגם נראה שאין במצות ט"ו ט"ו מחג המצות דינא דסוכה הראויה לשבעה, (דהוה רק זמן במצות בסוכות תשבו שבעת ימים ונלמד ממנה, וע' היטב בלשונו של הערוך השלחן (סימן תרל"ט סעיף יז), ודו"ק), וא"כ י"ל דכמו שחזינן בגמ' דאם היו באפר שוב נקטינן דכיון שנפטרו מסוכה לא נהגו בעצמם לפנים משורת הדין לבנות סוכה גם שם, כמו"כ י"ל כאן דטפי ממה שנתחייבו ע"י מצות ט"ו ט"ו לא עשו, ונמצא דלעולם ברכתם בליל ראשון היתה רק על קיום מצות ט"ו ט"ו מחג המצות, ולא על מצות בסוכות תשבו שבעת ימים, ודו"ק.

[ואולם תי' זה א"ש רק לשיטת המג"א שהפטור באפר הוא מדין הולכי דרכים, שהוא פטור בבניה, ועדיין הם עומדים בפטורם לטרוח בבניה יותר ממה שחובת ט"ו ט"ו דורשת, אבל לשיטת הבכורי יעקב שהפטור הוא מחמת חובת השמירה המונעת מהם להתעכב במקום אחד, שהוא א"כ רק פטור בישיבה ולא בבנין, א"כ אם נתחייבו לישב במקום אחד מכח מצות ט"ו ט"ו מחג המצות שוב אין מקום לפטורם, וממילא חזרה עליהו חובת בסוכות תשבו שבעת ימים, ויתחייבו בסוכה הכשרה לקיום שתי המצוות, וצ"ע].

דרכים כמש"נ], "ונמצא דכבר ברכו, ולומר דיען שהיו פטורים אח"כ נקרא מיפסק לילות מימים", [נ.ב. כמו שטען השפת אמת שם בסוכה (דף מז.) ע"ש], "לא נהירא", [נ.ב. ונראה טעמיה, דבשלמא לענין לולב אמרינן (בדף מה): "לולב דמפסקי לילות מימים כל יומא מצוה באפיה נפשיה הוה", היינו משום דבלילה אין מצות לולב נהגת, משא"כ הכא הרי מצות סוכה גם אצלם נהגת רק דמפטרי גברא], עכ"ל.

הנראה בזה, ובהקדם מש"כ המאירי לסוכה (דף כו. ד"ה חכמי לונלי) בשם חכמי לונלי, דיסוד שיטת הסוכרים לחייב בלילה הראשון גם במצטער הוא משום דילפינן מדינא דסעודת ליל ראשון הכתוב קבעה חובה דאין דינא דתשבו כעין תדורו בליל ראשון, דז"ל "חכמי לונלי כתבו, שכל שפטרו את המצטער דוקא בשאר הימים, אבל לילה הראשונה הואיל והכתוב קבעו לחובה כמזה לעולם חייב, וראיה לדבר, דטעם מצטער שהוא פטור הוא מטעם תשבו כעין תדורו" (ע' תוס' סוכה דף כו. ד"ה הולכי דרכים), "ואמרינן (שם דף כז.) גבי לילה הראשונה, מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, ומקשי אי הכי לילה הראשון נמי, ומשני לילה הראשון הכתוב קבעו חובה, דגמרי חמשה עשר מחמשה עשר דחג המצות, אלמא לילה הראשון אין בו דין תשבו כעין תדורו, והדברים מחוורים" עכ"ל.

והנה במשנה ברורה (סי' תרל"ט ס"ק ל"ה) העתיק טעם אחר, ומקורו מהר"ן והטור והכלבו, שהוא נלמד גופא מעצם דרשה דט"ו ט"ו, דגמרינן ט"ו ט"ו מחג המצות דמה שם מתחייב בכל גוונא גם כשמוצטער ה"ה בסוכות, ע"ש. ובאמת יעיון בבכורי יעקב (סי' תר"מ ס"ק כ"ד) שכתב, לאחר שהקשה ג"כ כקו' החלקת יואב, דאם נימא דהוה ילפותא מדינא דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל דש"מ דאין דינא דתשבו כעין תדורו (כדברי החכמי לונלי), תו לק"מ, שכן י"ל דפטור דהולכי דרכים אף דנלמד ג"כ מדרשה דתשבו כעין תדורו (וכמ"ש התוס' הנ"ל), מ"מ הוה גדר אחר, שכן יסוד הפטור של מצטער וכן מה דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל הוה יסוד הפטור באופן קיום מצות סוכה, (וכה"ג באופן אכילה כזו מיפטר ממצותה), ולכן שפיר יש למילוי חד מחבריה, (מצטער מאי בעי אכיל), משא"כ פטור דהולכי דרכים הרי הוה פטור בגדר אונס, דמדאינו בונה הסוכה הרי בזמן האכילה הריהו נאנס בקיום המצוה, ובכה"ג אין עליו תביעה על מה שאח"כ נהנו אנוס, ואין לדמות פטור זה לפטור של "אי בעי אכיל", אבל לטעמיהו של הר"ן והטור והכלבו קשה, שהרי כיון דילפינן מט"ו ט"ו דחובת סוכה דומה לחובת מצוה, הרי כמו שבמצוה הוה חיוב לאכול, וגם אין בה פטור של מצטער, הרי גם אין בה פטור של אנוס בכה"ג דהוה בידו למנוע האנוס, ע"ש.

והנה נראה דבלא"ה יש להעיר בדין זה עפ"מ"כ בספרי המחברים בשם הגאון ר' ברוך דוב זצ"ל מ"קמניץ (עין בספר ר' ברוך דוב ליבוביץ - חייו ופעולתיו" מהר" יצחק אייזלשטיין זצ"ל הוצאת נצח תשי"ז כ"פ תשיעי' שם), שחקר בעיקר הילפותא של ט"ו ט"ו "אם למידין כמו במצה, דהתם הוה המצה עצמה חפצא דמצוה, וכן גם בסוכה בליל ראשון, האכילה עצמה, דהיינו הכזית פת שאוכל, הוה החפצא של המצוה או שרק הסוכה הוה החפצא של מצוה, ולמדו דחיוב וקיום המצוה דיישיבת סוכה בליל ראשון הוה ע"י אכילה בסוכה, אבל לא שתהא האכילה עצמה הגדר והחפצא של מצוה כמו הסוכה גופא", [נ.ב. דהחפצא של מצוה וקיומה הוה בזה שהאדם נמצא בסוכה בזמן שהוא אוכל], "ונפקא מינה לענין אם שייך במצות סוכה [בלילה הראשונה] דין של מצוה הבאה בעבירה, כגון אם אכל בליל ראשון של סוכות כזית פת גזול, דההלכה של מצוה הבאה בעבירה נאמרה רק אם החפץ [של העבירה] היא המצוה, כמו לולב וסוכה [גזולה], אבל לא אם החפץ אינו המצוה עצמה אלא שעל ידו מתקיימת המצוה, כגון בתוקע בשופר הגזול, דכ' הרמב"ם בהלכות שופר פ"א ה"ג, דיצא משום שאין השופר גופא עצם המצוה, דעצם המצוה היא שמיעת קול שופר, והשופר הוה רק מכשיר דמצוה" וכו', עכ"ל.

והנה יש לציין דאפי' להצד הראשון דהמצוה היא האכילה, מ"מ בפשוטו היינו אכילה כזו שתתייחס לסוכה ע"י שמתקיים בה גם מצות בסוכות תשבו שבעת ימים, (ועי' היטב במהרש"ל ומהרש"א בסוכה (דף כז.) שנחלקו בזה לכאור'), וא"כ נראה דמבואר דשיטת המחייבים לאכול בליל ראשון גם כשמוצטער בע"כ לא נקטו כהצד הראשון של הגר"ב דז"ל, שהרי להצד הראשון, בלילה הראשונה אין שום שינוי במצות ישיבת סוכה עצמה משאר שבעת ימי סוכות, ורק דיש עוד חובה הנלמד מגז"ש דט"ו ט"ו מחג המצות, דמחייבו באכילת כזית פת, והוה מצוה נפרדת לגמרי, ורק דשוב ממילא מתחייב לשבת

פרי עץ הדר

הגאון הגדול רבי אליעזר שלעזינגער שליט"א

ממש לענין קדושת תרומה יעו"ש, וממילא הפסול הוא כמו כל חסר, ולא כמו בפטים דבאמת הוא עץ לכל דבר, ורק דבניטלה הפסול הוא משום דחסר בצורת אחרו. ולפי"ז מיושב היטב לשון המשנה מה שסתם התנא דבניטלה פיטמותו פסולה ואילו בעוקצה סתם דכשרה, דעיקר כוונת התנא לחדש פסול חדש של חסרון בנטלה פטמותו דשם החסרון הוא בשלמות הצורה,

משא"כ בניטלה עוקצו אף אם פוסל בה חסרון בפנימי אין בזה איזה חידוש יותר משאר חסר, ואינו אלא כשאר בשר פרי שנחסר [והתנא לא חש לחדש מה ששנה ריב"א בברייתא דעוקץ הפנימי דינו כפרי].

ולפי"ז א"ש דברי המ"מ שהוכיח מהפסול דניטל העוקץ הפנימי דיש פסול חסר בפחות מאיסר, ולא הוכיח כן מניטל פיטם, דלהנ"ל א"ש דבפטים הפסול הוא משום חסרון הפיטם ולא שייך בה דין שיעור כאיסר, משא"כ בעוקץ וכמשנ"ת. וגם מיושבין דבריו מה שהקשה על הדין דניטל העוקץ הפנימי דהיא פשיטא ככל חסר, ונתקשה המג"א מדע לא הקשה כן גם בפטים, ולהנ"ל לא קשה דבפטים באמת יש כאן פסול חדש של חסרון שלא שמענו בשום מקום.

ג. להנ"ל יש לדון אם יש בפטים שאר דיני גוף האחרו

והנה הפוסקים דנו אם יש את כל דיני פסולי האחרו גם על הפיטם, והוכיחו דיש פסול בעלה חזוית גם על הפיטם, [עי' ביאור הלכה סעיף י"ב ועיין אריכות גדולה בספר חיים וברכה שנדפס עם המטה אפרים], ולכאורה צ"ב מה היו צריכים לדון בזה הא כיון שקי"ל שהפיטם היו חלק מן האחרו דלכך אית ביה פסול "חסר" מדוע שלא יהא בו כל פסולי דיני האחרו, ולהנ"ל מובן הנידון בזה דאף שיש דין חסר בפטים מ"מ להנ"ל אין זה מכריח שהוא חלק מן הפרי אלא דבלי הפיטם יש חסרון בצורת אחרו ודו"ק, אך אין זה מוכרח דגם לדברינו יש להבין הצד לפסול משום דמ"מ כיון דבעינן גם לפיטם להכשר האחרו מאיזה דין שיהיה גם הוא נידון ככל האחרו לפוסלו בחזוית.

ד. להנ"ל יבואר דברי המג"א דבעינן "חסרון הניכר", וידון מה הדין בעלה חזוית על מיעוט הפיטם להמג"א הנ"ל

ובמג"א סי' תרמ"ח כתב דבפיטם אין פסול אא"כ חסר עד האחרו משום דבעינן "חסרון הניכר" ובחידושי הגר"א הקשה מהיכ"ת ליה להמג"א שהפסול הוא רק בחסרון הניכר, הא בכל חסרון בשלמות האחרו לכאורה לא הוי לקיחה תמה, ולהנ"ל א"ש דכיון דהא דלא הוי לקיחה תמה אין זה משום דאיכא חסרון בגופו של אחרו, אלא דכל דלית ליה פיטם לא הוי לקיחה תמה משום חסרון דפיטם, ויש לומר דגם אם חסר מהפיטם עצמו אבל סו"ס כיון דאיכא פיטם אין זה בכלל חסרון פיטם ואיכא לקיחה תמה. ונראה שיש בזה נפק"מ מהביאור הנ"ל במג"א, ובהקדם, דהנה בספר "חיים וברכה" [נדפס עם המטה אפרים] האריך לדון עם המהרש"ם אם יש מקום לפסול חזוית על הפיטם להשיטות הראשונים שפיטם אינו מעכב, והביא שהמהרש"ם מסקנתו היה להחמיר, דאף שהפיטם אינה נצרכת כלל מ"מ כשהיא קיימת צריכה להיות במראה כשר, ודימה דין זה לאתרוג בשאר ימים שחסר כשר בהו, אך חזוית פוסלת, והגם שאם ניטל את מקום החזוית באתרוג יוכשר מ"מ כל זמן שהמקום הזה קיים באתרוג בעיני שיהא בו מראה כשר. אך הביא שם שהגר"ח לא הסכים עם זה כשהציע לפניו הדברים הנ"ל, ואמר דאינו דומה, דהתם בשאר ימים ודאי דכל זמן שלא נחסר עדיין הוי חלק מן האחרו ולכך חזוית פוסלת בה, אך כאן הנידון הוא למאן דמכשיר ניטלה פטמותו, והרי טעמו דאין בזה פסול חסר משום דהפיטם לא הוי חלק מן האחרו, וא"כ מסתבר דגם פסול חזוית לא יהא בזה.

אמנם יש לדון עוד בזה גם להלכה דניטלה פטמותו פסולה, אך לפמש"כ המג"א הנ"ל דבעינן "חסרון הניכר" ובנחסר מיעוט פיטם כשר, דיש לדון לפי"ז מה הדין בעלה חזוית על מיעוט פטמותו. והנה בלי דברינו הנ"ל היה בפשטות נראה דכאן חמיר טפי דהרי ס"ל דהפיטם הוי חלק מהאחרו רק דכדי לפסול בעינן "חסרון ניכר" אך כל זמן שהוא קיים ולא נחסר הוא חלק של האחרו ויפסול בו חזוית, אמנם לפמשנ"ת כו"ע מודו דהפיטם אינו ממש מגוף האחרו ורק מ"מ פסול בניטלה משום דחסר בתואר אחרו כשאין בו פיטם, וא"כ [מלבד מה שיש לדון דאין צריך בפטים כלל דיני אחרו לדברינו כמש"כ לעיל, עוד יש לדון ולחלק] בחלק הפיטם שהוא נצרך להכשר האחרו עבור צורתו כנ"ל בזה יפסול אם יהא בו חזוית, אך במיעוט הפיטם שהוא אינו נצרך כלל להכשר האחרו שבוה לא יפסול חזוית ודו"ק. ■

א. סוכה דף ל"ד: מתני' ניטלה פטמותו פסול. ובגמ' דף ל"ה: תנא ר' יצחק בן אלעזר ניטלה בוכנתו. ע"כ. וברש"י הביא שני פירושים א, פירוש רבינו יעקב דהיינו פטמותו והוא בראשו של האחרו יעו"ש. ב. פירוש רבינו יצחק הלוי דבוכנתו היינו שנתלש העוקץ מתוך עומק האחרו, והיינו פטמותו דמתניתין, וניטל עוקצו דתנן בה כשרה היינו בעוקץ שסביב הגומא.

אמנם דעת שאר ראשונים שיש כאן באמת שני פסולים, א, הפסול של המשנה דפטמותו דקאי על מה שבראש האחרו, ב, הפסול של ר' יצחק בן אלעזר בברייתא "דבוכנתו" דקאי על העוקץ. ואף דתנן ניטל עוקצו כשר בא ריב"א לומר דאין זה אלא בחלק היוצא ולא בחלק שבתוך האחרו. וכן פירש הרמב"ם בפ"ח ה"ז וז"ל: ניטל דדו והוא הראש הקטן ששונתו בו פסול, ניטל העץ שהוא תלוי בו באילן מעיקר האחרו ונשאר מקומו גומא פסול. עכ"ל. וצע"ק לפירוש הראשונים והרמב"ם הנ"ל בלשון המשנה מדוע בפטים סתם התנא לפסול, ובעוקץ סתם להכשיר כיון דגם בעוקץ יש אופן של פסול בתוך הגומא. וביותר קשה לשיטות הפוסקים [עי' משנ"ב תרמ"ח סקכ"ט] שגם בפטים אין הפסול בכל אופן ורק אם ניטל ונעשה גומא פסול, וא"כ הדין דומה ממש לעוקץ, ויקשה ביותר מדוע התנא סותם בפטים לפסול ובעוקץ להכשיר.

ובמגיד משנה שם כתב להוכיח מהאי דינא דניטלה בוכנתו פסול שיש פסול חסרון באתרוג גם בפחות מכאיסר דאל"ה מה יש טעם לפסול כשיש גומא, אע"כ דמשום חסר הוא, ומוכח דיש פסול חסר גם בפחות מכאיסר. ושוב הקשה דאי משום חסר הוא מאי קמ"ל ריב"א "דבוכנתו" פסול הא תנן בהדיא דחסר פסול, ויתירין דיש כאן חידוש יותר מכל חסר כיון דכאן החסרון אינו בגוף בשר האחרו אלא בעץ והו"א דבעינן אין שם חסר כלל, ע"ז קמ"ל ריב"א דגם בזה יש פסול חסר. עכ"ד. ויל"ע בדברי המ"מ מדוע העמיד כל דבריו הנ"ל רק על פסול "דבוכנתו", ולכאורה גם מפסול "פטמותו" דהמשנה היה יכול להוכיח דיש פסול חסר בפחות מכביצה, וגם להקשות מאי קמ"ל בפטים יותר מכל "חסר". ובאמת ברבינו מנחם ובהגהות מיימוניות אות מ' הוכיחו דכדברי המ"מ דלא בעינן חסרון כאיסר גם מהדין דניטלה פטמותו, אך דברי המ"מ צ"ע בזה מדוע מפיטמותו לא הוכיח כן. וכבר נתקשה בזה במג"א סי' תרמ"ט ס"ה, והוכיח מהמ"מ הנ"ל דבניטלה פיטמותו יש פסול משום "הדר" ולא רק משום "חסר" כדעת המהר"ל יעו"ש. ודלא כהדרכי משה שפשיטא ליה דהפסול הוא רק חסר ופסול רק ביום ראשון ולא בשאר ימים.

ב. מבאר דיש שני סוגי חסרון באתרוג ושיש הבדל בין העוקץ לפיטם בזה

ונראה לבאר לדון דשאני פסול חסר דניטלה פטמותו מפסול חסר דתנן במתני'. דפסול חסר דתני במתני' החסרון הוא בגוף האחרו ולכן לא מיקרי "לקיחה תמה" משום שנחסר חלק מגופו של אחרו, אך בחסר דפיטם נראה דאין זה משום דחסר בגופו של האחרו, אלא דיש כאן פסול אחר דצורה של אחרו היא "אתרוג עם פיטם" ובניטלה פיטמותו לא הוי לקיחה תמה משום חסרון הפיטם גופא דהוי חסר בצורת האחרו.

ונראה להביא מקור לזה ממש"כ הרא"ש [הובא ברמ"א סי' תרמ"ח] דאתרוג שלא היה לו דד מעולם כשר, ובאחרונים [עי' משנ"ב סקל"ב] ביארו משום שכך היא בריתן וזהו דרך גידולם ואין לכוונתם בשם חסרים. ולכאורה קשה מה צריך לכל זה הא ודאי לא שייך לדון שיש חסרון באתרוג אם מעולם לא נחסר כלום מגופו, ולהנ"ל א"ש דבחסר הפיטם חסר בצורת אחרו ובה גם אם עצם האחרו לא נחסר כלום יש לומר דראוי לפסול דמ"מ חסר בצורתו כי שלמות צורת אחרו היא עם פיטם, וע"ז קמ"ל הרא"ש דכיון דכך היא דרך בריתו לא מיקרי דחסר בצורתו.

ובביאור הגר"א על דברי הרמ"א הנ"ל כתב לסייע לדיון הנ"ל וזה לשונו: "דלהכי קאמר ניטלה וכדעת הרמב"ם ביו"ד סימן נ' ס"ב" עכ"ל. וכוונתו דהתם הובא מחלוקת הרמב"ם והרשב"א אם אבר שחסר מעיקרא בבהמה שכך נוצרה בחסרון איזה אבר אי הוי טריפה או לאו ולהרמב"ם כשר. ומשמע דס"ל דלהרשב"א שאוסר שם גם כאן יאסור, ולכאורה צ"ב טובא מה שייך כאן לפסול אם הפרי תמים ולא נחסר ממנו כלום [ושונה מטרפות כמובן], אך להנ"ל א"ש דבחסר פיטם חסר בצורת אחרו גם בלא היה לו מעולם.

ולפי"ז נראה דחלוק לגמרי פסול פיטם מפסול ניטל בוכנתו [העוקץ הפנימי], ד"ל דרק בפטים החסרון הוא בצורת האחרו וכמשנ"ת, אבל בעוקץ כשחסר החלק הפנימי המובלע באוכל חשיב שחסר חלק מן הפרי ממש וכמו שהביא בחי' הגרי"ז [בקונטרס על סוכה] שגם בדיני תרומה מצאנו שחלק העוקץ המובלע באוכל דינו כאוכל גמור כמו הפרי

נתעוררתי בשאלה חדשה, ושאלתי זאת למרן הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצ"ל] ועוד כמה גדולי ת"ח, שלכאורה יש מקום להדר לעשות זכר לשמחת בית השואבה בירושלים העתיקה במקום שהוא ודאי ירושלים, שהרי שמחת בית השואבה לדעת הרמב"ם נלמד מהפסוק ושמחתם לפני

ד' אלקיכם שבעת ימים, והוא אותו פסוק שנלמד ממנו נטילת לולב כל שבעה, והרי הבכורי יעקב (תרנח, א) הוכיח בדעת הרמב"ם (בפיה"מ סוכה מא, א) שמצוה זו אינה רק במקום המקדש אלא בכל ירושלים הוי נטילת לולב מדאורייתא כל שבעה ואפילו בזה"ז עיי"ש, ולכן יש מקפידים [וכן נהג הגר"ש] ליטול לולב כל יום בכותל המערבי, וא"כ ה"ה דהמצוה דשמחת בית השואבה שייך בכל ירושלים ומקרי לפני ד' אלקיכם, ויתירה מזו כתב בספר עמק ברכה דשמחת בית השואבה הוא המשך של מצות נטילת לולב כל שבעה והוי ממש מצוה אחת.

והיה מקום להשיב ממה שכתב הרמב"ם (פ"ח ה"ב) בחג הסוכות היתה שם במקדש שמחת יתירה וכו', הרי שהדגיש הרמב"ם במקדש ולא בירושלים.

אולם זה אינו טענה, שהרי גם לגבי נטילת לולב כל שבעה לשון הרמב"ם (שם פ"ז, ה"ג) שהיא במקדש, ואפ"ה כתב רבינו מנוח (שם) שזה כולל כל ירושלים [וכמו שהביא הבכורי יעקב מהרמב"ם בפיה"מ] והטעם שכתב הרמב"ם במקדש משום שסתם הנוטל לולב בירושלים נוטלו במקדש ששם היו מתקבצין כל ישראל [ועוד נראה דשורש החיוב בכל ירושלים בא מחמת המקדש], וא"כ זה גם הטעם ששמחת בית השואבה היה שם במקדש דשם היו מתקבצין, אבל עדיין י"ל שגם כל ירושלים מקרי לפני ד' אלקיכם לענין מצות שמחת בית השואבה.

וכמובן שכל שאלה זו היא רק לדעת הרמב"ם שענין שמחת בית השואבה לא שייך כלל לניסוך המים, אבל לדעת רש"י בסוכה (נ, א) ותוס' בשבת (כא, א ד"ה שמחת בית השואבה) דשמחה זו היא מחמת ניסוך המים לק"מ, שהרי בזה"ז אין ניסוך המים ופשוט. וענה לי הגר"ש אלישיב דמ"מ לא מצינו חיוב לשמחת בית השואבה, ושאלתי לו שהרי הרמב"ם כתב דברים נוראים למי שנמנע מלהשתתף בשמחה זו, וענה הגר"ש זצ"ל דהני מיילי כשמתיקיימת שמחה זו, אבל כשאין כזו שמחה אין תביעה. ושוב חזרתי ושאלתי שהרי בשיבת 'אש התורה' שהיא מול מקום המקדש מתקיימת שמחה זכר לשמחת בית השואבה, ואטו יהיה חיוב להשתתף שם מדין ושמחתם לשיטת הרמב"ם, וענה לי מרן הגר"ש זצ"ל ששם לא נתכוונו לטעם זה, ולא זכיתי לרדת לסוף דעתו הגדולה מאי אכפ"ל מה היתה כוונתם, הלא סו"ס יש כאן קיום של שמחת בית השואבה.

אכן להלן יתבאר שגם לסוברים בדעת הרמב"ם דאיכא מצוה מדאורייתא של נטילת לולב בירושלים אף בזה"ז, מ"מ אינה חיוב בזה"ז אלא מצוה קיומית.

הטעם שאין העולם מקפיד ליטול לולב בחוה"מ בכותל המערבי

שאלני אברך אחד, למה לא מצינו שכלל ישראל יבאו כל יום מימי חול המועד סוכות לכותל המערבי מקום שהוא ודאי ירושלים לקיים מצות הלולב והנענועים, שהרי לדעת כמה שיטות חיוב לולב נוהג בכל ירושלים כל שבעה מדאורייתא (רמב"ם בפיה"מ ורבינו מנוח פ"ז מלולב ה"ג) ואף בזמן הזה (בכורי יעקב תרנח, א והגר"י פערלא במילואים ועוד), והרי יכול להכניס עצמו לחיוב זה, ומאי שנא מציצית שאף שמדינא אין חיוב לקנות בגד ד' כנפות להתחייב בציצית, אבל מ"מ אמרו חז"ל (מנחות מא, א) שמי שאינו לובש בגד ד' כנפות להתחייב בציצית נענש על זה בעידנא דריתחא, וכתב רבינו יונה בשע"ת (שער שלישי אות כב) 'על דבר אשר לא חמד בלבבו יופי המצוה ושכרה' [ועיין תוס' בפסחים קי"ג ב'], וא"כ למה בלולב לא מצינו בזה"ז שיהא צורך לילך למקום שלדעת כמה אחרונים יש בו חיוב לולב מדאורייתא.

ואמנם מרן הגר"ש אלישיב (שליט"א) [זצוק"ל] והגר"ח פ"ש שייברג זצ"ל היו נוהגים לבא כל

ברכת אליהו

הגאון הגדול רבי אליהו ברוך פינקל זצ"ל

יום ויום בחוה"מ ליטול את הלולב בכותל המערבי, וכן נהגו עוד מגדולי ישראל, אבל כלל ישראל לא נוהגים כן, ואף שהרבה חולקים על הבכורי יעקב בזה, אבל לכאורה עדיין למיחש מיביע, ובפרט אלו הדרים בסמוך לירושלים העתיקה שאין זה טירחה יתירה, וצ"ע.¹

ואמרת לי, כי שמעתי שמרן הגר"י זיע"א

הקפיד בדוקא שלא לבא למקום שהוא ודאי ירושלים בימי חוה"מ סוכות (גם כשהיה לו באפשרות קודם שנת תש"ח), כי חשש להכנס לחיוב נטילת לולב מדאורייתא, דשמא אין לו אתרוג כשר. אכן אין נראה שסיבה זו היא המונעת את כלל ישראל, ושוב צ"ע.²

ונראה בזה, דאפילו לשיטת הרמב"ם דגם בזה"ז יש מצות נטילת לולב כל שבעה בירושלים מדאורייתא, מ"מ א"י בגדרי מצוה חיובית, אלא רק מצוה קיומית.

והיסוד לזה דהנה קיי"ל (עדויות פ"ח מ"ו, וברמב"ם פ"ו מבית הבחירה ה"ט) דמקריבים אע"פ שאין בית, אולם כתב החינוך (מצוה ת"מ) שאין כונה לומר שיהיה עלינו חיוב להקריב קרבן בבית המקדש עכשיו שהוא חרב עכ"ל, ומבואר שכל הדין מקריבין אע"פ שאין בית הוא רק מצוה קיומית, וכ"כ בטורי אבן (ר"ה ט, א).

ומדויק בזה היטב לשון התפילה במוסף דג' גלים שאומרים 'ומפני חטאינו' וכו' 'ואין אנחנו יכולים לעשות חובותינו', והיינו דאמנם מקריבים אע"פ שאין בית, אבל אין בזה רק מצוה קיומית, ואין אנחנו יכולים לעשות חובותינו בתורת מצוה חיובית, שלזה בעינן מקדש דוקא. [ולפ"ז גם מזוקק הלשון שמסיימים: ושם נעשה לפניך קרבנות חובותינו וכו', שלעת"ל נוכל לקיימו בתורת מצוה חיובית].

ולפ"ז נראה לחדש דדברי החינוך לא נאמרו דוקא בקרבנות אלא בכל מידי דבעי מקדש דמסתבר דאחרי החורבן אין חיוב בזה, אלא מצוה קיומית גרידא, וא"כ ה"ה לגבי מצוה נטילת לולב כל שבעה, דאף להרמב"ם ששקדש כולל כל ירושלים, אבל נראה דעיקר מצותו במקדש כלשון הרמב"ם, ומשום דשורש המצוה נובעת מהמקדש דכתיב ושמחתם לפני ד', אלא שאחר שיש השמחה במקדש כל ירושלים נכללת בזה, וכיון דהוי מידי דבעי מקדש, א"כ אחר חורבן המקדש אין כאן חיוב, אלא מצוה קיומית גרידא.³

ובזה מובן שאינו דומה לציצית, דהתם היה עליו ליכנס למצוה חיובית, אם רק יקנה בגד של ד' כנפות, וכיון שאינו עושה כן נענש בעידנא דריתחא, משא"כ בלולב שאין חיוב כלל ליטול הלולב מדאורייתא בזה"ז, אלא הוי קיום מצוה של תורה, ושוב אין עליו תביעה למה לא נכנס לחיוב, וכל כה"ג אינו נענש. [אכן בזמן הבית ודאי שיש חיוב למי שבידו לילך למקום המקדש לקיים מצוה מדאורייתא].

ולפ"ז יש לדון במה שמטו שמרן הגר"י זצ"ל חשש לבא למקום שהוא ודאי ירושלים בחוה"מ סוכות שמא אין לו לולב כשר, ולפי המבואר אין לחשוש בזה, שהרי מצוה חיובית ליכא, ואם הלולב פסול אינו מבטל שום חובה מן התורה בזה, והרי ידוע שכל חששותיו של מרן הגר"י היו שמא 'לא יצא ידי חובתו', ובזה היה טרוד רבינו הגר"י זצ"ל ה"ה כל ימי חייו, וכאן אין לחשוש כלל שלא יצא יד"ח.

אלא נראה שזה גופא היה הטעם שמרן הגר"י לא הלך ליטול הלולב בכותל המערבי, כיון שגם לדעת הרמב"ם אין 'חיוב' בזה, ואפילו בשעה שיבא לשם א"י חיוב אלא מצוה קיומית כמבואר, וכיון שכל חומרותיו וחששותיו של מרן הגר"י היו לקיים 'חובתו', לכך לא הקפיד בזה כלל.⁴

ואם כנים אנחנו יש ליישב התמיהה העצומה של הגאון רבי מאיר שמחה זצ"ל (חי' רמ"ש סוכה מג, א) על הבכורי יעקב דאמאי הוצרך רבי יוחנן בן זכאי לתקן נטילת לולב במדינה כל שבעה זכר למקדש תיפוק ליה שעדיין נוהגת המצוה מדאורייתא בכל ירושלים, ולפי המבואר ניחא שהרי היא נוהגת רק בתורת 'מצוה קיומית', ובא רבי יוחנן בן זכאי ותיקן "חיוב" מדרבנן ליטול לולב כל שבעה. ■

3. אמנם בבכורי יעקב דן שם שאם יכוון בירושלים למצוה דרבנן חיישי' לבל תגרע, ומשמע שנקט דהוי מצוה חיובית, דבמצוה קיומית לכאורה לא שייך בל תגרע.

4. וכן היה נוהג מרן הגר"י בחג הסוכות בזמן שהיה בביתו והיו נכנסים אנשים להקביל פניו ברגל, שפעמים היה יושב עמהם בביתו ולא יוצא לסוכה, והיה שותה שם, וכשנשאל על כך אמר שבשו"ע (סי' תרלט ס"ב) איתא 'ומי שיחמיר על עצמו ולא ישתה חוץ לסוכה אפי' מים, הרי זה משובח' - 'ואינו איננו מחמיר', והטעם לזה ביאר נכדו הגרא"א הלוי שליט"א שכל עבודתו של הרב מבריסק היתה בדבר אחד, לעשות מה שהקב"ה 'מחייב' כעת לעשות, ולא לעבור על מה 'שאסור לעשות', ובזה היו טרדותיו וחששותיו וחומרותיו כל ימיו, ולא הכניס מקום לעוד דברים, בינה זאת.

ארחות המועד

הגאונים הגדולים רש"י גלבר ורי"מ הכהן רובין שליט"א

לתחום מיירי בסעודת רשות], ואמרו על זה בגמרא דף ס"ח ע"ב דרבי יהושע [שהביא מאה דהתירו ביום טוב שחיטה לצורך סעודה] לשעמיה דאמר שמחת יום טוב נמי מצוה היא [והיינו דשחיטה לצורך סעודה ביום טוב היא שחיטה לצורך מצוה, ולא כטענת רבי אליעזר שאין להביא ראיה מסעודת יום טוב שהיא סעודת רשות], והביאו על זה את הברייתא שרבי אליעזר סובר שביום טוב או כולו לה' או כולו לכם [ואין חיוב לאכול סעודה ביו"ט] ורבי יהושע סבר חציו לה' וחציו לכם [ולכן סעודת יום טוב חשיבא מצוה], וקיימא לן להלכה כרבי יהושע כמבואר ברמב"ם.

ח. מתבאר מגמרא זו דמהאי קרא ד"עצרת תהיה לכם" דילפינן דבעינן חציו לכם למד רבי יהושע דסעודת יום טוב היא מצוה, ואמרו על זה בגמרא דמקיימים בסעודה זו מצות שמחת יום טוב. ומשמע שזו מצוה מן התורה. סעודה זו מיירי בסעודה שאוכל בה בשר ותבשילין ומכאן הוכיח רבי יהושע שהתורה התירה מלאכה ביו"ט לצורך מצוה.

ונראה שגם בגמ' זו מתייחסים לדרגה הנוספת של השמחה שהיא מתקיימת בכל דבר המשמח. ט. כתב הרמב"ם בהלכות יום טוב פ"ו הלכה י"ז שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגך וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו, כיצד הקטנים נתן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו, והאנשים אוכלין בשר³ ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא ביין.

י. מבואר מדברי הרמב"ם שאף בזמן בית המקדש שעיקר מצות השמחה היא באכילת שלמים, מ"מ כלולה בזה מצוה כללית של שמחה והיא להיות שמח וטוב לב כל שמונת ימים וגם לעשות מעשים שטבעם לשמח כל אחד כראוי לו.

יא. ולפי הנ"ל מתבאר שישנן כמה דרגות בקיום מצות שמחה ביום טוב: [א]. בזמן שבית המקדש היה קיים היה עיקר המצוה מן המובחר באכילת שלמי שמחה או שאר בשר קדשים. [ב]. אמנם מקיימים מצות שמחה מן התורה גם בדברים שטבעם לשמח, וכמו מה שאמרו בגמרא פסחים דף ק"ט ע"א אנשים בראוי להם ביין והרמב"ם הוסיף גם אכילת בשר⁴, ונשים בבגדי צבעונין [והרמב"ם הוסיף דקטנים משמחם בקליות ואגוזים]. [ג]. ויש דרגה נוספת של שמחה והיינו כל דבר המשמח את האדם, ובכלל זה כל סעודה חשובה, שנאמר "עצרת תהיה לכם" ואמרו חז"ל חציו לכם. ובכלל זה גם אכילת עופות⁵ ושאר מאכלים חשובים⁶ [ובגמ' פסחים דף ע"א מתבאר דגם כסות נקיה היא מכלל הדברים המשמחים].

יב. והנה הב"ח בס' תקצ"ו כתב דבראש השנה יש מצות שמחה מהתורה וגם ראש השנה איקרי חג, וכן כתב במשנ"ב דמצות "ושמחת בחגך" נאמרה גם בר"ה, ולכאורה צ"ע דהא אין בר"ה מצות שלמי שמחה ומצוה לאכול בשר קדשים וגם לא מצוה חובה לשתות יין בר"ה וכן לא מצוה מצוה לקנות בגדי צבעונין לאשה, וי"ל דמצות השמחה של יו"ט דר"ה היא על ידי קיום הדרגה השלישית הנ"ל במצוות השמחה, והיינו על ידי סעודות החג.

יג. ואף דאיתא במשנה במסכת חולין דף פ"ג ע"א דבארבעה פרקים בשנה משחיטין את הטבח בעל כרחו ואחד מהם הוא ערב ראש השנה, התם הטעם לשם סעודת יום טוב וכמו שפרש"י שם ד"ה בארבעה וז"ל דרך ישראל לעשות סעודות, והיינו דאין המכוון באכילת בשר בראש השנה מצד הא דאין שמחה אלא בבשר, אלא מצד סעודת היום שהיו רגילים לעשות סעודות חשובות וכלשון רש"י הנ"ל.

יד. והנה נראה פשוט דכל הנך מעשים הכלולים במצות השמחה עיקר ענינם להביא את האדם לשמחה וכמ"ס הרמב"ם שחייב אדם להיות שמח כל שבעת ימי החג, ואין מצוות אלו בגדר מצוות אכילה ושתייה אלא הן מעשים שעל ידם מגיע האדם לשמחה [ואפשר שמה"ט לא מצוה להדיא בדברי הפוסקים מה שיעור אכילה ושתייה לענין מצוות אלו].

טו. ומסתבר שחולה או מצטער שקץ באכילת בשר או בשתיית יין אינו חייב לדחוק את עצמו לאכול בשר ולשתות יין אם אין אכילת הבשר ושתיית היין מביאים אותו כלל לידי שמחה [משא"כ במצוות אכילה, כגון מצוות אכילת קרבן פסח, שגם חולה צריך לדחוק את עצמו לאכול כזית מקרבן הפסח], וכן מובא בספר שלמי תודה [סוכה ס' ע"ד] בשם מרן בעל הקהילות יעקב זצ"ל.

להם גם באכילת בשר, דהרי בגמ' פסחים דף ק"ט ע"א אמר ריב"ב דבזמן הזה אין שמחה אלא ביין, ולכן בשו"ע סי' תקכ"ט כתב רק דמצוה לקבוע סעודתו על היין ולא הזכיר אכילת בשר. והמג"א שם הביא את דברי היש"ש שהאריך לחלוק על הב"י ואמר דאין כוונת ריב"ב שהזכיר רק יין שבשר אינו מכלל הדברים שטבעם לשמח, אלא דריב"ב בא רק לומר שבזמן הזה שאין בשר קדשים אין די באכילת בשר כדי לשמח אלא צריך להוסיף גם יין, אך פשיטא שגם אכילת בשר מחוייבת מצד מצות השמחה. ועיי"ש בבה"ל ד"ה כיצד, שכתב דבזמן הזה אין יוצאים ידי חובת שמחה אלא ביין שנאמר יין ישמח לבב אנוש, אבל בשר אין חובה לאכול, ומ"מ יש מצוה גם באכילת בשר כיון שנאמר בו שמחה. עיין לעיל בהערה שהבאנו את דברי הב"י והמג"א והבה"ל בענין זה.

א. בגמרא פסחים דף ק"ט ע"א איתא ת"ר חייב אדם לשמח בנוי ובני ביתו ברגל שנאמר "ושמחת בחגך", במה משמחם ביין, רבי יהודה אומר אנשים בראוי להם ביין, ונשים בראוי להן, בבבל בבגדי צבעונין וכו'. ואח"כ מובאת ברייתא רבי יהודה בן בתירא אומר בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר, שנאמר "וזבחת שלמים ואכלת שם לפני ה' אלוהיך" [והיינו בשר קדשים], ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין, שנאמר "ויין ישמח לבב אנוש".

ב. מבואר מדברי ריב"ב דעיקר מצות שמחה בזמן שבית המקדש קיים מתקיימת באכילת שלמי שמחה, ומ"מ מבואר בגמ' בפסחים דף ע"א דעולא ס"ל דאין זביחה אלא בשעת שמחה, והיינו שאין מקיימים מצות שלמי שמחה באכילת שלמים אלא בקרבן שנזבח ברגל, והקשו בגמרא מהא דאיתא במשנה בסוכה דההלל והשמחה שמונה, והרי פעמים שיום טוב ראשון חל בשבת ולא שייכא זביחה בשעת שמחה, ותיצו שמשמחו בכסות נקיה ויין ישן. ומבואר דגם בזמן שבית המקדש קיים מקיימים מצות שמחה אף בשאר דברים המשמחים. ג. ועיין בר"ן ריש פרק לולב והערבה שהקשה על המשנה שאמרה שההלל והשמחה שמונה כקושיית הגמרא בפסחים דף ע"א, שכאשר חל יו"ט ראשון בשבת אי אפשר לקיים זביחה בשעת שמחה, ותיצו דמ"מ איתא לשמחה בבשר של חולין ובשאר מיני שמחות, שלא אמרו אין שמחה אלא בבשר אלא למצוה מן המובחר אבל לא לעכב [וכעין זה כתב בחידושי הריטב"א שם].

ד. ומבואר מדברי הר"ן שמה שאמרו בגמ' בפסחים דף ע"א דמשמחו בכסות נקיה ויין ישן, אינו בדוקא אלא ה"ה בבשר חולין ובשאר מיני שמחות⁷.

ה. משמע מדברי הגמרא בפסחים דף ע"א וכן מדברי הר"ן והריטב"א שגם בזמן שבית המקדש היה קיים מקיימים מצות עשה דשמחה בכל מיני שמחה, אלא שלמצוה מן המובחר יש לאכול שלמי שמחה.

ו. ולכאורה צ"ע דבגמרא פסחים דף ע"א הנ"ל וכן בדברי הר"ן והריטב"א מבואר דמצוה שמחה דאורייתא מתקיימת גם בשאר דברים המשמחים כגון כסות נקיה ובשר חולין, והרי בגמ' פסחים דף ק"ט ע"א אמר ריב"ב דכשאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין, ועוד אמרו שם בגמ' דנשים משמחו בבגדי צבעונין, ולא משמע כלל דהוא הדין בשאר דברים המשמחים. וצריך לומר דמלבד עיקר מצוה מן המובחר שיש באכילת קדשים בזמן המקדש, יש שתי דרגות נוספות במצות השמחה, יש דברים שטבעם לשמח את האדם, כל אחד בראוי לו, האנשים שמחים ביין והנשים בבגדי צבעונין [והרמב"ם הוסיף גם שקטנים משמחם בקליות ואגוזים], ומלבד זה יש דרגה נוספת והיא שאר דברים המשמחים את האדם כגון סעודה חשובה וכסות נקיה, וכדלהלן.

ז. ואיתא בגמרא חגיגה דף ח' ע"א ת"ר ושמחת בחגך לרבות כל מיני שמחות לשמחה, מכאן אמרו חכמים ישראל יוצאים ידי חובתם בנדרים ונדבות ובמעשר בהמה והכהנים בחטאת ואשם וכו'. יכול אף בעופות ובמנחות ת"ל ושמחת בחגך וכו' רב אשי אמר מושמחת נפקא יצאו אלו [עופות ומנחות] שאין בהם שמחה. ומבואר מהגמ' דלקיים מצות שמחת יום טוב לא בעינן דוקא בשר שלמי שמחה אלא ה"ה דיוצאים י"ח גם בשאר בשר קדשים [ולזה"ל הנ"ל היינו למצוה מן המובחר].

זבהא דאיתא בגמ' שם דאין שמחה באכילת עופות, עיין בהגהת יד אפרים יו"ד סי' א' ס"א שהביא מהגמ' בבב"ב דף י' שאמרו לגבי הומנת יוני שובך "דאין לאימונעי משמחת יום טוב", והיינו דיש שמחת יו"ט באכילת מיני עופות, והדברים מתבארים ע"פ הנ"ל דאמנם אין אכילת עופות נחשבת דבר שטבעו לשמח כשתיית יין וכמו שאמרו אין שמחה אלא ביין, מ"מ מתקיימת באכילת עופות הדרגה הנוספת במצות השמחה שהיא מתקיימת בסעודה חשובה וכיוצ"ב. ז. במשנה פסחים דף ס"ה ע"ב נחלקו רבי אליעזר ורבי יהושע אם הרכבתו של קרבן הפסח וחתיכת יבלתו דוחים את השבת, שרבי אליעזר התיר ורבי יהושע אסר, טעמו של ר"א הוא דאם התירה תורה שחיטת קרבן בערב פסח שחל להיות בשבת כ"ש שיש להתיר מעשים שהן אסורים רק מדרבנן, אמר לו רבי יהושע יו"ט יוכיח שהתירו בו משום מלאכה [שחיטה לצורך סעודת יו"ט] ואסרו בו שבות, ופרש"י דאסור להביא מאכל מחוץ לתחום כיון שהיה אפשר להביאו מאתמול, אמר לו ר"א מה ראיה רשות למצוה [פירוש, דמה שאסרו להביא מחוץ

1. והנה הפוסק שהביא ריב"ב "וזבחת שלמים וכו'" לא נאמר בענין שמחת רגלים אלא לענין הקרבת השלמים במזבח שבהר עיבל, וצ"ל דילפינן מהך קרא דהר עיבל דיש מצות שמחה בקרבן שלמים [וכעין מש"כ תוס' שם ד"ה שנאמר].

2. ועיין בספר ערוך לנר ריש פרק לולב והערבה שהקשה על דברי הר"ן דקושייתו ותיצו נתרשרו כבר בגמ' פסחים הנ"ל, ועוד הקשה דבגמ' בפסחים אמרו דמשמחו בכסות נקיה ויין ישן, ואילו הר"ן נקט שהשמחה היא בבשר חולין, ותיצו הערל"ג בדאמת יוצאים בכל מיני שמחה וחדא מנייהו נקט.

3. עיין בבית יוסף סי' תקכ"ט שתמה על הרמב"ם שכתב שאנשים מקיימים מצות שמחה בראוי

תורת הסוכה

הגאון הגדול ר' אליהו לוין שליט"א - ליקוואד

חובב לעשות סוכתו אף במקום של אחרים

אז"ח סימן תר"מ סעיף ד', מצטער פטור מן הסוכה איזוהו מצטער וכו', וברמ"א שם כ' מי שכבד לו הנרות בסוכה בשבת ויש לו נר בביתו מותר לצאת מן הסוכה כדי לאכול במקום נר וא"צ לילך לסוכת חבירו שיש שם נר אם יש לו טורח גדול בדבר. וביאר שם במשנ"ב אות כ"ב, דהא נמי חשוב צער דאין ערב לו לאדם אכילתו אלא בשלו. ובאות כ"ד כ', היינו בשעת אכילה אבל פשיטא אפילו מי שאין לו מקום בחצירו לבנות לו סוכה שצריך להמציא לו מקום לבנות לו סוכה ואז שם ביתו כדרך שגם כל השנה רגילים לפנות מבית לבית ואז שם ביתו, [הגהת ח"ס וכו"כ הביכורי יעקב בפשיטות]. וכו' בשער הציון שם ס"ק ל' ולא כהמשכשכים שאינם מחוייבים לבנות להם סוכה במקום אחר שאין שם דירתו [שם בהגהת ח"ס].

וכונת דבריהם לכאורה הוא שאם יש לו סוכה משלו והנידון הוא להניח סוכתו לילך לאכול בסוכת חבירו דיינין על זה מצטער, אבל היכא שאין לו סוכה משלו ודיינין על עצם בנין הסוכה לבנותה ברשות אחרים, על זה דרך בני אדם לילך לרשות אחרים. ולכאורה כוונתו שגם אם אין לו אפשרות לבנות במקום אחר, הוא מחויב לאכול ברשות אחרים שבמצב זה אוכלים אצל אחרים.

ויש לעיין לפי זה אם נפלה סוכתו ביו"ט ואינו יכול לחזור לבנותה ביו"ט שאז דיינין על שימוש סוכת אחרים במקום שצריך לחזור ולבנות סוכה, אם גם אז נאמר שם שדרכו לילך לסוכת אחרים. וגרע כבה הנר בסוכתו ביו"ט שאין חייב לאכול בסוכת אחרים משום שאין ערב לו, מנפלה סוכתו שאוכל אצל אחרים. ואם נחלק לומר שגם התם אין דרכו לילך לסוכת חבירו להיות במקום בנין סוכה אצל אחרים, כיון שאחר היו"ט ההוא יקיים את סוכתו, א"כ במקום שאין לו מקום בחצירו לבנות סוכה, אולם אחר היו"ט יוכל להרחיב את רשותו, שלכאורה גם שם כל זמן שאין יכול לעשות בזמן זה סוכה עבורו, הוא חייב לבנות סוכה בכל מקום אחר. וא"כ עדיין צריך ביאור החילוק בין נפלה סוכתו ביו"ט שאינו חייב לילך לסוכת אחרים ששם אין ערב לו אכילתו, לבין שאין לו אפשרות לבנות סוכה ברשותו ששם חייב לחפש בכל דרך שהיא לאכול בסוכה אפילו בסוכת אחרים.

ונראה שפטור מצטער שייך במקום שמצד הגברא יש זכות גמורה לאכול בסוכה, אלא שמצד ההשתמשות בסוכה אין הסוכה מאפשרת לו שימוש נוח של תשבו כעין תדורו, ומשום"ה הוא יוצא ואין משתמש בסוכתו, שע"כ בכבה הנר בסוכתו או נפלה סוכתו ביו"ט, שם מצד הגברא הוא עשה את כל ההשתדלות שתהא אכילתו בסוכה, שהוא הקים סוכה לאכילתו, אלא שמצד הסוכה לא ניתנת לו אפשרות שימוש נוח בה, שלכן הוא בזה פטור מצטער והוא יוצא מהסוכה. אבל במקום שהוא מצד עצמו לא בנה סוכה או שאין לו אפשרות של בניית סוכה ברשותו, שם מה שאינו אוכל בסוכה אין זה משום שאין הסוכה נותנת לו השתמשות עריבה לאכילתו, אלא החסרון מצידו שלא עשה סוכה שאז אפילו אם הוא מצטער בעשיית הסוכה אין לו פטור מצטער, כיון שאין בזה חסרון שימוש מצד הסוכה שיהיה חסרון תשבו כעין תדורו.

וביותר נראה שיעקר מצוות סוכה היא שתהא לו סוכה שבעת ימים ותהא הסוכה מקום מגוריו שמשתמש בה כמו שמשתמש בביתו, תשבו כעין תדורו. וע"כ גם כשהוא מצטער ואינו אוכל בסוכתו, אין זה סתירה למה שיש לו סוכה לשבעת הימים, מכיון שזהו השימוש בסוכתו שאוכל בה כשאין מצטער וכשהוא מצטער אינו אוכל בה, דכל זה נכלל במה שדירתו שבעת ימים בסוכה. אבל כשלא בנה סוכה או קבע לו סוכה לאכול בה, ואפילו אם היה מצטער בהכנת סוכה לעצמו, בכלל אין לו סוכה שאז אכילתו בה מחמת מצטער תתייחס לסוכה, ומשום"ה אין המצטער שבו פטור ממצות סוכה. ■

טז. בגמרא קידושין דף ל"ד ע"א איתא דנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמא, והקשו על זה ויכללא הוא הרי מצה שמחה והקהל דמצוות עשה שהזמן גרמא ונשים חייבות, ובגמ' שם ע"ב אמר אביי דאין ללמוד ממצוות שמחה לחייב נשים במ"ע שהו"ג משום דאשה בעלה משמחה, וכתב רש"י שם ד"ה בעלה וז"ל דאין חובת השמחה תלויה בה אלא על בעלה שישמחנה, קרי ביה ושימחת עכ"ל.

ועיי"ש בגמ' שהקשו "אלמנה מאי איכא למימר, ותימצו בשרויה אצלו, ופרש"י ד"ה בשרויה וז"ל לא נצטיות היא אלא בעניה הכתוב מדבר ונצטוה מי שהיא שרויה אצלו לשמחה במאכל ומשתה וכלי פשתן עכ"ל. וזו ענין עוד בגמרא ראש השנה דף ו' ע"ב דבעי רבי זירא אם אשה מזהרת בלאו דבל תאחר "מי אמרין הא לא מחייבא בראיה או דילמא הא איתא בשמחה, א"ל אביי ותיפוק ליה דהא איתיה בשמחה [פירוש דמה"ט תהא מזהרת בבל תאחר], והקשו על זה בגמרא "ומי אמר אביי הכי [פירוש דהא איתיה בשמחה] והא אמר אביי אשה בעלה משמחה, ותימצו בגמרא דלדבריו דרבי זירא קאמר [דהיינו דאביי עצמו סובר דאשה אינה חייבת בשמחה אלא בעלה משמחה].

יח. וצ"ע דבגמ' חגיגה דף ה' ע"ב הובא הדין דאיהו קטן כל שאינו יכול לרכוב על כתפו של אביו [פירוש, שהקטן נמצא בירושלים אך אינו יכול לרכב על כתפו של אביו ולעלות מירושלים להר הבית], ואיתא שם בגמ' מתקיף לה רבי זירא, עד הכא מאן אתייה [פירוש, עד ירושלים מי הביאו], אמר ליה אביי, עד הכא אימיה דמחייבא בשמחה איתיה. ולכאורה צ"ע דדברי אביי סתרי אדהדי.

יט. ועיין בתוס' קידושין ל"ד ע"ב ד"ה אשה שהביאו את דברי ר"ת שפירש דאשה בעלה משמחה היינו בשלמי שמחה, שחובת שלמים אלו מוטלת רק על האיש ולא על האשה אבל האשה אוכלת עמו את השלמים ומשמחה בזה, ולפ"ז צ"ל דמה שאמר אביי בגמרא חגיגה הנ"ל שאשה מחוייבת בשמחה, הכוונה שהיא מחוייבת לעלות עם בעלה לירושלים כדי לאכול עמו את שלמי השמחה אשר הוא מחוייב בהם, אך היא עצמה אינה מחוייבת בשלמי שמחה.

כ. ועיין בקובץ תשובות להגר"ש אלישיב זצ"ל [ח"ג סי' פ"ז] שהביא דוגמא למצוה מעין זו, ממצות יבום, דהמצוה עשה "דיבמה יבוא עליה" היא על היבם, ואעפ"כ אמרין דהיבמה שייכא במ"ע דיבום לדין עשה דוחה לא תעשה, דהיינו שמדין תורה היה חוב יבום גם באשה שיש בה איסור לאו מדין עשה דוחה ל"ת, ולכאורה יקשה דנתי שהיבם מצווה במ"ע מ"מ היבמה אינה מצווה, ואיך מותר לה להתייבם בציור זה של חייבי לאוין, וחזוין דיש לה שייכות גמורה במצוה אף לענין דחייב איסור לאו.

כא. ונמצא דמצות הבאת שלמי שמחה מוטלת רק על האיש ולא על האשה כשאר מ"ע שהו"ג, ומ"מ אומר אביי עצמו בגמ' חגיגה הנ"ל שהיא מחוייבת לעלות לירושלים כדי לשמוח באכילת שלמי שמחה. כב. והנה בעיקר הספק של רבי זירא יש לדייק בלשונו שנסתפק האם אשה אינה בלאו דבל תאחר משום דלא מחייבא בראיה, או דילמא מזהרת היא בלאו דבל תאחר הואיל ואיתא בשמחה, ולא אמר דמחייבא בשמחה, ואפשר דרבי זירא לא סבר שאשה מחוייבת בשלמי שמחה אלא נקט שיש לה שייכות גמורה במ"ע זו עד כדי שתהיה מזהרת מחמת זה בלאו דבל תאחר, ואביי נקט דשייכות זו של האשה במצוה שמחמתה היא מחוייבת לעלות לירושלים גם היא נובעת מחיובו של בעלה לשמחה וליתן לה מבשר השלמים ולכן נקטו בגמרא שאליבא דאביי שבעלה משמחה אין לחייבא בלאו דבל תאחר מחמת שייכותה למצוה.

כג. ולפי זה אף שפסק הרמב"ם דאשה מזהרת בבל תאחר, אין הכרח דסובר שאשה מחוייבת להביא שלמי שמחה, אלא דכיון ד"איתא" בשמחה והיינו שיש לה שייכות גמורה במצות השמחה שמצווה לעלות לירושלים ולאכול עם בעלה לכן מזהרת בבל תאחר.

כד. והנה המשנ"ב בס' תקכ"ט כתב שנשים מחוייבות מן התורה במצוות שמחה והביא זאת בשם השע"ת שהביא את תשובת השאגת אריה, ועיקר טעמו של השאגת אריה הוא מכח פסק הרמב"ם שאשה מזהרת בב"ת, וזה כדעת רבי זירא שהיא מחוייבת בשמחה, ולפי האמור י"ל דגם רבי זירא לא נקט שיש על האשה חובה עצמית של הבאת שלמי שמחה אלא דשייכותה למצוה המחייבת אותה לעלות לירושלים ולאכול עם בעלה את שלמי השמחה, מחייבת אותה בלאו דבבל תאחר.

ונמצא לפי זה שגם לפי הרמב"ם שנקט שהאשה מזהרת בלאו דבל תאחר, אין על האשה חובה עצמית של מצות עשה לשמוח ביום טוב אלא יש לה שייכות גמורה להיות עם בעלה ולקבל ממנו את השמחה. כה. ועיין בלשונו הרמב"ם בהלכות יום טוב פ"ו הלכה י"ז שבעת ימי הפסח ושמונת ימי החג עם שאר ימים טובים כולם אסורים בהספד ותענית, וחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב הוא ובניו ואשתו ובני ביתו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגך וגו', אף על פי שהשמחה האמורה כאן היא קרבן שלמים כמו שאנו מבארין בהלכות חגיגה יש בכלל אותה שמחה לשמוח הוא ובניו ובני ביתו כל אחד ואחד כראוי לו, כיצד הקטנים נותן להם קליות ואגוזים ומגדנות, והנשים קונה להן בגדים ותכשיטין נאים כפי ממונו, והאנשים אוכלין בשר ושותין יין שאין שמחה אלא בבשר ואין שמחה אלא כיון.

המשך בעמ' י"ג

5. וכמו שהבאנו לעיל מהגהת יד אפרים ליו"ד סי' א' ס"א.

6. עיין שו"ת חוות יאיר ס"ס קע"ח שמבואר מדבריו דכל מאכל שמנהג העולם ליתנו במשתאות חשובים מקיימים בו מצות שמחה קצת.

7. והנה בשו"ת שאגת אריה סי' ס"ו הביא עוד מדברי הרמב"ם פ"א מחגיגה שכתב את מצות שלמי השמחה וכתב אחרי זה שנשים חייבות במצוה זו. והראב"ד כתב דנשים אינן חייבות בקרבן שלמי שמחה אלא בשמחה שתשמח עם בעלה שתעלה עמו והוא שמח אותה. אמנם הכסף משנה כתב שגם הרמב"ם סובר כהראב"ד, ועיין שו"ת רע"א סי' א' ובהשמות שם מש"כ בזה.

בדיני דפנות סוכה

מבית ההוראה

הגאון הגדול ר' שריאל רוזנברג שליט"א

בדיני הסכך

ת. לא, דאדם יושב בצורה ישרה ולא באלכסון ולכן מודדין ז"ט על ז"ט בקו ישר ולא באלכסון. והנה לענין שבת במחיצה למקום מדרון, ומחמת המדרון יש במחיצה עומד מרובה על הפרוץ, בזה נראה דאולי בתר המדרון, דסו"ס המקום שיש בו מחיצה כיון שהוא מדרון ה"ז עומד מרובה על הפרוץ, אע"פ שבקו ישר אין בו עומד מרובה על הפרוץ.

ש. וו שרגיל להכניס בקרשים המחזיקים את הסכך, וכל שנה מוציא את הוו ומחזירו באותו חור, האם חשיב בית קיבול.
ת. יש לדון להחמיר דחשיב בית קיבול בעץ.
ש. סכך שמתרומם ע"י הרוח וחוזר, האם חשיב שנעשה ע"י הרוח.
ת. נראה דעד ג' טפחים, לא חשיב שנעשה ע"י הרוח, והסוכה כשרה, אבל אם נתרומם יותר מג"ט יש לומר דחשיב שהסוכה נעשית ע"י הרוח.
ש. האם מותר לסכך בעציץ שאינו נקוב.
ת. עיי' בגושמ"א (ה' לולב) שהביא שהוא ספק בירושלמי אי גורי ביה עציץ שאי"נ אטו נקוב ועיי"ש עוד. [ועיי' חזו"א (שביעית סי' כ"ב) מה שכתב לענין שביעית].
ש. אם סכך שאינו עומד ברוח מציצה פסול.
ת. אע"פ שלא מצינו מקור גמור לפוסלו, מ"מ נקטין דפסול, כמו דפנות שאינן עומדין ברוח מצויה.
ש. מוזג או מודף בתוך הסוכה אם פוסל משום אהל ודינו בטפח, או פוסל משום סכך פסול ודינו בד' טפחים.
ת. מבואר ברש"י בסוכה (י.) דיסוד החילוק בין אהל לסכך פסול, היינו דאהל הוא רחוק מהסכך משא"כ בסכך פסול¹. וא"כ אם אין בין המוזג או המודף לסכך טפח, דינו כסכך פסול, אבל אם יש שם טפח [או עכ"פ ד' טפחים], דינו כאהל ופוסל בטפח וצריך למעט החלל שבין המוזג לסכך ויכשר. וע"ע בחוט שני (סוכות פ"ג אותיות א' ד').
ש. אם מותר להעמיד הסכך בארון ספרים.
ת. יש לומר דכיון דהוא כלי עץ העשוי לנחת אינו מקבל טומאה, ומותר להעמיד בו את הסכך.
ש. יש המעמידים קרש על המוזיקה, ומניחים תחתיו מסגרת ברזל והעץ נכנס לתוך המסגרת ועי"ז אינו נופל, אם חשיב מעמיד בדבר המקב"ט.
ת. לולא דמסתפינא אמנא דאין מסגרת הברזל משמשת אלא כמעשה קרקע, וכמו שאם תחב את הקרש בקרקע אע"פ שהוא מוחזק ע"י דפנות הקרקע מ"מ נחשב כמעשה קרקע, והכא נמי אע"פ שהוא מוחזק ע"י מסגרת הברזל, מ"מ כיון שהיא מונחת ע"ג קרקע יש לדונה כמעשה קרקע.
ש. מחצלות המיוצרות לשם סיכוך בחו"ל, במקום שמיצירות מחצלות אף לשכיבה.
ת. הנה באותו מקום שעושין רוב המחצלות לשכיבה, א"כ אף המחצלות העשויות לסיכוך פסולות וכמו שפסק המשנ"ב (תרכ"ט י"ז), וא"כ יש לדון אם א"כ כשמביאין המחצלת למקומה שאין משתמשין בה אלא לסיכוך, אם חוזרת ונכשרת. ומו"ח הגרנ"ק זצ"ל היה מחמיר שיהיה היכר במחצלת שאינה עשויה לשכיבה, שראשי הנצרים בולטים מב' הצדדים, ואין בה צד חלק שנוח לשכב עליו, ועי"ז כשרה גם בחו"ל.
ובמחצלות הנמצאות כדיוק בהכשר הבד"ץ ירושלים אין מחמירין ככל ה"ל, ובדיעבד אפשר לסמוך ע"ז.
ש. נקב שאינו מפולש בפרגולה שנעשה ע"מ ליתן בהם מסמר עץ שאינו יוצא לעולם, אם חשיב בית קיבול.
ת. אם הפרגולה מחוברת לקרקע, א"כ ודאי דהוה עשוי לשמש עם הקרקע ואינו מקב"ט. אבל בעץ העומד על הקרקע ואינו מתחבר לקרקע, יש לדון אי אמרינן ביה דעשוי לשמש עם הקרקע, וצ"ע.
ש. קרשים המעמידים את הסכך שהיכרם לכותל ע"י ברזל ושונו חיברם גם ע"י עץ, אם חשיב מעמיד בדבר המקב"ט.
ת. מסברא היה נראה דכיון דהשתא הם עומדים ע"י העץ, לא חשיבי מעמיד בדבר המקב"ט. ומו"ח הגרנ"ק זצ"ל היה מחמיר בזה כיון שתחילת העמדת הקרשים היה ע"י ברזל, ולכן ראוי להוציא את הברזל, ושונו יכול להחזירו אחרי שיחברם ע"י העץ. ■

ש. דופן שלישית קצרה שהיא דופן עקומה, ובהמשך הסוכה [במקום הפסל] איכא סכך כשר כנגד הסכך פסול של הדופן עקומה, האם יכול לישב כנגד הסכך הפסול.

ת. אינו יכול לישב שם כיון שהוא מחוץ לסוכה, והפסל הוא המשך מהסוכה, והסוכה מתחלת היכא שנגמר העיקום, [עיי' מחצהש"ק תרל"ג סעי' ו', ובפמ"ג שם, וע"ע בשפ"א ד.].

ש. איך הדין בסוכה העשויה כמבוי שעשה פס ד' צמוד לדופן המבוי, ואח"כ העמיד קנה פחות מג"ט לפס ד' - דהיינו להפך מהאופן המבואר בגמ' שהלבוד הוא בין המבוי לפס ד'.
ת. צ"ע בזה אי מהני. [א.ה. וכן יש לדון לענין שלישית טפח שהניחה צמוד לדופן ואח"כ עשה לבוד ע"י קנה רחוק פחות מג"ט].

ש. קיר גבוהה י"ט המשמש כדופן לסוכה, והסכך גבוה מעל הדפנות, ויש על גבי הקיר שייש (מוזיקא) בולט מעט מן הקיר לב' הצדדים, האם יש לחוש בזה משום שבליתת השייש מפסקת לגוד אסיק, והרי הביא המשנ"ב (תר"ל מ"ג) שיטת הריטב"א דדפנות סוכה שאינן מגיעות לסכך כשרות רק משום גוד אסיק.

ת. אין צריך לחוש לזה. [א.ה. עיי' בבה"ל סי' שמה"ס סעי' ט"ז במה שכתב דאפילו בולט הגג משהו וכו'. וכוונת רבינו דהתם כיון שצריך לגוד אסיק כלפי לגדור את העמוד או את הגג, בזה אמרינן שבליתת הגג מקלקלת את המחיצות שאינן ניכרות כלפי הגג, אבל הכא דאפשר לומר דכל הכותל הוא מחיצה וכולו ניכר כלפי הרשות ואינו אלא ככותל שנתעבה בסופו, בזה אמרינן גוד אסיק ככולו].

ש. מרפסת שיש בה קיר נמוך (מוזיקא) ועל גביו [מבחוץ] סורגים, ואנו רוצין לצרף ב' חלקי המחיצה למחיצה י' טפחים.

ת. הנה אם אין ברוחב המוזיקא ג' טפחים פשיטא דהסוכה כשרה, דהא הסורג והקיר חשיבי כדופן אחד, וכדמצינו בגמ' (ד.) לענין חקק.

אמנם אם יש במוזיקא מג' טפחים עד ד', בזה יש שדנו לאסור משום דאין הקיר מצטרף לסורג לדופן, וכמבואר בגמ' שם דסוכה שיש בה דופן ז' וחקק בה ג' טפחים, אם החקק רחוק ג' טפחים מהדופן ה"ז פסולה, והכא נמי הקיר רחוק מהסורג ג' טפחים, ויל"ד בזה ואכ"מ. אכן אם יעשה את מקום המישור של המוזיקא, מדרון בשיעור של תל המתלקט, שפיר מהני דהכל חשיב מחיצה אחת.

וכן יכול ליתן איזה דבר על חצי מרחב המוזיקא, ועי"ז יהפך המוזיקא לב' מדרגות, שבכל אחת ליכא ג' טפחים וא"כ עי"ז יחשב הכל כמחיצה אחת, [וצ"ע איזה גובה בעינן כדי להחשיבו כשיעור ב' מדרגות ולא כמישור אחד וצ"ע].

ונראה עוד שיוכל ליתן ב' קרשים שוין ע"ג המוזיקא [כדי שיוכל לישב שם בנוח], ולבטל את הפנימי שם כל ימי החג, ואת החיצון לא יבטל ויטלנו לכשירצה, וא"כ יחשב שהפנימי הוא חלק מהמחיצה ונמצא שאין כאן מישור ג' טפחים, והחיצון אינו עומד כאן אלא עראי, ואינו נעשה עי"ז מישור ג"ט, וצ"ע.

ש. דופן עקומה שהעיקום אינו מגיע לסכך אלא חוזר ועולה מעט ועי"ז מגיע לסכך, והיינו דופן כעין אות' ל', [-ברגל הלמ"ד איכא י' טפחים, וראש הלמ"ד מגיע לסכך].

ת. בגמ' בסוכה (ד.) איתא דסוכה פחותה מ"ט, וחקק בה להשלימה לעשרה והחקק רחוק מהדופן ג' טפחים, ה"ז פסולה, ומקשינן דליתכשר כדין דופן עקומה יעיו"ש, ומבואר דאע"פ דהעיקום אינו מגיע לסכך אלא ממשיך ועולה ג"כ יכול ליחשב כדופן עקומה, ואע"פ דהתם הוא באופן הפוך מהשאלה הנ"ל [דהיינו דהעיקום כלפי חוץ], מ"מ אין סברא לחלק בזה.

ש. דין דפנות כמין אות' ה', ויש ברגל הה' ז' טפחים.

ת. הנה בסוכה העשויה כמין מבוי אין חיבור בין הב' דעריבן לדופן השלישית ואפי' פרוץ מרובה כשר, וא"כ יש לומר דגם כאן מהני, והיינו אפי' רגל הה' רחוקה ויש שם פרוץ מרובה. ובחו"ב (סי' ב' ס"ק כ"ד) נסתפק בזה, וכתב שם דאי איכא צורת הפתח שפיר דמי.

ש. סוכה שיש בה ג' דפנות כהלכתן, וברוח רביעית פרוץ ויש שם סכך פסול, ורוצה לעשות דופן להפסיק ג' טפחים מתוך הסכך הפסול שייחשבו כחלק מהסוכה, אם צריך לעשות דופן ע"פ כולה או רובה, או סי' בדופן ז'.

ת. נראה דכל מה שכשר לדופן שלישית בסוכה כשר ג"כ לחלק את הסכך הפסול לכל אורך הסוכה, וכמו שדופן ג' מכשרת את כל אורך הסוכה, וכן אמר מו"ח הגרנ"ק זצ"ל².

ש. סוכה שקרקע שלה עשויה במדרון וכן דפנותיה עקומות כפי מדרון הקרקע, ומחמת האלכסון יש בה ז"ט על ז"ט, אבל בקו ישר אין בה זע"ז, האם חשיב שיש בה זע"ז.

1. א.ה. וע"ע בגליון מהגר"א גנחובסקי זצ"ל (סוכות תשפ"ב) מה שכתבו בשם הגרד"ל בזה.
2. א.ה. בדגמ' דף כ"ג. יש לפרש דקאי אדפנות. ועיי"ש בשפ"א שנסתפק בזה.
3. ועיי' בפמ"ג (מ"ז ס"ס תרכ"ז) לענין נוי סוכה אם יפסלו אפי' בטפח משום אהל כיון שרחוקים מן הסכך, ועיי' רש"י סוכה י: (ד"ה פסולה) דפסולים משום אהל, ואמנם המשנ"ב (ס"ק י"ב ט"ו) פסק שאינו פוסל אלא בד' טפחים וכמש"כ הריטב"א בסוכה.

4. א.ה. היינו מלבד מה שיש לחוש בזה למעמיד דמעמיד משום הברגים שבארון.
5. א.ה. והעירו דיתכן ארונות עץ, שהעץ נשתנה מאד ואין צורתו עומדת עליו ומיחוי כאילו אינו מגידולי קרקע, וכדעת הרמב"ם בפשתן שנידק וניפץ, והובא במשנ"ב (תרכ"ט, י"ב) וצ"ע.
עוד העירו דבענין דוקא ארון שמחזיק מ"ס, לשיטת הראב"ד (פ"ג ה"ה א' מה' כלים).

תורת המועד

הגאון הגדול ר' י. בונים שרייבר שליט"א

ר"ה דב, אימור דאמר' שמיני רגל בפנ"ע לענין פז"ר קש"ב לענין תשלומין מי אמר והתנן מי שלא חג יו"ט הראשון של חג חוגג והולך את כל הרגל ויו"ט האחרון של חג, ולא נתבאר בגמ' למה באמת חלוק זמ"ז, דלגבי זה הוי חדא ולגבי זה לא.

והנה הרמב"ן בסוכה דף מח האריך בהאי ענינא, והביא פירושא דרש"י דרגל בפנ"ע

היינו שאין בו סוכה ולולב, והקשה הרמב"ן דא"כ למה הוצרך רבי יהודה להביא ראיה לכך לומר שמיני רגל בפני עצמו הוא ששבעת ימי החג טעונין קרבן שיר ברכה ולמה כן שמיני טעון קרבן שיר ברכה ולמה, דבר ברור הוא בודאי שהוא רגל בפני עצמו שאינו בסוכה ולולב ואין זה נלמד מן השיר והלינה, ועוד הקשה דבירוש' אמרי' רגל א"ר בון בשם ר' אחא כולהון כתיב וביום וכאן כתיב ביום ללמדך שהוא רגל בפני עצמו, ואם אין רגל בפני עצמו אלא לומר שאינו בסוכה ולולב לא הוצרכו ללמוד כן מן הו"ו, ועוד שאינו נקרא רגל בפני עצמו בשביל שאינו בכל מצות הרגל שלו, שהרי לולב נוהג בראשון ואינו בשאר הימים בגבולין, ופסח נמי חלוק במצה ומרור, ועוד הביא הרמב"ן פירוש ר"ח ורבינו בעל הלכות דרגל בפנ"ע לענין אבילות, ותמה ע"ז דזה מימרא של אמוראים, ועוד דאדרבה זה תוצאה מזה, דכיון שהוא רגל בפנ"ע לכן לגבי אבילות נמנה בפנ"ע, ואין זה הסיבה אלא המסובב, ומה שפירש ר"ת דרגל בפנ"ע הוא לענין לינה הקשה הרמב"ן דמאי משמע ברגל בפ"ע לינה טפי מהקן, שאילו לפירוש הראשונים ז"ל משום לולב וסוכה נראה כרגל בפ"ע ממש, וכן אם הוא נמנה שבעה עשיתו רגל שלם, אבל בלשון רגל בפ"ע אין משמעות לינה יותר משאר דינין, ולמה סתמו לינה בלשון רגל ופירשו דינין אחרים שבו, ועוד כתב הרמב"ן דהיה ראוי לפרש דרגל בפ"ע הוא לומר שהם שני רגלים, חג הסוכות שבעה רגל אחד, ושמיני רגל אחד, ונפקא מינה לענין פז"ר קש"ב, ורגל בפ"ע אב ואלו תולדות, אבל תמה דא"כ הי"ל לומר פז"ר קש"ב, כי הרי"ש הוא האב ולא הנלמד ממנה, ודן הרמב"ן עוד דאפשר שיהא רגל בפ"ע אף לענין כל תאחר, וכיון שעברו עליו לר' שמעון שני רגלים ושבעת ימי החג ולר"מ שבעת ימי החג בלבד עובר בכל תאחר, ואף על גב דשמיני תשלומין להם, מידי דהוה אעצרת שיש לה תשלומין כל שבעה ואפ"ה כל שלא הקריב בעיקר הרגל עובר בעשה ולר"מ עובר בכל תאחר, ויסוד הדבר דרגל בפני עצמו לכל ענין קרבנות התלוי ברגלים קאמרין, לראיה חגיגה ושמיני ובהבאת קרבנות המוטלין עליו להביא ברגל, ולכן גמ' היא גם לענין תשלומין, כלומר, דהאיכא מ"ד דלכל ימי החג אם לא חזי בראשון לא חזי בכולהו דכולהו תשלומין דראשון ניהו, ומ"מ בשמיני כן מביא דהוא רגל בפנ"ע, אבל הא מיהא דאם כבר הביא באחד מימי החג אינו מביא בשמ"ע, דאינו רגל מיוחד לעצמו לגמרי שאם חוגג בראשון אינו חוגג בשמיני, ולמ"ד דכל ימי החג נמי אע"ג דלא חזי בראשון חזי בשני משום דלדידיה חיוב דראיה בכל יום ויום משבעת ימי החג הוא דכתיב שבעת ימים וכו' אבל שמיני לא כתיב התם כלל, אלא שדרשו ממאי דכתיב בחדש השביעי תחוגו אותו שחוגג אף בשמיני ומשום תשלומין דשבעה הוי, דכתיב וחגותם חג לה' שבעת ימים בשנה בחדש השביעי תחוגו אותו לרבות אף השמיני לתשלומין דהנך שבעה, הלכך כיון דאיהו ראיה וחגיגה לא כתיבי ביה, משום תשלומין דהנך לא אי חזי בראשון לא חזי בשמיני לדברי הכל, אלא מפני שהוא רגל בפ"ע הוא מתחייב בראייה וחגיגה, והוא דלא עבד בראשון, ולמדו כל זה הענין שהוא רגל בפ"ע אף על פי שהוא תשלומין מרמזו הכתוב שלא ערב עם הראשונים בפרשת קרבנות, הכא כתיב וביום הכא כתיב ביום הכא כתיב כמשפטם כו', וסיים הרמב"ן דאע"ג דאמרין בשמיני שהוא רגל בפ"ע, לענין נדרי ביטוי בכלל החג הוא, שכך מצינו בירושלמי בפרק הנודר מן המבושל קונם יין שאני טועם בחג אסור אף ביום טוב האחרון, ומפרש התם משום דהלכו בנדרים אחר לשון בני אדם אבל בלשון תורה יום טוב האחרון אינו בכלל החג, עכ"ת. ד. והנה מלבד מה דכל הפירושים צריכים ישוב כדהקשה הרמב"ן, הן גם פירושו דהרמב"ן - והסכים עמו הריטב"א - צ"ב, דהרי אם אמרנו דהוא חיוב בפנ"ע דאע"ג דלא חזי בראשון חייב עכשיו היינו דהוא חיוב בפנ"ע, וא"כ למה בהביא בראשון אינו מביא בשמיני, ונהי דלמ"ד כולן תשלומין זל"ז לעולם כ"ה, דגם בז' ימי החג אם לא הביא בראשון מביא בשני גם אי לא הוה חזי, ואפ"ה הביא בראשון אינו מביא בשני, התם הא היינו טעמא כי החיוב הוא להביא באחד מימי הרגל, אבל הכא הא הטעם דחייב להביא אינו מחמת זה

אלא כי הוא רגל בפנ"ע, והיינו דהוא מחייב בפנ"ע, וא"כ למה הביא בראשון אינו מביא עוד פעם בשמיני, וכמו"כ מש"כ לענין כל תאחר, דאם עובר בב"ת כשנגמר הסוכות בהכרח שנגמר זמן הקרבנות של רגל זה והיכי מהני לתשלומין, אלא דהרמב"ן הוכיח כן מתשלומין דעצרת, והיא גופא צ"ב למה התם כ"ה, והריטב"א הוסיף ע"ד הרמב"ן דמ"מ שמיני אינו חג בפנ"ע לענין שיחשב

רגל שלישי, והדברים הרי צ"ב דמה פשר הדבר שאינו רגל בפנ"ע לענין שיימנה כרגל שלישי, ומאידך אינו כחג הסוכות לענין שלא יעבור בב"ת עד שעבר שמע"צ, ועוד מש"כ הרמב"ן דלגבי נודר אולי' בתר לשון בנ"א, מכלל דאם אולין בתר לשון תורה אין יו"ט אחרון בכלל, ותמוה דהא לשיטת הרמב"ן רק לענין קרבנות הוי רגל בפנ"ע, וכן הרי צ"ב למה בתפלה ובברכת המזון מזכירין חג שמיני עצרת ולא חג הסוכות, והא זה אינו שייך לקרבנות, ובפרט ברכת המזון דאינו שייך כלל לקרבנות.

וברמב"ם פ"א מחגיגה הל"ז כתב מי שלא חג ביו"ט הראשון של רגל חוגג את כל הרגל וביום השמיני שאף השמיני תשלומי ראשון הוא, ובפ"ב מחגיגה הל"ה כתב, מי שהיה חגר או סומא ביום ראשון ונתרפא בשני פטור מן הראיה ומן החגיגה שביים חובתו היה פטור שכל ימות החג תשלומי ראשון הוא, מבואר בדבריו דיום השמיני ככל הימים דחגר ונתרפא פטור, ודלא כהרמב"ן והריטב"א, וכ"כ המנח"ח במצוה פח דברמב"ם משמע דפליג עליי, וצ"ב במאי פליג,

והנה המחבר פסק בס' תרסח דאומרים בשמ"ע ותתן לנו את יום שמיני חג העצרת הזה, וחלק עליו הרמ"א דלא מצאנו בשום מקום ששמ"ע נקרא חג, וכבר האריכו רבותינו לתמוה מהרבה ראיות והרבה מקומות דמוכח דשמ"ע כן איקרי חג, וצריך לבאר כוונת הרמ"א, והישוב הוא, דודאי איקרי חג, אבל כל מקום דאיקרי חג הוא בתורת חלק מחג הסוכות, אבל לקוראו שם חג בפנ"ע, שמיני חג עצרת, זה לא מצאנו בשום מקום, וכאשר בא להזכיר בתפלה שמיני חג העצרת הזה היינו לא בתורת חלק מסוכות כ"א כחג בפנ"ע זה לא מצאנו, והיינו משום דשמ"ע לחלק מהדינים הוא המשך לסוכות, ולחלק מהדינים הוא שם בפנ"ע, ולגבי מה שהוא שם בפנ"ע לא איקרי חג, ואמנם רוב רבותינו לא הסכימו לחילוק פשוט זה, וס"ל דגם בתורת שמ"ע איקרי חג, וצ"ב מ"ט והיכן הוזכר חג בזה, וזולת זאת צ"ב דהיכא דהזכיר בשמ"ע חג הסוכות נחלקו רבותינו טובא אם יצא, ורוב הנידונים בזה הוא האם זה מקלקל כשהזכיר שם חג אחד, אבל תמוה למה לא יצא י"ח מחמת מה שהוא ג"כ חג הסוכות ושפיר הזכיר חג הסוכות בזמנו, והרי כהמבואר לעיל בכל המקומות ששמ"ע נקרא חג הא הוא ע"ש סוכות וא"כ למה לא יצא י"ח גם בתפלה אם הזכיר סוכות, וע"ש בברכ"י.

אבל הנראה בס"ד מבואר בזה, דכל חג הרי יש לו שני משמעויות, הן עצם החג שהוא יום חג ואת סיבתו ומהותו, והן את דיני החג הנגזר ממציאותו, ושמ"ע מצד עצם החג הוא מחג הסוכות, ואותה מהות חג ומציאותו שקיים בסוכות הוא הוא החג של שמע"צ, אבל לגבי דיניו הוא חג בפנ"ע לגמרי בדינים אחרים, ולכן פירש"י דרגל בפנ"ע היינו לענין סוכה ולולב, דהגם דמילתא דפשיטא הוא מ"מ זהו גדרו דלגבי סוכה ולולב שזהו דיני החג בזה הוא חג בפנ"ע, ובפרט דמאחר דהחילוק הוא רק בדינים ולא בעצם שם החג א"כ א"ש מאי דמנה ששת הלכות אלו דפז"ר קש"ב כי רק כלפי חילוקי הדינים הוא חג בפנ"ע ולא לגבי עצם שמו, ואדרבה זה גופא מה שבא ללמדנו, דלענין מה הוא רגל בפנ"ע רק לענין הדינים, ונהי דהדינים הם תוצאה מ"מ הוא רק לגבי הדינים דלגבי זה הוא רגל בפנ"ע, ולכן נמנה כל דין בפנ"ע, ולכן ס"ל להחולקים על הרמ"א דנהי דלא הוזכר בשום מקום שם חג על השמיני עצרת מ"מ יש לו שם חג מחמת הסוכות והוא בדיניו שמיני עצרת, והכל אחד דדיני החג שלו הם בחג הסוכות שבו ושפיר שייך לקוראו חג שמיני עצרת, ומ"מ בהזכיר חג הסוכות לא מהני כי לא סגי בהזכרת שם החג כ"א דבעינן להזכיר את דיני החג ג"כ, ובוה מבואר דאם הביא בראשון אינו מביא בשמיני, ומאידך אם לא הביא כי לא חזי מביא בשמיני, והיינו טעמא דמצד סיבת חיוב ההבאה הכל סיבה אחת, כיון ששם החג שלו הוא של סוכות, מ"מ חיובו הוא חיוב עצמי, ואהכי אם הביא בראשון אינו מביא בשמיני כי אין כבר יותר סיבה לחיוב הבאה, אבל מאידך דיניו נפרדים ויש לו חובת הבאה מצד עצמו וע"כ גם אם לא חזי בראשון מביא בשמיני, ולהרמב"ם כשאנו מחוייב אין כאן בתחלתו חג שמחייב הבאה. ■

המשך 'ארחות המועד' מעמ' י"א

והנה מלשון הרמב"ם שכתב שחייב להיות שמח הוא ובניו ואשתו ובני ביתו, מלשון זה משמע שיסוד החיוב הוא על בעל הבית אשר בידו לשמח את כל משפחתו והנלוים אליו, ולכאורה זה כדעת אב"י שאשה בעלה משמחה, אמנם לפי האמור אפשר דגם אליבא דרבי זירא אין אשה מחוייבת מצד עצמה בשמחה אלא שהיא שייכת במצוה.

ופשוט שכונת התורה שיהיה כל אנשי ישראל בשמחה, אלא שהחובה מוטלת על מי שבידו

לשמח.

כו. ויל"ע מה דינה של אלמנה שאינה שרויה אצל אדם אחר ויש לה ממון, אם מוטלת עליה חובה מן התורה לשמח את עצמה בבגדים ותכשיטים או שמצות השמחה היא מצות עשה

שהזמן גרמא ואשה שאין לה בעל ואינה שרויה אצל אדם אחר פטורה מן המצוה. ■

בביאור הלכה בסי' ס' כתב ד"א דבמצות אכילה בסוכה אין מצוות צריכות כונה, ואף אם לא כיוון לשם מצוה יצא כיוון שכן נהנה, וכמו דמצינו לענין אכילת מצה ד"א דיוצא בלא כוונה משום שכן נהנה, וכ"כ במטה אפרים סי' תרכ"ה אות נ"ג.

ומרן הגר"ד לנדו שליט"א העיר בזה, דהנה

לענין המצוה דכל שבעה מסתבר ודאי דלא שייך בזה שכן נהנה, שהרי המצוה אינה אכילה דוקא אלא גם שינה וטיול, וא"כ אין המצוה ההנאה כלל, וכשם דבשינה וטיול בעי כוונה ה"נ באכילה צריך כוונה. וכל מה דיש לדון הוא רק במצות אכילה בלילה הראשון דחייבו דוקא באכילה וכמו במצה, דבזה י"ל דשייך הסברא דשכן נהנה.

ומעתה יש להעיר דנהי דמצות אכילה דלילה הראשון לא בעי כוונה, אבל הרי יש כאן גם מצות ישיבה כשאר ימי החג, ועל זה לא מהני הסברא דשכן נהנה, ונמצא דמצוה זו אינו מקיים בלי כוונה, וא"כ הרי הוא מבטל עשה דסוכה בישיבה זו כמש"כ הביאה"ל [שם] לענין הלובש ציצית בלא כוונה דהרי"ז כלובש בגד ד' כנפות בלא ציצית, וה"נ היושב בסוכה בלא כוונה הרי הוא כאוכל חוץ לסוכה, וא"כ נמצא דבאותו מעשה גופא הוא מקיים מצוה דלילה הראשון אבל הוא גם מבטל מצות עשה דכל שבעה, שהרי יש כאן קביעות המחוייבת בסוכה והוא עושה אותה בלא כוונה, וצ"ע.

ויתכן לומר בזה דהנה המ"ב סי' ס' ס"ק י' כתב בשם החי' אדם דכל שמעשיו מוכיחים דלמצוה קעביד אף אם לא כיוון יצא, ולפ"ז י"ל דכשאוכל בסוכה ומבקר על הישיבה הרי זה מעשה מוכיח דלמצוה קעביד, וא"כ לעצם מצות הישיבה חשיב כמתכוין אף אם אינו מכוין בהדיא, וכל מה שדן הביאה"ל משום שכן נהנה היינו כלפי הכוונה למצוה של אכילת לילה הראשון, ד"ל דלמצוה זו לא סגי בכוונת המצוה דכל החג אלא בעי כוונה נוספת שמכוין למצות אכילה, ועל כוונה זו הרי אין מעשיו מוכיחין כלל, שהרי אינו מוסיף במעשה או בברכה מידי, דאותו מעשה עושה גם בשביל המצות ישיבה דכל ימי החג, וע"ז כתב הביאה"ל דלענין המצות אכילה שייך הסברא שכן נהנה. ונמצא דבאמת על מצות סוכה דכל החג לא מהני הסברא שכן נהנה אלא דע"ז אי"צ כוונה כיוון דמעשיו מוכיחין, ועל המצוה הנוספת של לילה הראשון שע"ז אין מעשה המוכיח איכא הסברא שכן נהנה. אלא דיל"ע בזה אי בעי כוונה נוספת לשם מצות אכילה דלילה הראשון, דאפשר"ל דהכל בכלל מצות סוכה וכל דאיכא כוונה לעיקר מצות ישיבה בסוכה די בהכי ואי"צ עוד כוונה מיוחדת לשם מצות אכילה דלילה הראשון.

אמנם נראה דהביאה"ל בזה לשיטתו בגדר מצות אכילה דלילה הראשונה, דהנה כבר חקרו בגדר מצוה זו הנלמדת ט"ו ט"ו מחג המצות, אם גדרה מצות ישיבה בסוכה ככל ימי החג אלא דבשאר ימי החג אם רצה אינו אוכל פת ובלילה הראשון הוא מחוייב לעשות קביעות של אכילה בסוכה, או גדר המצוה הוא מצות אכילה ממש כמו אכילת מצה ולא הוי מצות ישיבה בסוכה כמצות שאר ימי החג.

והנה ממש"כ הביאה"ל דבאכילת סוכה איכא סברא שכן נהנה נראה דס"ל דמצות אכילת לילה הראשון היא מצות אכילה ממש כמו מצה, ולפיכך במידי דאכילה איכא סברא שכן נהנה, אבל אם היתה המצוה קביעות של אכילה הרי אין האכילה עצמה גוף המצוה וא"כ לא שייך בזה שכן נהנה. [וידוע דמה"ט אמר מרן הגרב"ד זצ"ל דאין בזה דין מצוה הבאה בעבירה אם אכל פת גזולה כיוון דאין הפת החפצא דמצוה, ודימה ד"ז להישן במטה גזולה בסוכה. אמנם במטה אפרים סי' תרכ"ה אות נ"ו כתב דפת גזולה דומה לאוכל מצה גזולה דלא יצא].

ונראה דמש"כ לדון אם מצות האכילה דלילה הראשון בעי כוונה נוספת, תליא נמי בנידון הנ"ל בגדר המצוה דלילה הראשון, דאם המצוה היא מצות ישיבה כמו שאר ימי החג, נראה פשוט דאי"צ כוונה לשם אכילת לילה הראשון כיון דהיא אותה מצוה דשאר ימי החג. אמנם אם גדר המצוה היא מצות אכילה וכמו אכילת מצה א"כ זהו מצוה נוספת שאינה בכלל המצוה דכל שבעה, ושפיר י"ל דע"ז לזה כוונה נוספת. ולפ"ז מש"כ בדעת הביאה"ל דאיכא דין כונה לשם מצות אכילה דלילה הראשון הוא לשיטתו בגדר המצוה שהיא מצות אכילה דמה"ט ס"ל דשייך בזה שכן נהנה, ושפיר י"ל דכל הנידון הוא לענין הכוונה הנוספת, וכמש"נ.

ב. הערה במצטער בלילה הראשון כמה צריך לאכול בסוכה

כתב השו"ע סי' תרל"ט סעיף ג', אכילה בסוכה כליל יו"ט הראשון חובה אפי' אכל

חקרי החג

הגאון הגדול ר' ישראל אדלשטיין שליט"א

כזית פת יצא יד"ח. ובמ"ב ס"ק כ"ב כתב דמש"כ השו"ע דאפי' אכל כזית פת יצא היינו כשאין לו יותר אבל אם יש לו בודאי מן הנכון שיאכל יותר מכביצה לצאת גם דעת הסוברים דלצאת ידי מצות עשה בענין שיאכל שיעור המחייב לאכול בסוכה כל שבעה דהיינו יותר מכביצה.

והנה ברמ"א להלן סעיף ה' כתב דכל מה דמצטער פטור מן הסוכה היינו בשאר

ימים או לילות של סוכות אבל לילה הראשונה צריך לאכול כזית בסוכה אף אם גשמים יורדים, ובמ"ב ס"ק ל"ה ביאר הטעם דאע"ג שהוא מצטער מחמת הגשם וכל מצטער פטור מסוכה, ס"ל להרמ"א דעדת הפוסקים דסביר דכיון דגמרינן חמשה עשר חמשה עשר מחג המצות לגמרי גמרינן מה התם בכל גוני חייב, אף בסוכות כן. ומבואר דהך דעה סוברת דקיום מצות אכילה בסוכה בלילה הראשונה אינה כדני מצות ישיבה סוכה כל שבעה, שהרי בשאר הימים ישיבה בגשם אינה כעין תדורו ומ"מ בלילה הראשונה נפיק בהכי כיון דסו"ס אכל בסוכה.

ויש להעיר דהיא דירדו גשמים בלילה הראשון, בזה די שיאכל כזית בלבד אף לכתחילה. שהרי כל מה דיש לחייב מצטער בלילה הראשונה הוא משום דאין כדן המצוה דכל שבעה, וא"כ לצד זה ודאי סגי בכזית, דכל הצד דצריך לאכול כביצה בלילה הראשון הוא משום דבעי אכילה שיש בה קיום מצות ישיבה דכל שבעה, אבל הסוברים דמצטער מקיים המצוה בלילה הראשון ע"כ ס"ל דאי"צ בזה דיני אכילה המחייבת סוכה כל שבעה, וא"כ ה"ה דאי"צ כביצה.

ג. מצות אכילת פת בסוכה כל ימי החג

כתב המ"ב סי' תרל"ט סקכ"ד, וסתפקתי לפי מה שידוע דעת הגר"א דמצוה לאכול מצה כל שבעת ימי פסח כפשוט' דקרא שבעת ימים תאכלו מצות, אלא דמ"ע הוא רק בערב משא"כ אח"כ הוא רק מצוה בעלמא, אפשר דה"ה הכא מצוה לכתחילה לאכול כל ימי פסח ולברך ליישב בסוכה עכ"ל. ודבריו תמוהים מה שהוצרך ללמוד ממצה לסוכה, שהרי בסוכה ודאי מצוה גמורה היא כשאוכל בסוכה דכתיב בסוכות תשבו שבעת ימים, ורק במצה כל שבעה שפיר יתכן דליכא מצוה כלל, ובזה חידש הגר"א דאית ביה קיום מצוה. ושמעתי ממור"ה הגרמ"ש ברמן זצ"ל ליישב בזה ודאי דאכילה בסוכה הוי מצוה גמורה, והרי גם בישיבה גרידא בלא אכילה מקיים מ"ע דבסוכות תשבו שבעת ימים, אלא דהמ"ב נסתפק אי איכא מצוה נוספת באכילת פת בסוכה, דכמו דבלילה הראשון ילפי' ממצה דאיכא מ"ע בפ"ע לאכול בסוכה ה"נ כל י' י"ל דאיכא מ"ע קיומית לאכול פת בסוכה כמו דאיכא מצוה קיומית באכילת מצה כל שבעה, עכ"ד.

[ולכא"נ נפק"מ דלפ"ז י"הא מצוה קיומית אף באכילת כזית, דאף דפחות מכביצה ועוד הוי אכילת ארעי ופטור מן הסוכה, מ"מ ילפי' ממצה כל שבעה דאיכא מצוה בכל כזית וכזית, וכמו דבלילה הראשון כתב השו"ע שם דיוצא יד"ח בכזית דה"ה כל שבעה יתא בזה עכ"פ מצוה קיומית].

ותירוצו צ"ע מהא דכתב הרמ"א בסי' תרל"ט ס"ז דכל הפטור מן הסוכה ואינו יוצא משם אינו מקבל עליו שכר ואינו אלא הדיוט יעו"ש, והנה גבי לילה הראשון דאיכא חיוב לאכול בסוכה כתב הרמ"א שם בסעיף ה' דגם מצטער חייב ואף אם יורדין גשמים צריך לאכול בסוכה, ואי נימא כתיב דה"ל דאיכא קיום מצוה כל ימי החג באכילת פת בסוכה כבלילה הראשון, א"כ לא יתא בזה פטור מצטער ושפיר יתא קיום מצוה למי שאוכל כל ימי החג בגשמים, ואמאי כתב הרמ"א דנקרא הדיוט, ודוחק לומר דכל מה שנקרא הדיוט היינו לענין שינה וכדו' אבל אכילה שפיר מקיים גם כשהוא מצטער, וצ"ע.

[והיה אפשר"ל דספקיו של המ"ב הוא רק להשיטות דאיכא פטור מצטער גם בלילה הראשון, עיי' מ"ב שם ס"ק ל"ה, דלפ"ז שפיר נקרא הדיוט כיון דאין בזה מצוה כלל. אמנם הנה בביאור הפלוגתא אי איכא פטור מצטער בלילה הראשון כבר ביארו דנחלקו אם היא מצות אכילה כמצה, או דהיא מצות ישיבה בסוכה ע"י קביעות דאכילה. [מיהו בבהגר"א סי' תרל"ט כתב דמה דבדורדין גשמים פטור אף בלילה ראשון הוא משום דאין שם סוכה עלה ע"ש]. ולפ"ז יתכן דכל ספיקו דהמ"ב אינו אלא להשיטות דהיא מצות אכילה כמצה, אבל אם היא מצות ישיבה א"כ אין ללמוד כלל גם לשאר ימות החג ממצה, כיון דהיא מצות אכילה בפ"ע, ויש לדחות].

ראשון דסוכות וחזר ואכל בסוכה, ואמר כי בעת הסעודה שכח מלכוין לשם מצוה. ע"כ. [ושמעתי שהחיד"א מביא מעשה כזה על גדול א']. והנה דחוק הדבר לומר דלא נתכוין כלל למצות סוכה. אמנם אי נימא דבלילה הראשון בעי כונה נוספת למצות אכילה דלילה הראשון י"ל דשכח מלכוין כונה זו.

**בביאור דברי התוס' בסוכה בהא דהגשמים
היו סימן קללה בחג**

הנה התוס' בסוכה דף ב' ע"א ד"ה כי עבד כתבו, וא"ת וכיון דלא חישינן וכו', א"כ אמאי קאמר גשמים סימן קללה בחג והלא יכול לקבוע הנסרים במסמרים שלא ירדו גשמים בסוכה, ואפי' את"ל דאסור משום גזירת תקרה וכו' מ"מ כיון דלא אסור אלא מדרבנן, לא שייכא למימר דהגשמים סימן קללה, עכ"ל. ויעויין בחדושי הגרעק"א שכתב לבאר דכיון שיכול

לעשות במסמרים באופן שיהיה כשר מדאורייתא, א"כ אין זה סימן קללה, דאף שקודם יו"ט לא עשה כן, דהא רצה שתהיה הסוכה כשרה מדרבנן נמי, וביו"ט כבר אינו יכול לקבוע מסמרים מחמת איסורא דיו"ט, וא"כ שפיר איכא להסימן קללה דהא השתא אינו יכול לעשות סוכה שתהא כשרה מדאורייתא, מ"מ הוה משמע להו לתוס' דאף בחוה"מ איכא להסימן קללה, [והעירו דדבריו אילו דלא כמש"כ הר"מ בפיה"מ ספ"ב דהא גשמים סימן קללה זהו רק בתחילת החג], והמב' מדבריו, שנקט דהסימן קללה הוה מה שצריך בפועל ליצא מן הסוכה מחמת הגשמים, ועל כן בחוה"מ שיכול ליתן מסמרים ולהישאר בסוכה ולצאת ידי הדאורייתא, תו אין כאן סימן קללה, משא"כ כיו"ט או בשבת חוה"מ שאינו יכול לתקן, דנמצא שהגשמים מכריחים אותו ליצא מן הסוכה, שפיר איכא להסימן קללה, ולפי"ד הגרעק"א לכאן ה"ה בחוה"מ אם איכא מסמרים, יתכן לומר דבאמת הוה סימן קללה, כיון שבפועל צריך ליצא מהסוכה.

אולם לולא דבריו היה נראה לומר, דכוונת התוס' היינו דכיון דמדאורייתא כשרה הסוכה במסמרים, הא נמצא שאין הגשמים סתירה למצות סוכה כלל ולהכי אין זה סימן קללה, כיון דאין הסימן קללה משום דבפועל צריך הוא ליצא מן הסוכה אלא משום דגשמים הוו סתירה למצות סוכה שאמרה התורה, ואם אין הגשמים סתירה בעצם למצות סוכה דהרי שייך לעשות מסמרים אין זה סימן קללה, ולהבנה זו הרי בודאי דאף אי לית ליה מסמרים או שמאיהי סיבה אין הוא יכול לקבוע במסמרים, מ"מ אין הגשמים סימן קללה דלא תלי בהבפועל אם צריך ליצא או לא, משא"כ להבנת הגרעק"א, יש מקום לומר דבכה"ג שפיר יהיו הגשמים סימן קללה, כיון דסוכ"ס השתא דלית ליה מסמרים הרי הגשם מוציא מן הסוכה, וכו"ל.

ואיך שיהיה, ג"כ עצם מה שכתבו התוס' דכיון דהפסול הוה רק מדרבנן אין כאן סימן קללה, דאטו מה שאינו יכול לקיים את הדין דרבנן אין בזה סימן קללה, ואמאי נמדדת הקללה רק מדאורייתא, וצ"ע.

בדברי המשנה דגשמים בחג הוה כעבד ששפך לו רבו קיתון וכו'

והנה בעיקר קושית התוס' מהא דגשמים בחג סימן קללה, יש להעיר אמאי הקשו רק מכה הגמ' בתענית ולא הקשו מכה מתנ' דלקמן כ"ח ע"ב, דכשירדו גשמים בחג הו"ל כעבד ששפך לו רבו קיתון על פניו, ולהמב' דקושית התוס' היינו דכל שאין הגשמים סותרים את הסוכה מדאורייתא אין בזה סימן קללה, ונתבאר דלפי"ז אף אם איכא בפועל מסמרים לא חשיב זה סימן קללה אף אם אינו יכול לתקן, [ודלא כמו שנקט הגרעק"א], ולפי"ז אפ"ל, דהא דאמרין משל לעבד ששפך לו רבו קיתון על פניו הוה שייך באמת להבפועל דמצות סוכה, דכל שירידת הגשם מוציאה בפועל מהסוכה חשיב ששפך לו קיתון על פניו, ועל כן מהתם לא הוקשה להתוס' דאם אפשר לעשות סכך קבע, אמאי הו"ל כעבד ששפך לו רבו קיתון על פניו, ומשום דכל שלא עשה את הסכך קבע וירדו גשמים, תו הו"ל כעבד ששפך לו רבו קיתון אף אם היה יכול לעשות בענין שלא ירדו הגשמים, ורק מהא דתענית, דגשמים בחג סימן קללה, בזה הוא דס"ל להתוס', דלא תלי בהבפועל אלא בהדין וכמש"נ, ומשום"ה הקשו התוס' דכיון שיכול לעשות סכך של קבע בענין שלא ירדו גשמים תו אמאי חשיבי הגשמים סימן קללה. [מתוך כתבי שיעורים שנכתבו ע"י הרב הגאון יהודה בודניק שליט"א]

בדין סוכה בת ארבע דפנות

בסוכה דף ו' ע"ב תנו רבנן, שתיים כהלכתן [כשיעור משך סוכה שהוא שבעה טפחים], ושלישית אפילו טפח. ולהלן בגמ' דף ז' ע"א איתא, רבי סימון, ואיתימא רבי יהושע בן לוי, אמר - עושה לו טפח שוחק, ומעמידו בפחות משלשה טפחים סמוך לדופן, וכל פחות משלשה סמוך לדופן כלבוד דמי. ולהלן בגמ' אמר רבא, וצריכה נמי צורת הפתח. וכן הוא ברמב"ם פ"ד מסוכה ה"ב, סוכה שאין לה שלש דפנות, פסולה. היו לה שתי דפנות גמורות זו בצד זו כמין גם, עושה דופן שיש ברחבו יתר על טפח, ומעמידו בפחות משלשה סמוך לאחד משתי הדפנות ודיו. וצריך לעשות לה צורת פתח, מפני שאין לה שלש דפנות גמורות, עכ"ל.

והמבואר מזה, דלהכשר סוכה אין צריך ארבע דפנות, אלא סגי בשלש דפנות, וגם אין צריך שהדופן השלישית תהא דופן גמורה, אלא סגי בדופן שרחבה טפח שוחק העומד בפחות משלשה טפחים סמוך לאחת משתי הדפנות השלישיות, דמדינא ד'לבוד' הוה להו ארבעה טפחים, שהוא שיעור הראוי ליחשב 'מחיצה', ובשלשת הטפחים הנותנים עושה 'צורת הפתח', ונמצא שיש כאן דופן שלם של שבעה טפחים.

והנה נראה דאף על גב דמדינא סגי בשלש דפנות להכשר סוכה, מכל מקום אם עשאה בת ארבע דפנות, חייל שם 'סוכה' על כל הארבע דפנות, והו"ל סוכה בת ארבע דפנות.

וראיה לזה, דהנה בביצה דף ל' ע"ב אמר רב ששת משום רבי עקיבא, מניין לעצי סוכה שאסורין כל שבעה, שנאמר חג הסוכות שבעת ימים לה, ותניא רבי יהודה בן בתירא אומר, מנין שכשם שחל שם שמים על החגיגה, כך חל שם שמים על הסוכה, תלמוד לומר חג הסוכות שבעת ימים לה, מה חג לה, אף סוכה לה. ובתוס' שם הקשו, דלהלן בגמ' איתא, דעצי סוכה דחל קדושה עליהו אתקצאי לשבעה, ומשמע מזה דמה דעצי סוכה אסורין, היינו מטעם 'מוקצה', והכא משמע דאסורין מדאורייתא, וכדיליף מה חג לה, אף סוכה לה. ותיירן רבנו תם, דמה שאמר 'מה חג לשם, אף סוכה לשם', היינו לפי שיעור סוכה, כגון שתי דפנות ושלישית אפילו טפח, אבל אי עבד דפנות שלימות,

דברי חכמים

הגאון הגדול ר' דוד פיינשטיין שליט"א

יותר משיעור סוכה, לא נפיק מקרא, ועל היותר קאמר שאסור מטעם 'מוקצה', עכ"ל. והנה מריהט דברי רבנו תם משמע דסבירא ליה דבאמת לא חל שם 'סוכה' אלא על הדפנות הנצרכות להכשר סוכה, דהיינו על שתי דפנות שלימות, ועל טפח נוסף מהדופן השלישית, אבל היותר באמת לא נאסר כלל מדיון 'סוכה' לשם'.

אולם בר"ן שם (דף י"ז ע"א מדפי הרי"ף) כתב, וזה לשונו - ועצי סוכה דמיתסרי מהיקשא דחג,

אף דפנות בכללן, שגם כן צריכין להכשר סוכה. ומיהו, לאחר שעשה השיעור הצריך מן הדפנות, ונשלם הכשר הסוכה, כגון שתי דפנות ושלישית טפח, אם אחר כך הוסיף דופן, משמע דלא מיתסרא, אבל אם עשאו לארבעתן סתם, כולן אסורות ומוקצות, עכ"ל.

ונמצינו למידים מדברי הר"ן, דבעשה כל הארבע דפנות ביחד חייל שם 'סוכה' על כולן, וזה כמו שביארנו דאף על גב דמדינא סגי בשלש דפנות להכשר סוכה, מכל מקום אם עשאה בת ארבע דפנות, חייל שם 'סוכה' על כל הארבע דפנות, והו"ל לה סוכה בת ארבע דפנות. (ובאמת ממה שכתבו התוס' דעל היותר משיעור סוכה קאמר שאסור מטעם 'מוקצה', והיינו דהוקצה למצותו, גם כן מוכח דבעשאה בת ארבע דפנות חייל שם 'סוכה' על כל הארבע דפנות, דאי לאו הכי אמאי איכא ביה דינא ד'הוקצה למצותו').

בדין הלל בשעת נטילת לולב

הנה בהלל הנאמר בחג הסוכות תרי דיני איתנהו ביה, חדא דין הלל של קריאה, דהיום טוב של סוכות מחייב קריאת הלל, וכמו בשאר י"ח הימים שהיחיד גומר בהם את ההלל, ותו איכא בזה דין נוסף של הלל משום נטילת הלולב, דכי היכי דשחיטת פסחים טעונה הלל, הכי נמי נטילת לולב טעונה הלל, והלל זה יסודו הוא דין אמירת שירה, וכמו בשחיטת פסחים. (ועצם הדבר דבהלל הנאמר בחג הסוכות איכא דין נוסף שצריך לאומרו משום נטילת הלולב, מלבד הא דימי החג הוה מ"ח הימים שגומרין בהן את ההלל, כן הוא מבואר בקונטרס חרדשי אא"ז וצ"ל על מסכת סוכה על פי דברי הרמב"ם בסנה"מ שורש א', אלא שהוספנו לבאר דהדין הנוסף אינו דין של 'קריאה' כמו בשאר הימים שגומרין בהן את ההלל, אלא שהוא דין 'אמירת שירה', וכמו שנתבאר).

ונראה דאיכא בזה נפקא מינה לדינא, דאי לא הוה דין קריאת ההלל בסוכות אלא מצד היום טוב של סוכות, וכמו בשאר הימים הקבועים, שהוא דין הלל של קריאה, היה הדין נותן שיהא כל ההלל כולו מעכב, דמקצת הלל לאו הוה, אמנם להאמור דאיכא בזה נמי דין הלל בתורת 'אומר שירה', נמצא דאיכא קיום של הלל גם במקצת הלל, דהא בהלל הנאמר בתורת 'אמירת שירה' ליכא דינא שנצטרך לגמורו כולו דוקא, וכדאשכחן בהלל שהיו אומרים בשעת שחיטת הפסח שלא היו גומרין אותו, והיינו משום דיסודו הוא דין 'אמירת שירה', ולא דין 'קריאת הלל', וכדאסברה אא"ז וצ"ל, וזהו חידוש לדינא, דהאומר בשעת נטילת הלולב אפילו 'מקצת הלל' יש לו איזה קיום של 'הלל'.

מי שאין לו אתרוג בשעה שהקהל אומרין את ההלל

הנה ב'לקט יושר' הלכות לולב כתב בשם רבו התרומת הדרשן, דמי שאין לו אתרוג, אף על פי כן יאמר הלל עם הקהל, ויברך אחר כך על האתרוג, ואל יאמר הלל יחידי עם האתרוג, עכ"ל.

והנראה מבואר מזה, דהתרומת הדרשן אויל בשיטת הראב"ה דעיקר הנענוע הוא בשעת ברכה, והנענוע שבשעת קריאת ההלל אינו אלא כדי לנענע כחו של טקיור, ומשום הכי סבירא ליה דאמירת ההלל עם הקהל עדיפא טפי מאמירתו יחידי עם האתרוג, אמנם לפי המבואר בדברי הרמב"ם דרך נענועים דהלל איכא קיום דין של נענועים, אם כן לכאורה הדין נותן דמי שאין לו אתרוג, לא יאמר הלל עם הקהל, אלא יאמרנו אחר כך בשעת נטילת הלולב, שהרי באמירתו עם הקהל בלא אתרוג מפסיד קיום הדין דנענועים שתיקנו בשעת קריאת ההלל.

ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלש פעמי רגלינו (תפילת מוסף לשלש רגלים)

והנה ביזמא דף כ"א ע"א אמר רב יהודה אמר רב, בשעה שהיו ישראל עולין לרגל, היו עומדין צפופין ומשתחוין רוחויה. ובכתבי הגר"ז שם הביא בזה את דברי הגר"א ב'אדרת אליהו' פרשת כי תבוא, דהא דכתיב גבי כיבורים 'והשתחוית לפני ה' אלקיך' אינו דין מסוים בהבאת כיבורים, אלא נאמר בזה דין כללי בהלכות ביאת המקדש, שכל היוצא מבית המקדש צריך השתחוואה. וכתב שם דזהו גם כן ענין ההשתחוואה שנאמרה ברגלים, וכמו שאנו אומרים בתפילת מוסף 'ושם נעלה ונראה ונשתחוה לפניך בשלש פעמי רגלינו', דזה דין כללי דכל שבא לעזרה טעון השתחוואה, ע"ש. אמנם אאמו"ר הגאון זצ"ל העיר על זה, דאין זה מספיק, דמלשון התפילה משמע דתחילת הביאה והעליה לרגל היא כדי להשתחוות, וכן נראה מלשון הכתוב בסוף ספר ישעיה - 'והיה מידי חודש בחדשו ומידי שבת בשבתו יבא כל בשר להשתחוות לפני אמו השם', והיינו שלעתיד לבא יהיה מעין חיוב עליה לרגל בשבת וראש חודש (וכדאיתא בילקוט שם), ומבואר שם דעיקר הביאה היא 'להשתחוות', והיינו שיש דין מסוים ברגל דבעי 'השתחוואה', ולא רק משום ההיכי תימצא דכיון שנראה בעזרה ממילא צריך השתחוואה כדין כל היוצא מבית המקדש, וצ"ב מהו יסוד ענינה של השתחוואה זו.

וביאר אאמו"ר הגאון זצ"ל, דמדרכתיב גבי חיוב העליה לרגל 'יראה כל זכורך אל פני האדון השם' (שמות כ"ג), משמע שצריך לראות את האדון, והיינו שאנו צריכים להרגיש בעלייתנו לרגל שה' יתברך הוא האדון, ואנחנו עבדיו המתבטלים לאדנותו, וכמו שכתב ב'חובות הלבבות' שעו הכניעה פ"ח, שעבודת ה' מחייבת התפשטות ממידות האדנות, והתלבשות במידות העבדות, וזהו יסוד דין 'השתחוואה' ברגלים, כי 'השתחוואה' מורה על הכניעה וההתבטלות של העבד לאדונו, וכן אנו צריכים להשתחוות לפניו יתברך בשלש פעמי רגלינו, ולהורות בכך שהוא יתברך האדון, ואנחנו עבדיו המתבטלים לאדנותו. ■

שמחת חג

חוה"מ בבית רבינו שליט"א

איתא בירושלמי פ"ב דמ"ק, כלום אסרו לעשות מלאכה בחולו של מועד אלא כדי שיהיו אוכלין ושותין ושמחין ויגעיין בתורה. ובהגה"מ פ"ו מהל' יו"ט כתב בזה, מתוך שמחה שישמח במועד נוח לו ללמוד ולהבין בהלכות רגל, שאין השכינה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות וכן לדברי תורה.

זה כמה שנים שזכינו לשמוח בימי המועד בשירת התורה בבית מרן רבינו הגדול שליט"א, דברים שנאמרו מפיהם ובפניהם דרבנן ותלמידיהן, פקודי' משמחי לב ומאירי עיניים. הבאנו כאן דברי תורה שנדברו בימי חוה"מ סוכות בין רבותינו מרן רבינו שליט"א והגאון הגדול ר' מנחם מנדל לובין שליט"א. היות והדברים נאמרו דרך שיחה וחדוה בדברי תורה, וטעות השומע והכותב מצויה, מובן שאין לסמוך על הדברים.

אשה בלילה ראשון

הגר"מ לובין. יש לדון, אשה שאין לה חיוב בלילה הראשון, האם כדי לקיים מצוה היא צריכה לאכול כביצה כמו שאר ימים. כי אין לה את המצוה שתקבע שם אכילה בכזית. רבינו שליט"א. אף שאשה אינה חייבת, היא מקיימת מצוה. מצוה שאוסרת את הסוכה מצד אתקצאי. ואולי די בזה להחשיב את האכילה בכזית.

ובענין זה, נראה שחצי עבד חצי בן חורין אינו צריך לאכול שני כזיתים שיהי' שחשב שאכל כזית, (ואם יש לו מאה אדונים ושחרר אחד חלקו, יצטרך לאכול מאה כזיתים), אלא די שיאכל כזית אחד. אף שהחזו"א כותב [א"ע קמ"ז לדף מ"ה ב'] שחצי עבד של כהן שאכל בתרומה אינו לוקה אלא אם אכל שני כזיתים. כאן זה שונה, כי החצי של צד עבדות מצטרף לכזית. גם בו יש קיום {כאשה, ועוד} פשוט שצד אכילה של העבד מצטרף לכביצה לענין קביעות אכילה בסוכה, זה לא דומה לחצי עבד שאכל תרומה, בתרומה הפגיעה הפסד התרומה, הוא רק בחצי. אבל כאן יש מעשה אכילה.

על דרך זה נראה, שגם אכילה שקודם סוכות או אחר חצות הלילה מצטרפת לענין קביעות. היינו שאם התחיל לאכול מבעוד יום והשלים לכביצה בלילה, הוא מקיים את מצות לילה הראשון גם אם צריך לזה אכילת קביעות של כביצה ככל המועד. [אחר כך הוסיף, אף שבמנחת דבר מצוה שכ"ד דנתי לדמות חצי עבד באכילה בסוכה לדברי החזו"א בתרומה, הדברים לא היו מוחלטים אצלי, וכעת נראה לחלק].

רבינו שליט"א. מיישר טען כאן, שאשה שנוטלת לולב, לא צריכה לכם גם ביום הראשון. ואין בזה טעם.

הגר"מ לובין. לפי צד זה יש לדון עוד, בראשונים [רא"ש ג' ג'] מבואר שאם לא צריך לכם, אין המינים מעכבין זה את זה, שגם זה נלמד מולקחתם לכם. [אלא שבשאר ימים דרבנן, תיקנו כעין יום ראשון]. ואם נאמר שאשה לא צריכה לכם לא יעכבו בה המינים. - רבינו שליט"א לא רצה להמשיך לדון בדעה זו.

מינו בתוספת

הגר"מ לובין. יש לדון ביו"ט ראשון שחל בשבת, וקיבל עליו תוספת, אם נאמר מינו משבת לסוכה ומסוכה לשבת, ששקולים הם, ואם מתיחסים לתוספת כשבת נתייחס אליה גם כיו"ט וכן להיפך.

רבינו שליט"א. הסתפקתי מכבר אם נאמר מינו בתוספת שבת חול המועד, להכשיר את הסוכה {והיינו אם דין תוספת שבת כשבת ממש} אבל זו שאלה בדרגה אחרת {כי ביו"ט ראשון כל חיוב הסוכה מדין תוספת ושוה לדרגת דין השבת}.

רבינו שליט"א. ידועה השאלה במינו, הרי סוכה שאינה ראוי' לשבעה פסולה [סוכה כ"ג א'], והמינו מועיל רק בשבת. ולכאורה צריך לומר שכל יום במצב הזה היתה הסוכה ראויה. אבל יש לשאול על התידון, שהושענא רבה אינה ראויה לעולם לחול בשבת.

לסכך בכופת שאור

הגר"מ לובין. כופת שאור שיחדה במעשה לסיכך, לכאורה היא אינה מקבלת טומאה, כדין כופת שאור שיחדה לישיבה שבטלה טומאתה [חולין קכ"ט א']. האם היא כשרה לסכך, הרי היא גידולי קרקע ואינה מקבלת טומאה.

רבינו שליט"א, ישיבה היא שימוש {כלי} שהוא סתירה לאוכל, אבל אולי סיכך אינו סתירה, ולא בטל שם אוכל, ישאר בו טומאת אוכלין.

הגר"מ לובין, הרי מצינו [חולין שם] בית שסככו בזרעים טהור מלטמא.

רבינו שליט"א. שם הוא נעשה חלק מהבית. מחובר לקרקע. אין מזה ראיה לשימוש סכך בהנחה גרידא.

והוסיף. כופת שאור שביטלה מתורת אוכלין ועשאה כלי, יש לברר האם יש לה שם כלי עין לקבלת טומאה. בתוס' שבת [דף פ"ד א' ד"ה מפץ, ועי' דף ס"ו ד"ה מוורת] למדנו שלא כל כלי מגידולי קרקע נחשב כלי עין לקבלת טומאה, שיפה וגמי.

הגר"מ לובין. יתכן לדון גם אם תהא בזה גזירת נסרים.

אם תה נחשב פרי העץ

רבינו שליט"א. דיברתי פעם עם הגר"ר אברהם גנחובסקי זצ"ל, הוא אמר שיש שיטה שמברכים בורא פרי העץ על חליטת התה. זה פריים. אני לא מצאתי אלא שיטה שמברכים בורא פרי האדמה, כמובא בשערי תשובה ועוד. אבל מיון שר' אברהם אמר, קיבלתי פחד, כשאני מברך על תפוח איני רשאי לברך שהכל על תה.

הגר"מ לובין, נפקא מינה גם לערלה ומעשר.

רבינו שליט"א, מעשר לא שייך כי אינו ראוי לאכילה. ערלה אין הכי נמי.

קרנן וספר תורה דופן לסוכה

הגר"מ לובין, בהמה נעשית דופן לסוכה [סוכה כ"ד א']. מה הדין בהמת קדשים שעשאוה דופן לסוכה. היא נאסרת?

רבינו שליט"א. צריך לדעת אם חל בה שם דופן סוכה, כי היא מיועדת להקברה, יתכן שאי אפשר ליחד אותה לדבר שסותר את מצותו. אבל יש קרבנות שאין מי שחייב להביאם. קרבן גר שמת, או בהמה שנמצאה מירושלים למגדל עדר [קידושין נ"ה]. אולי הם לא עומדים בפועל להקברה, ושייך בהם יחוד אחר. קרבן שיש מי שחייב להביאו יתכן שלא יקרא דופן. הגר"מ לובין, יל"ע עוד בהלכות קדושה אם חלה קדושת סוכה, אולי אין קדושה חלה על קדושת קרבן העדיפה ממנה. ואת"ל שחל בה שם סוכה והיא נאסרת. שמוא יפסל לגבוה משום משקה ישראל.

הגר"מ לובין, דיסקין שליט"א, כיצא בזה יש לדון אם חל דין גולל על בהמת קדשים.

רבינו שליט"א, רש"י בזבחים [דף ט"ז א' ד"ה טמא] כתב שלא שייך פסול טומאה בקרבן, שאין בהמה מקבלת טומאה מחיים. והקשה הגר"י הרי בהמה נעשית גולל ושייך בה קבלת טומאה, ויחידש שטומאת גולל אין זה גדר קבלת טומאה ע"ש. [מבואר בדבריו שבהמת קדשים נעשית גולל].

הגר"מ לובין, אפשר ליחד ספר תורה לדופן סוכה? גם הוא מיוחד לעינוו.

רבינו שליט"א. שאלה טובה. צריך לברר את כח הבעלים בס"ת.

מכל מקום גם אם יעשה דופן ויכלו לקרוא בו כי מצות לאו ליהנות ניתנו. אבל אולי יש אופנים שיאסרו. יש שאלה אם אשה מותר לה להשתמש באיסורי הנאה למצוה שהזמון גרמא, זה לא עול על צווארה. ויאסר לה ליהנות.

הגר"מ לובין, אשה יכולה לשבת בסוכה. והרי גם סוכה אסורה בהנאה, [מבואר שיש לזה שם מצוה].

שומשום שעל הפת לעירוב תבשילין

הגר"מ לובין, בן חו"ל צריך היום עירוב תבשילין. אולי גם בבני ברק צריך, אולי זה מקום ששלוחי ביד"ל לא הגיעו אליו... [עי' רמב"ם קידוש החודש ה' י"ב, עיר שנתחדשה במדבר ארץ ישראל, או מקום ששכנו בו ישראל עתה, עושין שני ימים כמנהג רוב העולם, ועי' חזו"א או"ח קל"ב א'].
רבינו שליט"א. עדיף לדבר על חוץ לארץ...

הגר"מ לובין. אדם שעשה עירוב תבשילין מחלה ודגים, וראה שהדגים התקלקלו. לכאורה הוא יכול לאפות ולא לבשל. היתה לו חלה שיש עליה הרבה שומשום. נשאר מהשומשום כזית, הוא רוצה שזה יהיה התבשיל. [הרי תבשיל לאו דוקא, צלי נחשב כתבשיל].

רבינו שליט"א. מה הדין במילוי או ציפוי על הפת. הרי הוא בטל לפת וזדאי לא יועיל לעירוב. כך גם השומשום. אולי בקל וחומר.

ואגב, כתוב בגמרא ביצה דף ט"ז שאם נשאר שומן על הסכין כזית די בו לעירוב תבשילין, כמה שומן נשאר על הסכין? יש בזה ראי' לר' חיים מוואלווין שכזית הוא שיעור קטן מאוד. יש לי עוד ראי' מהגמ' מכות ט"ז [סוג' דפוסיתא, שהרמב"ם למד ממנה את החידוש הגדול {ל"ת קע"ט}], נמלה ויש בה כזית. עשיתי לי סימן ליזכור את שני הראיות, שניהם בדף ט"ז. זו סיבה להחמיר שיעור קטן מאוד. רק להומרא.

אתרוג לבשמים של מו"ש

הגר"מ לובין, מי שאין לו בשמים, במוצ"ש של סוכות. לכאורה יברך על האתרוג.

ובמו"ק כ' דלא אמרו אלא שהביאו כך ולא בשעת נטילה].

נכבה אור ביו"ט בסוכה לא יקרא לגוי

הגר"מ לובין. נכבה לו האור בסוכה, האם הוא יכול לקרוא לגוי להדליק בסוכה. רבינו שליט"א. מה פתאום. אין לו סוכה, שיאכל בבית, ואם היה לו נחש בסוכה? הגר"מ לובין, אולי שילך לסוכת בית

הכנסת.

רבינו שליט"א. אדם לא אוכל בבית הכנסת. לא נעים לו. זה לא דומה לסוכת חבירו שהתרומת הדשן הצריך ללכת, הכונה שם כשזה נעים לו.

סבך המוחזק בידי אדם

הגר"מ לובין. אפשר ששלשה אנשים יחזיקו מחצלת ואדם רביעי יושב תחתיהם? רבינו שליט"א. הם יהיו הדפנות? השאלה מצד מעמיד וכיוצא בזה? או מצד שזה לא נחשב מונח כי אדם מחזיק זאת. נשאל בצורה פשוטה. מה הדין כשיש מחיצות רגילות, ויש מחצלת שעומדת ליפול ואדם מחזיק אותה. מה דינה מדאורייתא, בלי דיני מעמיד. ובלי לדון מצד שאינה ראוי לשבעה. שאלה בגדרי אהל של סוכה. למה שלא יועיל?

הגר"מ לובין. אהל עראי שמוטר לעשותו בשבת, שהוא לא נקרא אפילו אהל עראי לענין שבת. כשר לסוכה?

רבינו שליט"א. אהל שלא נמצא לא בסי' ש"ד ולא בסי' שט"ו, אין כאן שום אהל חוץ מהענין של מחיצה המתרת - אם זה באמת כשר לסוכה. זה נושא בסי' שט"ו, האם זו עשיית אהל. והשאלה אם הגדרים שונים.

הגר"מ לובין. לר' יהודה שסוכה היא דירת קבע ודאי שהסוכה פסולה. אבל גם לרבנן שסוכה היא אהל עראי, אולי צריך איזה שהוא קיום של אהל עראי. גם בשבת מותר להחזיק טלית, כמו שאמר החזון איש.

הגר"מ לובין. אבל מחיצה של בני אדם כשרה. למה שלא יועיל בסבך. ההדגשה בגמרא היא שהסוכה לא תהיה קבע, לא הדגישו שצריך עראי, איזו דרגה של קיום. משמע שכל דרגה של עראי כשרה.

הגר"מ לובין. וכי סבך כעין טלית המונפנת גם תהי' כשרה?.

הגר"מ לובין. מצד מעמיד, אולי לא שייך בהם הגזירה שיבואו לסבך בהם.

הגר"מ לובין. החזון איש [קמ"ג ב'] הכריע כשי' הר"ן, שאפשר לסמוך על קירות של אבנים, שאין חשש שיבואו לסבך.

רבינו שליט"א. מעמיד זה דרבנן, זה גדרים אחרים. אנחנו דנים כאן בעיקר הדין, על מנת שלא נדבר על מעמיד.

השאלות מתחילות בסי' שט"ו, וממשיכות לסוכה. אחרי שנדע את דין האהל הזה בשבת דעלמא נדון בסוכה. צריך ראיה לגדרי אהל של סוכה, מה דרוש לזה. בפשטות דין שבת וסוכה שונים. הסוגי' של מינו זה ענין אחר.

יש ברייתא בדף ז' יתירה שבת על סוכה, שצריכה עומד מרובה על הפרוץ. למה לא אמרו את הענין הזה, יתירה שבת על סוכה שצריכה קיום חזק יותר.

הגר"מ לובין. שם דיברו על הדפנות.

הגר"מ לובין. הא גופא, למה הברייתא לא דיברה על הסבך.

רבינו שליט"א. אני שמעתי אתכם דנים באהל סוכה אם הוא שייך לגדרי אהל של שבת, האם הגדרים של עראי שונים. והעברתי אותו גם למחיצות. מחיצה כזו שבשבת היא עראי גמור, כשרה לסוכה? אם יש הבדל למה הוא לא נכתב. אבל אם לא דיברתם על הדפנות אין משם ראיה. יש את הסוגי' של מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצוי' דיבשה או דים [דף כ"ג].

הגר"מ לובין. במחיצה לא דיברנו. הרי מועילה גם מחיצה בני אדם.

רבינו שליט"א. כי זה מועיל גם בשבת. השאלה אם סוכה כשבת דברים שלא מועילים בשבת.

מחיצת בני אדם לפסול

רבינו שליט"א. אגב, אדם עושה חבירו דופן לסוכה, סוכה של שבעה טפחים, אם עומד באמצעה עוד אדם הסוכה פסולה, הוא מחלק את הסוכה לשנים ואין בה שיעור. אף שבסוכה רגילה אנשים שעומדים בתוך הסוכה לא פוסלים אותה. כי יש דפנות שעדיפות ממנו, ולא מתייחסים אליו כמחיצה. אבל כשכל הסוכה היא על ידי מחיצות של בני אדם, אי אפשר להתייחס לעומדים בצד כמחיצה ולא להתייחס לעומד באמצע. הסוכה כשרה רק כשישבים באמצע.

הגר"מ לובין. אולי צריך כוונה למחיצת בני אדם, מי שהעמיד אותם התכוין לשם מחיצה.

המשן בעמ' הבא

שמחת חג

חוה"מ בבית רבינו שליט"א

רבינו שליט"א. אבל יש ספק מה יכרך. הנותן ריח טוב בפירות? יש חזון איש שדן אם הן ראויים לבשמים של מוצאי שבת, כיון שברכתם הנותן ריח טוב בפירות [או"ח ל"ה ז'].

הגר"מ לובין. החזון איש כתב יש לעי'. אבל בכ"י סוף סי' רצ"ז כתוב בבירור שמכרך על פת חמה במוצאי שבת.

רבינו שליט"א. מי שאמר שם שמכרך עליו לבשמים במוצ"ש, סבר שתמיד ברכתו בורא מיני בשמים, ואחרים שאמרו שם שמכרך הנותן ריח טוב בפת, לא דיברו על מוצ"ש. - ועי' מג"א תחילת הסימן שם שדן בענין זה.

נטילת אתרוג לבדו בשבת

הגר"מ לובין. יש מחלוקת אם ד' מינים מעכבין זא"ז. יש ראשונים שבשאר ימים אין ד' מינים מעכבין זא"ז.

רבינו שליט"א. בחוה"מ או בגבולין?.

הגר"מ לובין. בחוה"מ.

רבינו שליט"א. אולי בדרבנן היא תקנה אחרת.

הגר"מ לובין. הראשונים אומרים מצד שלא צריך לקיחה תמה.

האם אדם שהחזיק אתרוג בשבת קיים בו לכל הפחות לקיחה. במין אחד. הרי אין איסור בלקיחה בעלמא. ומצוות דרבנן אי"צ כוונה.

רבינו שליט"א. חכמים ביטלו את החיוב. אמרו שאין חיוב.

אם גוי יאנוס אותו להחזיק ד' מינים, לא נאמר לו שכעת יכין למצוה, כי ודאי שאין בזה קיום מצוה. אבל אולי האיסור הוא לקיים מצוה.

הגר"מ לובין. אין קיום דאורייתא?.

רבינו שליט"א. הקב"ה לא רוצה שיטול.

אם דופן עקומה נאסרת

הגר"מ לובין. נחלקו הראשונים אם דפנות סוכה אסורות בהנאה. לדברי המתיר, מה דין דופן עקומה.

רבינו שליט"א. למה שתהא חמורה יותר משאר דפנות?

הגר"מ לובין. אולי היא כמו סבך.

רבינו שליט"א. זה לא סבך, זה דופן.

שאלה. ומה הדין בסבך פסול בסוכה, באופן שיושבים תחתיו. הוא נאסר?

רבינו שליט"א. זה ענין אחר, הוא מצטרף לסבך. אבל דופן עקומה אינה כן. גם חלק הקירוי שבדופן אינו טפל לסבך. לא אומרים שמקצת יצטרף, פחות מג' טפחים. כך אמר לי החזון איש, מוצא מין את מינו [הוא מצטרף לפסול ולא לכשר].

לצאת ללולב מחובר

הגר"מ לובין. לולב מחובר, אדם יוצא בו?.

רבינו שליט"א. לא, כמדומה יש בזה נזמקי יוסף [בגליונות דף ל"ג א' כתוב בשם אחרונים שלא יצא, עי' בכורי יעקב תרנ"א ל'].

הגר"מ לובין. לכאן יש ראי' מרש"י שבת קל"א א', שאמרו מכשירי לולב לר"א דוחין שבת, פירש רש"י, לקוצצו. משמע שאינו יוצא במחובר.

רבינו שליט"א. יש לדחות שהכוונה שם לצורך האגד, כמו שכתב רש"י סוכה מ"ג א' [ד"ה למכשירי], לקוצצו מן המחובר לאוגדו, אין שם אגד במחובר. ולא מצד הנטילה. ובאמת צ"ע מנין שלר"א האגד מעכב. ויפה העירו מלשון הברייתא סוכה ל"ד ב', שאמר רבי אליעזר, יכול יהא עמהם האתרוג באגודה אחת. משמע שסבר שצריך אגד. ועחז"א [סי' קמ"ט]. אמרו. מכל מקום נלמד משם שצריך לקצוץ לצורך האגד שאנו עושים, אף שאינו מעכב. רבינו שליט"א: בשביל אגד בעלמא, לצורך ההידור, אולי גם מחובר מועיל.

נטילת אתרוג על כתפו

הגר"מ לובין. רבי עקיבא הביא אתרוגו על כתיפו [סוכה דף ל"ו ב'], הוא נטלו כך? אפשר לקיים נטילת לולב בלקיחה על הכתף?.

רבינו שליט"א. לשון הגמ' שם, הביאו לבית הכנסת, משמע קצת שהנטילה עצמה לא היתה כן. ואם תאמר, מה עשה בנטילה עצמה, אולי בנטילה לקח עם חבירו, שנים שעשו.

הגר"מ לובין. אולי לא היה יכול להביאו לבית הכנסת ביד כי החזיק גם את הלולב. ובבית הכנסת, לקיום המצוה נטל בזה אחר זה.

הראו בריטב"א דף ל"ד ב' ד"ה יש, שמפורש שהיא נטילה כשרה. [אבל בהגהות יעבץ

שמחת חג

חוה"מ בבית רבינו שליט"א

יש ויכוחים יסודיים בין ר' חיים לחזו"א שהם ויכוחים בגישה לדברים, למשל אחד הויכוחים היסודיים ביניהם האם צורת הפתח זה הלכה למשה מסיני, או שזה סברת חז"ל, שהבינו מה זו מחיצה. מסוין הכתוב להכמיהם והם ידעו להגדיר את הדברים (ע"י חז"ל הגר"ח פט"ז שבת ה"ז ובג"י חזו"א שם), מי מתאים שיגיד כך ומי מתאים שיגיד כך?

אם היא הגדרה של חז"ל, ממילא גם הדין של צורת הפתח מן הצד היא הבנת חז"ל, מתחיל כאן עולם אחר לגמרי, אם הכל זה הלכה למשה מסיני זו גישה אחרת. ויש עוד ויכוחים יסודיים בכמה וכמה נושאים, דברים כלליים ויסודיים, פגשתי בכמה מקומות שיש ביניהם ויכוחים בדברים של הא' ב'.

יש עוד דבר, לא אצל ר' חיים אלא אצל בנו הגר"י הוא כותב בספרו (בקו' סוכה, סוכה דף ז'. וע"י חז"ל הגר"ח פ"ד מסוכה ופט"ז משבת), שיש דין "דופן" בסוכה, יש בזה נפקא מינה גדולה, הוא מאריך מה נחשב דופן מה לא נחשב דופן, על פיו זה עולם בפני עצמו, בלי ההנחה הזאת, זו מחיצה בעלמא זה נהיה אחרת.

יש דבר נוסף, ההגדרה הכללית של רשות היחיד, נחלקו בזה המשנ"ב והחזו"א. שני מחיצות ולחי אם זה נחשב מקיף את הכל מארבע רוחות. או רק את מה שכנגדו, והאור לא מפריע. זה שאלות יסודיות בהגדרת הענין, ויש בזה נפקא מינה למעשה. זה נוגע גם לרבנים. הכל דבר אחד אבל יש דברים נוגעים יותר. [ע"י באוה"ל סי' שס"ג ס"א וחזו"א או"ח ע"ב י']. רבינו שליט"א. אגב, אמר לי משהו בימים אלו, הוא שמע מר' אברהם יהושע, סולוביצ'ק. איך ר' חיים הדרוך את הבן שלו, הרב מבריסק בלימוד בגיל צעיר, אני אולי לא חוזר עליהם בדיק, הוא אמר לו, מגיל שש עשרה עד תשע עשרה תלמוד קדשים, ואחר כך תלמוד עירובין וסוכה, זה אולי לא הדרכה לכל אחד אבל כך הוא הדרוך את הגר"י. מעניין מאוד, קודם קדשים ואחר כך עירובין וסוכה.

ר' חיים היה מיוחד בהבנה של צורת הלימוד גם של אחרים, אני אולי לא מדייק ממש בפרטים, אבל כך מספרים, שכשר' חיים נעשה בר מצוה הוא לא הכין שטיקל תורה, אבא שלו אמר לו, תגיד משהו על רמב"ם אבל תגיד את זה איך שאני רוצה, ר' חיים חשב וחשב ואמר איך שהאבא רוצה, כך מספרים שם, זה המופתים של בריסק על הכשרון של ר' חיים, הוא ידע לדבר עם השני לפי הסגנון שלו, והאבא ידע את זה, אז הוא אמר לו תגיד איך שאני רוצה. זה סיפור טרי מסוכות, סיפורים יפים.

מיוג מסוכה לישבת בשמיני עצרת

רבינו שליט"א. יצא פעם לדון, מה דין בשמיני עצרת שחל בשבת, שבני חוץ לארץ נוהגים סוכות לחומרא. ויש בן חז"ל שחייב בסוכה, וא"כ כלפיו אמר' דמגו דהוי דופן לענין שבת הוי דופן לענין סוכה, כלפיו המקום נחשב רה"י, אבל כלפי בן א"י נחשב המקום לזרמלית, משום שכלפיו אין כאן מחיצות. מה הדין להוציא מהמקום לזרמלית אחרת, לבן א"י מותר להוציא שהרי זה מוכרמלית לזרמלית פחות מד"א, ולכן חז"ל יהיה אסור, שהרי כלפיו הוא מוכרמלית לרה"י, וא"כ מצאנו בזה מיוג לחומרא, שלבן חז"ל אסור לטלטל. אבל יש לדון שיו"ט שני הוא רק ההנהגה מחמת הספק ולא קדושה ממש. הרי לא מברכים על זה. אולי זה לא עושה מיוג. אף שתיקנו ברכה גם על יו"ט שני, הרי על שיעבת סוכה בשמיני לא תיקנו, והוא ספק בעלמא. [ע"י גליונות הגר"ל סוכה ז' א'].
יש לנו היכ"ל דמשכחת לן לטלטול שמותר לבן ארץ ישראל ואסור לבן חז"ל. זה טוב בשביל חידה. בסוכות אי אפשר לשאול את זה, הפתרון כבר נמצא. אבל בשאר ימות השנה. זו חידה טובה.

הגר"מ לובין. האם מותר לבן חז"ל לומר לבן א"י לטלטל עבורו, שהרי כלפיו זה לא איסור, רבינו שליט"א. זו שאלה נוספת, אמירה לעכו"ם. אמנם לא מצינו אמירה לעכו"ם בישראל, אבל אולי באופן כזה שייך לאסור. אפשר לשאול עוד דבר, אדם שגר בחו"ל ויש לו בן בא"י, האם יש חינוך בדבר שלאב אסור ולבן מותר, וזה נוגע גם לדאורייתא. אם יש בזה שביטת בנו ובהמתו. במציאות של היום הדבר נוגע יותר. וכן יש נידון לגבי חמץ כה"ג אם חולכים לפי מקום החמץ או לפי מקום הבעלים.

אתרוג שנפסל ביו"ט אם נעשה מוקצה

הגר"מ לובין. מעשה שהיה ביו"ט ראשון, אדם בירך על האתרוג ובאמצע הלך נשבר לו הפיטם, מה אדם רגיל עושה במקרה כזה? מרים את האתרוג וממשיך את ההלל, אותו אדם בא להרים את האתרוג, ומישהו צעק לו האתרוג מוקצה, הוא פסול, והוקצה למצוות. אל תרים את זה. אבל יתכן לדון, שכיון שהוא ראו לריח אינו נעשה מוקצה. השאלה היא גם אתרוג של טבל, האם הוא מוקצה ביו"ט או לא. האם מה שהוא ראו להריח מוריד

המשך בעמ' י"ח

רבינו שליט"א. זה חידוש, בפשטות זה לא כך, לא כתוב שמחיצה בני אדם צריכה כונה. הגר"א בייפוס. יש ראי' לסתור, מצורת הפתח, היא כשרה מן הצד והיא לא מקלקלת באמצע.

רבינו שליט"א. אתה מתכוין באופן שיש צורת הפתח המכשירה את הסוכה, בדופן שלישית עם פס טפת. והיתה צורת הפתח גם בתוך הסוכה, והיא לא מקלקלת. איפה זה כתוב.

הגר"א בייפוס. מנהג העולם. נוהגים שזה לא מקלקל.

רבינו שליט"א. זו לא ראייה. זו ראייה שמדברים על זה. יתכן שצורת הפתח מקלקלת גם מחיצה גמורה. למעט שיעור סוכה.

הגר"מ לובין. או באופן של ג' מחיצות, שע"י צורת הפתח אין ג' דפנות.

הגר"א בייפוס. גם אם בצורת הפתח זה לא נכון. הנה מצינו כך בעומד מרובה, שלא פוסל בתוך הסוכה. אף שהוא מכשיר סביב.

רבינו שליט"א. עומד מרובה הוא ענין אחר. זה לא מחיצה ממש. אלא ענין דיני לראות את המקום מובדל. צורת הפתח היא סגירה ממש.

אדם לא נאסר בהנאה

הגר"מ לובין. בני אדם המשמשים למחיצת סוכה, לא נאסרים בהנאה...

רבינו שליט"א. אדם ודאי לא נאסר בהנאה, גם עבד כנעני שאדונו העמיד אותו למחיצה, הוא ממונו לגמרי, כתוב בגיטין המקדיש עבדו, הוא ממש שלו. גם הנפש שלו, כתוב בניזיר שהוא לא יכול לקבל נזירות. בכל זאת, לא מצינו אדם נאסר בהנאה. השאלה אם בגדיו נאסרים. האם הם חלק מהדופן ונאסרים. או שהם בטלים לאדם.

הגר"מ לובין. מה דין בהמה? היא גם כן לא נאסרת?

רבינו שליט"א. בהמה זה דבר אחר לגמרי. בהמה יכולה להיאסר בהנאה. אדם לא נאסר בהנאה, גם גוי לא נאסר. מי שנוצר בספר יצירה איננו יודע... [בבדיחותא].
עברנו מענין לענין שלא באותו ענין.

חילוקים בין מחיצת שבת לכלאים

רבינו שליט"א. אבל לא בכל מקום מחיצת בני אדם מועילה. בכלאים היא לא תועילה. כי כלפי קרקע עולם אין לזה חשיבות להפסיק. לא בני אדם ולא בהמה. אין להם ערך של מחיצה. יתכן שגם מחיצה של כלים לא תועילה. כמדומה שראיתי על זה בחזון איש. [כלאים סי' ו' ו'].

יש עוד חילוקים בין שבת לכלאים, צורת הפתח מן הצד [שאינה עומדת על ראשי הקנים אלא מחוברת מצידיהם] לא מועילה בשבת ומועילה בכלאים [עירובין דף י"א]. תוס' בעירובין דף ו' אומר שהחילוקים בין שבת לכלאים זה בפסולים דרבנן. אם כן אולי צורת הפתח מן הצד חייבת במזוזה, הרי מדאורייתא יש כאן צורת הפתח. פעם הייתי במקום אחד שהיה שער וצורת הפתח מן הצד ולא היתה בו מזוזה, וטענתי מכח התוספות הזה, שלכאורה במזוזה הוא חייב. והראו לי שהי' גאון ידוע בהונגריה, ר' שלמה זלמן ערנהייך, הוא חיבר את הפירוש אבן שלמה לראב"ן, שדן בענין הזה, הוא מביא גם את התוס' בזה.

בתוך הדברים, רבינו שליט"א טעה בין מס' סוכה לעירובין, ואמר, אדם טועה בשתי מסכתות, אני מצדיק את עצמי.

פעם הגיע אדם לר' יוסף שאול נטנזון, השואל ומשיב, ואמר לו דבר תורה ארוך. השואל ומשיב שמע עד הסוף, ואחר כך אמר לו, זה דלא כר' מאיר ודלא כר' יהודה. הלא לא הבין, לא הזכרתי את ר"מ ור"י. אמר לו, ר"מ ור"י נחלקו בפסחים [י"ב א'] אם אדם טועה שעה אחת או שתי שעות, אתה כבר שלש שעות... כך אמר השואל ומשיב, הוא היה חריף מאוד, חביב וחריף, נוסח של חריפות. היו דברים חריפים יותר.

סוכה ועירובין למדתי ביחד, ולכן אני טועה ביניהם.

הגר"מ לובין. 'מחיצות חדא מסכתא היא'.

רבינו שליט"א. כשלומדים שבת, מה ששייך להוצאה ומחיצות, לומדים את שמונת הדפים הראשונים ואת פרק הזורק, ולומדים בעירובין את שני הפרקים הראשונים השייכים לזה, ומסתכלים גם בסוכה, זה הופך להיות מסכתא אחת, כך אני זוכר מהלימוד. יש דברים רבים שישנם כאן ואינם במקום השני. גם בישיבה כאן לומדים שבת, אבל כמוכח שבחורים לומדים בצורה ממוצצת.

הגר"מ לובין. החזו"א על מחיצות סוכה, זה סימן בתוך עירובין (ס' ע"ה), זה ראייה שזה חדא מסכתא עירובין וסוכה.

רבינו שליט"א. זו לא ראייה, זו ראייה שהוא למד כך... אני מכיר את הסימן הזה, עברתי עליו, יש שם דברים לא פשוטים, חידושים גדולים, למדתי את זה לפני כמה שמיטות...

בענין הא דפטרונ חכמים נטילת לולב
בשבת [ובשיטת הירושלמי בזה]

משנת המועד

הגאון הגדול ר' איתמר גרבוז שליט"א

לחידוש דאומרו כל שבעה, [ובזה מבואר
הא דס"ל לתוס' בסוכה מ"ז ע"א דשהחיינו
דעשיית סוכה פוטר את השהחיינו של הוי"ט,
(ועיין בה"ס תרמ"ה), דחשיב נמי שהחיינו
על זמן המצוה], ומבואר עוד דגם בלא עשה
כלל המצוה ביום א' בעי לחידוש דזמן אומרו
כל שבעה, דכיון דכבר התחיל זמן המצוה
ס"ד דאין יכול לומר רק ביום הראשון, אמנם
איכא עוד חידוש בדברי הגר"א, דהכא הרי
יום הראשון הוי בשבת, ול"ה זמן נטילה, וא"כ

בוה הרי פשיטא שאפשר לומר שהחיינו ביום השני כיון דעכשיו מתחיל זמן המצוה, ומוכח
מדברי הגר"א דיום הראשון חשיב זמן המצוה, והוא לכאן' כדברי הגרעק"א דאם עבר ועשה
בשבת איכא קיום מצוה, דאל"כ הרי פשיטא דכל המצוה מתחלת רק מיום השני, (ומוכח דגם
בלולב הוי כן), אמנם אפשר דגם אם חכמים הפקיעו קיום המצוה, אבל זמן המצוה ודאי הוי,
ונפ"מ לגבי נראה ונדחה, דחשיב כבר זמן המצוה, וכמו בקידוש היום דחשיב נראה ונדחה,
[עיין לשון רש"י סוכה ל"ג ע"א ואע"ג דזמן נטילה בבוקר אבל כבר חשיב זמן הנטילה, (אך י"ל
דהתם משום דלילה לאו מחוסר זמן)], ה"נ י"ל דיום א' עכ"פ חשיב זמן הנטילה, ולכן הוצרך
הגר"א לומר זמן אומרו כל שבעה, [ואפשר דהא ודאי יש ללמוד מדברי הגר"א דאם עבר ואמר
שהחיינו ביום הא' יצא, דחשיב שפיר דכבר התחיל זמן המצוה, אכן אי נמיא דאין כלל קיום
מצוה ביום הראשון לכאן' ל"ש שיצא יד"ח שהחיינו דאין לברכה שייכות עם נטילת לולב].

ג] אמנם בשיטת הירושלמי יש לדון, דהנה ברפ"ד דר"ה מבואר בירו' לגבי שופר דדרש"י יום
תרועה בחול זכרון תרועה בשבת, [וכס"ד בגמ' בבלי רפ"ד דר"ה בשם ר' לוי, ובגמ' דחי' זה
דל"ה מלאכה, אבל בירו' קאי הך טעמא], ולדברי הירו' ודאי אם יתקע בשבת לית ליה שום
קיום מצוה, כיון דמה"ל ל"ה זמן תקיעה.

אמנם לגבי לולב לא נתפרש להדיא בירו' הטעם, אמנם בירו' פ"ג דסוכה הוי"א מקשי' חב"רי
בעון קומי ר' יונה היך מה דאת אמר והקרבתם אשה לה' שבעת ימים אין שבעה בלא שבת,
(ולכן דוחין מוספי חוה"מ שבת), ודכוותה ושמתחת לפני ה' אלקיכם שבעת ימים אין שבעה
בלא שבת, אמר ליה שנייא היא דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון חלק הראשון מהן, ויעו"ש
בהמשך דברי הירושלמי, ומבואר בדברי הירושלמי דנלמד מקרא, ולכאן' הדרשא הוא דכתוב
א' אומר שבעת ימים, וכתוב א' אומר ביום הראשון דיום הראשון אפי' בשבת, ובזה חילק
הכתוב יום ראשון משאר ימים, [אמנם בזה"ז דאין נוטלין בגבולין אפי' ביום ראשון לכאן' זה
ודאי הוי רק דרבנן, ולא נתברר טעם הדבר דגורו רבנן, ואפשר מטעם מוקצה וכס"כ התוס'
סוכה מ"ב ע"ב דהוי מוקצה].

והנה ידועה הקושיא בהא דהביאו התוס' שבת ה' ע"ב וכתובות ל"א ע"ב דברי הירו' דלכן
עזאי דמהלך כעומד מעביר ד' אמות ברה"ח חייב דוקא בקופץ, וצ"ע א"כ לכן עזאי אמאי
גזרו שלא לתקוע ושלא ליטול לולב שמוא יעביירו ד"א, הא אין חייב אלא בקופץ ולא שכיח,
וכן הובא הקושיא בחי' הגרעק"א ר"ה רפ"א, [ובתולדות הגרעק"א הובא דנכדו הגר"ר לייב
איגר אמר לוקינו הגרעק"א דלמצוות אין יהודי הולך כי אם קופץ בזריות, עיין ספר משפחת
איגר (עמ' ק"ב) וס' מאורן של ישראל (עמ' ש"ה), והאדמו"ר בעל פני מנחם הוסיף דבן עזאי
לשיטתיה דאמר בפ"ד דאבות הוי רץ למצוה וכו', ויש לדון עוד בזה מה הדין לכן עזאי ברץ
אם חשיב מהלך כעומד או רק במהלך, ולפ"א ז"צ דוקא קופץ ה"ה ברץ].

והנה לכאן' היה נראה דל"ק כלל הך קושיא, דהרי כתבו התוס' בשבת ובכתובות דהבבלי לא
העמיד כן (דלכן עזאי חייב רק בקופץ) משום דס"ל להלכתא גמירי לה דחייב בכל גווני, (ודנו
התוס' בשבת שם אם גם בעמד לפוש יתחייב במעביר ד"א ברה"ר, או רק במהלך כעומד, ועי'
במש"נ שם בסמ' שבת), [ומ"ח הגאון זצ"ל הוסיף דהירושלמי לשיטתו דס"ל בר"פ הזורק
דמעביר ד"א הוי במשכן, ולכן ס"ל תירוצו התוס'], וא"כ הרי לבבלי חייב מעביר ד"א בכל
גווני ושפיר איכא חשש דשמוא יעביירו, ולשיטת הירו' הרי הוי גזיה"כ דאין תוקעין בשופר
בשבת, וכן בלולב הרי משמע דהוי גזיה"כ, וממילא לא הוי כלל משום שמוא יעביירו, (אלא
דיל"ע בזה"ז ביום הראשון דהוי רק משום גזירה, ועמש"כ לעיל בזה), ולכאן' ל"ק כלל הך קושיא.

אמנם הגרעק"א דייק בלשונו, והעמיד הקושיא כך, וז"ל הגרעק"א, הקשה לי חכם אחד על
התוס' פ"ד שבת דכתבו בשם הירושלמי דלכן עזאי דמהלך כעומד לא משכחת מעביר ד"א
אלא בקופץ, וכתבו דמסוגיא לא משמע כן, וקשה אמאי לא הוכיחו בבירור מהכא, דא"כ לכן
עזאי יהא תקיעת שופר דוחה שבת, דודאי לית לן למיגור שמוא יעביירו בקפיצה, [ועיי"ש
בחי' הגרעק"א דתירץ לפי"ד שם, דלא נקט שמוא יוציא מרה"ר לרה"ר, משום דהוי מרה"י
לרה"ר, דמסתמא לא יעמוד לפוש ברה"ר, אבל לכן עזאי חייב גם בכ"ג דלא עמד לפוש,
דהוי מרה"י לרה"ר ומרה"ר לרה"י כיון דמהלך כעומד, ולדידיה טעם הגזירה משום שמוא
יוציאו מרה"ר לרה"ר], הרי דייק הגרעק"א בלשונו הזהב, דלא הוי קושיא ע"ד הירושלמי, כיון

המשן בעמ' הבא

[א] בר"פ לולב וערבה מבואר דאמר רבה
דלולב אין ניטל בשבת אפי' במקדש, רק
ביום הראשון, ומבואר בגמ' דהוי גזירה שמוא
יעביירו ד"א ברה"ר, וביום ראשון לא גזרו
ביה רבנן דאיתיה מה"ת בגבולין, ומבואר
בגמ' דבחו"ל דלא בקאי בעיבורא דירחא
אין דוחה כלל שבת, ולמסקנת הגמ' גם לבני
א"י כיון דלדידן (בני בבלי) לא דחי לדידהו נמי לא דחי.

ומבואר בגמ' דהיינו טעמא דשופר והיינו טעמא דמגילה, וכן מבואר ברפ"ד דר"ה במסקנת
הגמ' דטעמא דשופר לא דחי משום שמוא יעביירו ד"א ברה"ר.

והנה הגרעק"א במערכה ח' (ד"ה והנה) כתב דאם עבר ותקע בשבת הוי קיום מצוה, ולכן שייך
בוה חינוך לקטנים, [ובמק"א נתבאר בארוכה (עי' משנת המועדים ימים נוראים ס' י"ז) דודאי
רבנן עקרו החיוב, אלא דס"ל להגרעק"א דקיום המצוה לא ביטלו רבנן, אבל חיוב ודאי ליכא
דאית להו לרבנן כח לפטרו מהחיוב], ולכאן' גם בלולב הוי כן, אמנם בגבולין בשאר הימים
דהוי רק דרבנן, לכאן' ודאי מסתבר דרבנן עקרו דין לולב בשאר הימים בשבת, כיון דהוי רק
דרבנן עקרו דליכא לולב בשבת בגבולין, אבל בראשון בגבולין ובשאר ימים במקדש לכאן'
נמי איכא קיום מצוה, דומיא דשופר.

והנה בתלמודי רבינו יונה ריש ברכות כ' ונראה למורי הרב נר"ו דס"ל לרבנן שאפי' קר"ש
עצמה שהיא מה"ת כל הלילה אינו קורא אותה אחר חצות, שיוכלים חכמים לפטרו ממצות
עשה, כל זמן שעושין כן משום סייג, או משום קיום מצוה עצמה, דהכי חזינו בלולב שמצותו
מה"ת יום ראשון, ואפ"ה כשחל יום ראשון בשבת פטרו חכמים ליטלו משום גזירה דשמוא
יעביירו ארבע אמות ברה"ר, וגם סדין בציצית נמי אע"פ שהתורה חייבה אותו והתירה הכלאים
לענין הציצית וכו' אפ"ה פוטרין הוי אותו וכו' שילבשו בלא ציצית וכו' משום גזירה דשמוא
ילבש אותו בלילה וכו', ה"נ אע"פ שמצות קר"ש כל הלילה מה"ת אפ"ה פטרו אותו חכמים
משום סייג, עכ"ר, מבואר בדברי תר"י דפטרו אותו מקר"ש אחר חצות כמו דפטרו מלולב,
ובקובץ הערות (סימן ס"ט) הוכיח מדברי תר"י דרבנן עקרו את קיום המצוה, דאל"כ אמאי
לא יקרא אחר חצות דהא ליכא איסורא.

ומ"ח הגאון זצ"ל אמר ד"ל בדעת הגרעק"א דחלוק שופר מלולב, דבשופר דרבנן פטרו, הגדר
דרבנן אסרו לתקוע משום שמוא יעביירו, ואסרו משום דאיכא שבות שלא לתקוע בשבת,
דמשום שמוא יעביירו העמידו חכמים הך איסורא במקום מצוה, ולכן אין תוקעין, אבל רבנן
לא הפקיעו המצוה אלא אסרו לתקוע, (וממילא ליכא חיוב), אבל לא הפקיעו המצוה, אבל
בלולב י"ל דס"ל לרבינו יונה דליכא איסורא ליטלו, והא דאין נוטלין ע"כ הגדר דמשום שמוא
יעביירו הפקיעו רבנן המצוה, וממילא י"ל דליכא קיום נמי, ומדויק דנקט רבינו יונה להוכיח
מלולב ולא משופר, דבשופר י"ל דאיכא קיום מצוה ומשא"כ בלולב, [ועי' בשיעו"כ ביבמות
ס' ה' בענין תקנ"ה לפטור מן המצוה].

אמנם הנה לשון הגמ' בסוכה מ"ב ע"ב לגבי לולב בשבת טלטול בעלמא, וביארו שם התוס'
דהוי מוקצה, אע"ג דלא חזי למצוה כיון דלא הוי כלי, ולפ"ז הרי י"ל דגם בלולב הגדר דרבנן
אסרו משום איסור טלטול מוקצה, אבל הדין שם חלק ע"ד התוס' דלא הוי מוקצה כיון
דהוי למצוה, ולפ"ז ע"כ הגדר דרבנן פטרו והפקיעו המצוה, וכן ס"ל לרבינו יונה, ולכן הוכיח
מלולב בשבת על קר"ש לאחר חצות.

ונפ"מ אם איכא קיום מצוה בנטילת לולב בשבת, דהא לענין אם אמר שהחיינו ביום הראשון
אם צריך לחזור ולומר בשני, (עי' בס' אשל אברהם להגר"ר אברהם אופנהיים בגליון שו"ע
ס' ת"ר שדן בזה לגבי שופר, וה"נ יש לדון לגבי לולב), וכן יש נפ"מ אם נטל ד' מינים בשבת
אם נאסרו בהנאה, דאם חשיב קיום מצוה נאסרו בהנאה, אבל אם רבנן הפקיעו הקיום מצוה
לא נאסר בהנאה, [לא מיבעיא אם איתקצאי למצותו הוי רק דרבנן, אלא גם אם הוי מה"ת
י"ל כיון דהפקיעו רבנן המצוה תו לא נאסר אפי' מה"ת], וכן יש לדון לגבי דין דנראה ונדחה
המבואר לגבי ממועט ענבים בהדס, ולגבי ביטול ע"ז, האם תליא ביום הראשון או ביום השני,
דאם רבנן הפקיעו המצוה לא חשיב זמן המצוה.

[ב] והנה בשו"ע ס' תרס"ב סעיף ב' כ' אינו מברך זמן ביום השני על הלולב, (והיינו אפי' בחו"ל
דאיכא יו"ט שני, דהנטילה ביום א' לא גרע מאגד, ושפיר יצא בשהחיינו דיום א', וכמבואר
ברא"ש), אא"כ חל יום ראשון בשבת, וכ' בבאור הגר"א סק"ג, כמו שכתוב בסוף פ"ג דעירובין
זמן כל שבעה כו', [והוסיף ואף בדרבנן אומרים שהחיינו כמו שאמרו בנר חנוכה ומגילה], ומבואר
בדברי רבינו הגר"א כמה חידושים, דלכאן' היה אפשר"ל דכל החידוש דזמן אומרו כל שבעה,
הוא על הזמן של הוי"ט, אבל כאן הוי שהחיינו דנטילת לולב, ואפ"ל דזה פשיטא דאומרו כל
שבעה, ומבואר בדברי הגר"א דהך שהחיינו נמי הוי על "זמן" נטילת לולב, ולכן גם בזה בעי'

בשבת, אמנם בגמ' מגילה ד' ע"ב אמר רב יוסף מפני שעניניהם של עניים נשואות במקרא מגילה,
ויעו"ש עוד בירושלמי פ"ג דמגילה ה"ד משום דאין קורין בכתובין בשבת.

טעם ודעת

הגאון הגדול ר' יחיאל פיישוף שליט"א

הנה איכא ב' מנהגים אחד להקיף אחרי מוסף ומנהג ב' להקיף אחרי שחרית. ויסוד הנדון מבואר שהוא איך היה בביתם"ק. ועיין ב'ח או"ח סי' תר"ס שהביא ראיה מהא דאמרו בשעת פטירתו מה הן אומרים וכו' ומבואר דאחר ההקפות הלכו משם. וע"כ דהקיפו אחר מוסף.

אכן כבר העירו דאפשר שהכוונה שנפטר מן המזבח עיין בס' בני שלמה ח"ב סי' מה שהעיר בזה.

ב. והנראה בביאור עצם הספק מתי היו ההקפות, דהנה גמ' סוכה מ"ד א' אמר ר"ל דבעלי מומין היו מקיפין ואריו"ח מאן קאמר להא שמעתתא וכו' ומסקינן דריו"ח קאמר מי יימר בבעלי מומין אפשר רק בתמימין.

והתוס' פירשו דכונת ריו"ח דכשם שר"ל מודה שאין עבודה זו נעשית בור ה"נ אין עבודה זו נעשית בבעלי מומין. ומבואר בתוס' דלריו"ח הרי ההקפות מדין עבודה.

ב. והנה שיטת הרמב"ם בין בסה"מ בין ביד דלבעלי מומין אסור להכנס בין האולם ולמזבח מן התורה והוא לא דאורייתא דאל המזבח לא יגשו ולא יקרב. והקשה עליו הרמב"ן בספר המצוות דא"כ איך יתכן לר"ל דבע"מ נכנסו להקיף בין האולם ולמזבח.

ובמגילת אסתר שם תי' דהו"ל עשה דהקפה דוחה ל"ת דלא יגש. אכן צ"ע דהא כיון דהו"ל עשה דרבים, לכאורה פשוט שאינו דוחה ל"ת דרבים. דהא המצוה יכולה להעשות ע"י אחרים [עיין שאג"א דלמד בדעת הרמב"ם דכהן לובש בגד"ה לעבודה אף שיכולה להיעשות ע"י אחרים. והק' דהא הו"ל עשה דרבים ואיך נדחה וזה כנ"ל ועיין באחרונים שתי' דהתם מצות הלבשה דוחה וכבר האריכו בכ"ז ואכמ"ל]

וע"כ נראה דדעת הרמב"ם דגם לר"ל הוא עבודה מעבודות המזבח, אלא שעבודה זו הותרה גם בבעלי מומין. [וכן נראה להוכיח דהנה בוז"א כלים סי' ב' דלהרמב"ם זר מותר בבין האולם ולמזבח, והנה הרי התוס' דייקו דרים אין מקיפין, וע"כ להרמב"ם שאין לזר איסור, ומ"מ אינו מקיף, משום דהיא עבודה].

ג. הנה לפ"ז עלה לן דהכל הו' מדיני עבודת המזבח אכן נראה דיש חולקין בזה. חדא מה שכתב הגר"א בשם מהרי"ל דאבל אינו מקיף משום דמצות ההקפה הו"ל מדין מצות שמחה והנה אי ההקפה משום דהו"ל מדיני עבודה במזבח צ"ע לחדש דמיישך שייכי לדיני שמחה וצ"ע. והנה טפי מינה מצינו דהנה נחלקו המחבר והרמ"א אי מי שאין לו לולב מקיף בלא לולב אם לא. וכ' הגר"א דפלוגתתם אי קי"ל כמאן דאמר מצות היקף הוא בלולב או דקי"ל דהוא עם ערבה, דאם הוא בלולב אם אין לו לולב אין לו מה להקיף, אבל אם הוא בערבה "אין הערבה עיקר" ויכול להקיף אף בלא לולב.

והדברים צ"ב בין האי"מ ד' להאי"מ ד', ומה לי אם מקיפין בלולב או מקיפין בערבה. והמבואר מד' הגר"א א' חידוש גדול, דיסוד פלוגתתם אי מקיפין בלולב או בערבה, היא פלוגתא בעיקר יסוד מצות הקפות, דלמאן דאמר מקיפין בלולב, אין הדין שיש מצות הקפה, ודינא הוא דמקיפין בלולב, אלא עיקר הדין הוא בהלולב, דנאמר הדין דמצות הלולב נאמרה אף להקיף עמה, וכמו שיש מצוה לנענע, כמו"כ במקדש נאמר דין נוסף בלולב גם להקיף עמו, והוא זה מדין מצות הלולב עצמו, וע"כ אם אין לולב לא שייך להקיף ללא לולב, וכ"ז למ"ד מקיפין בלולב, אבל למ"ד מקיפין בערבה, לא נאמר דין מסויים בערבה, אלא כל עיקר הדין הוא לעשות הקפה, אלא נאמר שבשעת ההקפה להחזיק ערבה, וע"כ אם אין לו ערבה אמרינן שלכה"פ יקיף בלא ערבה. והטעם צ"ל דלולב יש לו דין נטילה מצד עצמו מצד שמחה [וכמו"ש הדרישה דע"כ אנשי ירושלים נוטלין כל היום משום ושמחתם] וע"כ בו נאמר גם הקפה, שזהו גם מדיני ניהוג הלולב, משא"כ נטילת ערבה.

ויסוד הדבר נראה מבואר גם בדברי תשובת רש"י המובאת באור זרוע [ועיין ר"ן שהביאה גם כן], דהנה האו"ז הביא מדברי רש"י שרצה לבטל המנהג לעשות הקפות בגבולין ועי"ש שהקשה ע"ז דהא בגמ' הקשו אמאי לא עשו זכר למקדש בערבה ורק בלולב ומסקינן דלולב דאית ליה עיקר מה"ת עבדינן זכר בגבולין, אבל ערבה דלית לה עיקר בגבולין לא עבדינן זכר בגבולין כל השבוע, והקשה

רש"י דהא א"כ אמאי נעביד זכר להקפה כל השבוע ות' רש"י דע"כ מנהג זה הוא להסוברים דקי"ל דמקיפין בלולב, אבל למ"ד מקיפין בערבה א"צ להקיף בגבולין, והנה הדברים צ"ע דמאי מהניא מאי דקי"ל דמקיפין בלולב והא ההקפה אינה אלא במקדש, ומאי שניא אי מקיפין בלולב או מקיפין בערבה.

והנראה מוכח מזה דכדברים שכתבנו דבאמת שאני ההילכתא דדין הקפה בלולב ממ"ד דדין הקפה בערבה, דלמ"ד בלולב היינו נאמר דכעין מה שיש דין נענועים בלולב ה"נ איכא דין הקפה, והוא מהלכות הלולב שהוא טעון היקף. אבל למאן דאית ליה דמקיפין בערבה, יסוד הדין אינו אלא מצות הקפה, אלא דנאמר דין נוסף דבעינן נמי שיחזיק ערבה.

וע"כ למ"ד בלולב, כיון דלולב נוהג בגבולין, ע"כ תו שייך לומר דאם נוטל לולב הרי ה"ה גם שהוא מקיף [אף דעצם ההקפה אינה בגבולין מ"מ הוא דין בלולב] משא"כ למ"ד דמקיפין בערבה הרי הדין אינו אלא דין הקפה, וע"כ לא נאמר כלל בגבולין.

והן הן גם דברי הגר"א הנ"ל דבאם אין לו לולב אינו מקיף, משא"כ למ"ד בערבה עיקרו הוא ההקפה, אלא נאמר דין נוסף דיטול ערבה בשעת הקפתו וע"כ אם אין לו ערבה הרי הוא מקיף בלא ערבה.

והנה לפ"ז נראה דבזה נמי תליא הנדון אי מקיפין אחר ההלל או אחר ההקפות, דלדעת הרמב"ם דהוא מדיני עבודות המזבח, הרי צריכין לדון בדיני קדימה בעבודה מהו, וסתמא דמילתא דיהיה הדין דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם וכן מקודש הוא קודם, וע"כ צריך להיות אחר המוסף. אבל אם הוא דין שמחה גרידא, וכ"ש אם הוא זה דין בלולב, א"כ ודאי דינו לעשות כן מיד אחר ההלל דהכל הוא מדיני הלולב, וכשם שאומרים ההלל שעת נטילת הלולב ה"נ עושין עמו ההקפות.

והנה הרמב"ם פ"ז מהלכות לולב פסק דמקיפין בלולב, ובטור או"ח סי' תרס"ד הזכיר רק שמקיפין בערבה והב"ח כתב דדעת הטור לפסוק כמ"ד מקיפין בערבה, וכן הוא בר"ץ גיאות. והגר"א באו"ח סי' תר"ס כתב דהוא פלוגתא המחבר והרמ"א אי מי שאין לו לולב מקיף, דלהמחבר שכ' דמקיף היינו משום דס"ל דקי"ל מקיפין בערבה והרמ"א פסק דמקיפין בלולב. ולפי המבאר, הנה האי דינא מתי מקיפין תליא בהא פלוגתא. [וכן מבואר שפיר המנהג בשבת לומר ההקפות אחר כך דכשאין מקיפין אינו שייך כלל לענין הלולב, אלא דחוזרין לדון מדיני תפילה ותדיר ושאינו תדיר וע"כ בדין שיאמר לאחר המוסף]

ב. הנה לענין זרים משמע בכל הגמ' שם דאינו מקיפין. ובתוס' שם כתבו דשמא הטעם משום דהיא מהמצוות המוטלות על הכהנים. אמנם הנה הגר"א סי' תר"ס כתב משום דאסור לזר להכנס, ולכאורה מבואר מהגר"א דבעצם היא מצוה על הכלל אלא דזר אינו יכול להכנס, ונמצא פלוגתא נפלאה אם היא ממצוות המקדש, או דהיא מצוה על כולם, והגר"א לטעמיה שהוא מדין ושמחתם. ודו"ק לפ"ז בכל הנ"ל וקיצרתי

והנה הרי"ץ גאות הביא בשם הגאון פירוש חדש בהא דמקיפין את המזבח וז"ל "כי הקפת המזבח לא היה בה הלוח סביביו אלא עמידה באולם הם עומדים סביביו וראיה לדבר שהרי ישראל היו מקיפין ולא היה להם להכנס בין האולם ולמזבח". הנה מצאנו ראיון חידוש גדול בדבריו בתרתי, חדא דגם זרים חייבים בהקפה, וכדעת הגר"א הנ"ל, ועוד ס"ל דלעמוד שם מקרי הקפה. ■

המשך 'משנת המועד' מעמ' י"ט

דהירושלמי ס"ל דהוי גזירה דאורייתא ול"ה כלל משום שמה יעביירו, אלא הקושיא דהתוס' הו"ל להוכיח מהא דאמרו גזירה שמה יעביירו דע"כ הבבלי לא ס"ל טעם הירושלמי, וז"פ.

ונמצא לפ"ז דהירושלמי ס"ל דהטעם דאין נוטל לולב בשבת הוא מה"ת, [והיינו בשאר הימים, דנתמעט דרך ביום הראשון נוטלין בשבת], וכ"כ להדיא הגרמ"ש (שם) וכן נראה בדברי הגרעק"א וכש"נ, [אמנם י"ל דהגרעק"א דייק כן משום דבירושלמי יתכן דהחשש משום מוציא מרה"ר לרה"ר, וכל הקושיא רק על הבבלי דנקט החשש דשמה יעביירו].

אלא דצ"ע דמ"ט לא יטלו לולב בשבת, ובגמ' הקשו כן לגבי שופר דהא הוי חכמה, ויעוי' מש"נ בעניני ר"ה בארוכה (עי' משנת המועדים ימים נוראים סי' י"ח), לגבי הא דאין תוקעין בשופר בשבת דאפשר דהוי מדין מכה בפטיש, עפ"ד רש"י ביצה כ"ז ע"ב דרחמנא אחשבה להבערתן הלכך מלאכה היא, ובירושלמי פרק כלל גדול דמה דלא אשכחן מייסכן סמכין על מכה בפטיש, ולפ"ז גם נטילת לולב ניאא כן דהוי משום מכה בפטיש, ולכא' הוא מחודש יותר דהוי מעשה נטילה בעלמא, ובמרומי שדה להנצי"ב סוכה דף מ"ב כתב דשיטת הירושלמי דמוקצה דאורייתא, ולכן אסור משום מוקצה, אמנם יש לדון דלכא' השתמשות במוקצה הוי

דאורייתא ונלמד מוהכינו, אבל כאן הוי טלטול בעלמא, [ואפשר דיש לתלות זה במש"נ בר"פ לולב הגזול לגבי הנוטל לולב של חבריו אם חשיב שואל שלא מדעת, והיינו אם השתמשות של מצוה חשיב השתמשות].

אמנם לכא' י"ל דהירושלמי פליג על הבבלי, וס"ל דאע"ז דלא הוי כלל סרך מלאכה אפ"ה נתמעט דאין תקיעת שופר בשבת, ולכן נתמעט נמי לולב בשאר הימים בשבת, וכדיליף הירושלמי ולקחתם לכם ביום הראשון חלק הראשון מהם, והביאור י"ל עפ"ש נ"ל לעיל לגבי שבת ויז"ל דפתיכי קדושתן זה בזה, ולכן כתב הרמב"ן פ' אמור דס"ד דשבת ויז"ל יותר השבת במלאכת או"נ, ונתבאר עפ"ד הגמ' בובחים צ"א דיו"ט אהני לשבת דהוי מקודש, ובאו"ש ה"ל עבודת יוה"כ כ' וכן אני מורה ובה דשבת ויז"ל אין השבת טעון קידוש, דאהני יוה"כ לשבת דשבת אין טעונה קידוש וסעודה, ולכן ס"ד דהותר או"נ, והפסוק י"ל דמלמד דיו"ט החל בשבת גם הוי"ט לא הותר באו"נ, ולפ"ז יל"ד דזה דנתמעט שופר בר"ה שחל בשבת, היינו דאין הר"ה מחייב בתקיעת שופר, דזה גדר המיעוט דזכרון תרועה, וכן שבת וסוכות (בשאר הימים) אין הסוכות מחייב בנטילת לולב, וצל"ע עוד בכ"ז. ■

ארבעת מינים בשנה זו שיו"ט ראשון חל בשבת

מצות ד' מינים ביו"ט שחל בשבת בזמן המקדש ובזמן הזה

[א] הנה בשנה זו שיו"ט ראשון של סוכות חל בשבת אין לנו קיום מצות ד' מינים מדאורייתא, שהרי מדאורייתא רק במקדש יש מצות לולב כל שבעה, ור' יוחנן בן זכאי לאחר החורבן תיקן שיהא לולב ניטל כל שבעה זכר למקדש.

אמנם באמת מדין המשנה מבואר דגם כשיו"ט ראשון חל בשבת נוטלים ד' מינים ואפילו במדינה [ולא רק במקדש] ומסקנת הגמ' בדף מ"ד א' בזמן המקדש היה לולב ניטל ביום ראשון שחל להיות בשבת, בין במקדש ובין במדינה, אולם בזמן הזה דאיכא בני חול' דמספקא להו קביעות החדש, ומספקא אין יכולים ליטול לולב בשבת [דרק ודאי יו"ט ראשון מתיר נטילת לולב בשבת], והואיל ולבני חול' אין דוחין שבת, לבני אר"י נמי לא דוחה, [ופירש"י שלא לעשות ישראל אגודות אגודות ונראה כשתי תורות וכו'].

קולות בד' מינים בשנה זו

[ב] ונמצא דבעצם היה צריך להיות דבשנה זו תתבטל מצות ד' מינים לגמרי, אלא דריב"ז תיקן לאחר החורבן דיהיה לולב ניטל במדינה כל שבעה זכר למקדש [וכדתנן בדף מ"א א'] ונמצא דרק בגלל תקנת ריב"ז שיהא זכר למקדש יש לנו קיום מצות לולב בשנה זו.

אכן כיון דבשנה זו אין מצות נטילת ד' מינים ביום ראשון, ממילא יש הרבה קולות בלקיחת ד' מינים, דהרי קיימא לן דאתרוג חסר פסול רק ביו"ט ראשון אבל בשאר ימים כשר, וא"כ בשנה זו אפשר ליקח אתרוג חסר [וכדאמרין בדף ל"ו ב' ר' חנינא מטביל ביה באתרוג בשאר ימים ונפיק].

הכשר הבא מכח פסול

[ג] והנה נחלקו הראשונים לענין אתרוג שהיה בו מראה פסול וחתכו למראה הפסול, האם מועיל להכשירו או דכיון דההכשר בא מכח פסול, לא מהני להכשירו, ובאמת דבמשנה [דף ל"ב ב'] תנן להדיא שאם היו ענביו מרובות מעליו ומיעוטן כשר, ולכאורה מבואר דאין חסרון בהכשר הבא מכח פסול, והביאור הוא דגם לדעת הראשונים דפוסלים זהו דווקא היכן שלאחר שהכשירוהו ניכר עליו שאינו בהוויתו הראשונה וכגון כשחותך מראה פסול דניכר שהאתרוג נשתנה מתחילת ברייתו, בזה אמרין דכיון דגם כעת ניכר על האתרוג שהכשירו מכח פסול, לא מהני להכשירו, אבל בנטילת ענבי הדס, וכמו כן בהדס שנקטם ראשו ועלתה בו תמרה דיכול להיות כן מתחילת ברייתו, בזה לבנו"ע מהני להכשירו ואין חסרון של בא מכח פסול.

ולדינא המחבר [ס' תרמ"ח סעיף י"ד] פסק לקולא, וז"ל אם עלתה בו חזוית בענין שפסול, או שהוא מנומר, אם כשקולפו חוזר למראה האתרוג, כשר לאחר שנקלף ולא חסר כלום, ע"כ. והרמ"א שם לא השיג כלום, אולם הרמ"א [סימן תרמ"ט סעיף ה'] הביא דברי ההגהות אשר"י להחמיר בזה, וז"ל אם היה יבש או מנומר שפסול כל שבעה ימים, אף אם חתך היבשות או הנימור, פסול כל שבעה, הואיל ובא מכח פסול [הגה' אשר"י]. ע"כ. ובמשנ"ב [שם ס"ק ל"ח] מסיק דבשאר ימים במקום הדחק בוודאי יש לסמוך להכשיר, עיי"ש.

קילוף נימור של מראות פסולים

[ד] ונפק"מ למעשה לענין אתרוג מנומר במראות פסולים, דבגמ' איתא דמנומר פסול אפילו במיעוט אתרוג, ונחלקו הראב"ד והרא"ש האם מנומר שפוסל במיעוט אתרוג הכוונה היא אפילו בג' נקודות סמוכות זו לזו, או דווקא כשהנימור מתפשט ברוב אתרוג או פוסל אפילו שהנימור עצמו הוא במיעוט אתרוג.

ולדינא המחבר הביא בזה ב' דיעות וז"ל "א דהא דבב' ובג' מקומות פסול, היינו דוקא כשנתפשט הנימור ברובו אף על פי שבשטח החברבורות הוא מיעוט, אבל במיעוט, כגון שכולם מצד אחד של אתרוג, כשר, ויש פוסלים אפי' במיעוט של צד אחד, ע"כ. ובמשנ"ב ס"ק מ"ב הביא דהלבוש וא"ר פסקו לקולא, עיי"ש.

ומעתה נראה דכל כהאי גוונא אפשר להקל לחתוך הנימור ולהכשירו, ואין לחשוש דאיתא מכח פסול, דהרי מדינא נימור זה קיימא לן דאינו פסול, וגם אי נימא דפוסל הרי לדעת המחבר הכשר הבא מכח פסול אינו פסול, אלא דבעלמא יש לחשוש שאם יחתוך הנימור יחסר מן האתרוג והוא ליה אתרוג חסר, אבל בשנה זו דאתרוג חסר, כשר, ממילא יכול לחתוך הנימור ולהכשירו [ובפרט דלדעת המחבר ס' תרמ"ט סעיף ה' בשנה זו גם פסול הדר ליכא וא"כ גם מנומר כשר].

אלא דצריך לידע מבחינה מציאותית שלפעמים על ידי שחותך מן האתרוג משנה את צבעו ועלול להיות מראה פסול במקום החתך.

אתרוג שניטלה פיטמתו בשנה זו

[ה] הנה אתרוג שניטל הפיטם, בשנה זו, תלוי בפלוגתא אם ניטלה פיטמתו הוא פסול מצד חסרון הדר, וממילא לדעת הרמ"א ס' תרמ"ט סעיף ה' פוסל גם בשאר ימים, או שפסולו מטעם חסר, וממילא אינו פוסל בשאר ימים, ויש בזה סתירה בדברי המג"א ובמשנ"ב לדינא, דבסי' תרמ"ח ס"ק ל' פסק המשנ"ב דפסולו משום חסר, וז"ל ניטל דרו, והוא הראש הקטן ששושנתו פסול, דהו"ל כחסר, והנה מלשון ניטל הדר משמע דניטל העץ אף מה שתקוע בתוך האתרוג ונעשה שם כמו גומא ולפיכך פסול, אבל אם ניטל רק מה שלמעלה מן האתרוג אין להחמיר, וכן הסכים הט"ז לדינא, אבל יש מן הפוסקים שמצדדים להחמיר אפילו אם לא ניטל רק למעלה מן האתרוג וסוברים דזה הוי בכלל חסר לדידהו, ואם נשאר מן העץ למעלה מן האתרוג כל שהוא דעת המ"א דאין להחמיר בזה, ע"כ. מבואר מד' המשנ"ב דפסולו משום חסרון.

הלכות חג בתג

הגאון הגדול ר' מנחם מנדל לובין שליט"א

ומאיך בסי' תרמ"ט ס"ק ל"ו כתב וז"ל 'ועיין במ"א שהביא דיש פוסקים שסוברין דניטל הפטמא הוא משום הדר והוא מצדד ג"כ כותיהו וע"כ אין להקל בנטילת הפיטמא כל ז', ומ"מ אם א"א למצוא אחר יש לסמוך על המקילין דבלא"ה רוב הפוסקים סוברין כהרמב"ם דאף אותן שפסולין משום הדר כשר בשאר יומי [א"ר], ומשמע מדבריו דיכול לברך ג"כ, ויש שמפקפקין לענין ברכה אכן אם יצטרף עוד ספק בזה אם נטלה פיטמתו, בודאי יוכל לברך בשאר יומי, ע"כ. ומבואר מזה דיש שפסולו משום הדר ולכן לא יברך עליו אף בשאר ימים.

אם אפשר להכשיר מראה פסול בפיטם על ידי נטילה

[ו] ויש לדון אי נימא דאתרוג שניטלה פיטמתו כשר בשאר ימים, מה הדין באופן שהיה מראה פסול על הפיטם, דלדעת כמה ראשונים פסול מנומר בחוטמו היינו בדד של פיטם האתרוג, האם יועיל להכשירו על ידי שיטול את הפיטם, [לדעת הפוסלים הכשר הבא מכח פסול], דבפשוט לא מהני שהרי ניכר הפסול על ידי נטילת הפיטם, ואינו דומה למיעוט ענבי הדס וכיוצא ב.

אלא שיש לדון בזה, דכידוע מש"כ הרא"ש דאתרוגים דידן שתחילת יצירתם בלא פיטם, כשרים גם בלא פיטם, ואין כוונת הרא"ש לומר דהאתרוג נוצר מעיקרא בלא פיטם שהרי גידול האתרוג הוא מהפיטם, אלא כוונתו דכיון שהפיטם רגיל ליפול בשעת גידולו חשיב כתחילת יצירתו בלא פיטם, ומעתה יתכן לומר דכיון שאתרוג שתחילת יצירתו בלא פיטם, כשר, ממילא הוא הדין לענין אתרוג שהיה מראה פסול על פיטמתו, ונטל את הפיטם וכעת אין עליו מראה פסול, דכשר בשאר ימים [לדעת דבשאר ימים ניטלה פיטמתו כשר], ואין בזה חסרון של הכשר הבא מכח פסול, שהרי גם אתרוג שתחילת יצירתו בלא פיטם, כשר, וא"כ הוה ליה כמיעוט ענבי הדס דמהני. אך אינו מוכרע, דיתכן שלעולם אתרוג שניטל פיטמתו בתלוש ניכר עליו שאינו מתחילת ברייתו כן, ושוב הוה ליה פסול הבא מכח הכשר, דפסול לדעת הרמ"א, וצ"ע, ועיין בסמוך.

אתרוג שתחילת יצירתו בלא פיטם

[ז] לדינא הרמ"א בסימן תרמ"ח ס"ז פסק כדברי הרא"ש הנ"ל וז"ל אם לא היה לו דד מעולם, כשר, וכך הם רוב האתרוגים שמביאים במדינות אלו, ע"כ.

אולם בבאיור הגר"א על דברי הרמ"א כתב וז"ל כדעת הרשב"א ביו"ד ס' נ', ע"כ. וכוונתו דדין זה שתחילת ברייתו בלא פיטם כשר, תליא בפלוגתא הראשונים לענין טריפה מחמת חסרון, מה הדין באופן שנטלה חסירה אם יש בזה פסול טריפה, דהרמב"ם מחמיר והרשב"א מיקל, ומבואר מדברי הגר"א דלדעת הרמב"ם שפוסל בטריפות חסירה מתחילת בריאתה, הכא נמי אתרוג שמתחילת בריאתו אין לו פיטם נמי פסול.

ויש לדון בכונת הגר"א דמדמה לה לדין טריפות, דאף שמצינו פסולי אתרוג שהגמ' מדמה אותם לדין טריפות בבהמה, היינו כגון אם נימוח תוך האתרוג דיסוד הפסול משום דמי לטריפה, אבל ניטלה פיטמתו כמדומה אין צד דדומה לטריפה, וכל הנדון הוא אם פסולו משום הדר או אתרוג חסר, או משום חסרון הדר, וא"כ מאי שייך לפלוגתא דטריפות בדין נטולה מתחילת ברייתו.

וצריך לומר דמכל מקום סבירא ליה לגר"א לדמותם, והיינו דאם מצינו לענין טריפות נטול מתחילת ברייתו לא חשיב נטול ולא הוה טריפה, ממילא גם לענין נטילת הפיטם דפסולו משום חסר או הדר, אם מתחילת ברייתו נברא בלא פיטם, אינו בכלל ניטלה פיטמתו.

אמנם מדברי הרמ"א מבואר דכשר לבנו"ע [שהרי בהלכות טריפות מחמירים בזה], ובבית מאיר ג"כ מבאר דכל המחלו' היא לענין טריפות, אבל באתרוג לבנו"ע כשר.

מה נחשב לתחילת יצירתו בלא פיטם

[ח] בעיקר הדבר מה הכוונה אתרוג שמעולם לא היה לו פיטם, על כרחך אין הכוונה שלא היה פיטם כלל דהרי דרך גידול האתרוג שנוצר מהפיטם, והיינו שבתחילתו יש רק פיטם וממנו גדל האתרוג, אלא כוונת הראשונים שכיון שהפיטם נפל בשלב מוקדם הרי זה כלא היה לו מעולם.

אלא שיש לעיין מה נחשב שלא היה לו מעולם הפיטם, ומה נחשב שהיה לו פיטם ונפל, ויש שמועה בשם החזו"א דכל שהפיטם נפל בעודו על העץ הרי זה כלא היה לו מעולם וכשר, אמנם זה קצת צ"ע דהבי' מביא ארחות חיים שגם אם נפל הפיטם על העץ יש מקום להחמיר, ומיקל בזה רק מדין ספק ספיקא, דעצם הדין של ניטלה פיטמתו תליא בפלוגתא, דיש ראשונים שפירשו דפיטמתו קאי על העוקץ, ויש ראשונים שפירשו שרק אם נטילת הפיטם חסרה מתוך האתרוג הוה ליה בכלל ניטלה פיטמתו, ולכן מיקל מדין ספק ספיקא שמא ניטלה פיטמתו כשר, ואפילו אם פסול שמא ניטל בשלב מוקדם לפני שנגמר תהליך גידולו, אך מבואר מדבריו דיש מצב שניטלה פיטמתו כשהאתרוג על העץ ומ"מ פסול.

ואפשר שתלוי אם נפל הפיטם על העץ בתהליך טבעי דאז יש להכשיר דהו"ל כתחילת יצירתו בלא פיטם, לבין אם נפל הפיטם ע"י מכה חיצונית דאז אפילו אם אכתי מחובר לעץ יש לומר דפסול, אך אי"ז דבר מוכרע לגמרי.

באחרונים מבואר סימן לדעת אם חשיב שניטל הפיטם או שלא היה מעולם, אם יש שקע במקום הפיטם ומצוי באתרוגים מון תימני שרואים במקום הפיטם שקע, שנראה כתהליך הגידול של האתרוג, אך באתרוג חזו"א הרבה פעמים לא ניכר סימן זה, והרבה פעמים באתרוג חזו"א נראה שהפיטם נחתך בראשו, אמנם המגדלים טוענים שזה ג"כ תהליך טבעי של גידול האתרוג, וצריך לסמוך בזה על נאמנותו של המוכר. והעצה לא ליכנס לחששות אלו לקנות אתרוג עם פיטם, אמנם באופן שנשתניר מוקצת הפיטם יש סיבה אחרת להקל לפמש"כ המשנ"ב [תרמ"ח ס"ק ל'] דאם נשאר מן העץ למעלה מן האתרוג כל שהוא, דעת המג"א דאין להחמיר בזה, ע"כ. ■

עיוני הזמנים

הגאון הגדול ר' יצחק קורלנסקי שליט"א

והנה הך פלוגתא אי שיעורא דיבשות דלולב
הוי בנפרד בצפורן כהתוס', או בשינוי מראהו
ללוב כהר"ן, כתב לה הרא"ש נמי בהדס
דלהתוס' יפסל משעה שנפרך בצפורן,
והראב"ד כתב ע"ז דפעמים שהדס יתייבשו
עליו עד שיהיו נפרכין בצפורן ועדיין הם
ירוקים כתחילתו, ואומר אני שאין דנין אותו
כיבשים לפי שאם תשרה אותו במים יום
או יומיים יחזרו לכמות שהיו עכ"ל הרא"ש

בשם הראב"ד. ונראה דהאי פלוגתא תלי נמי ביסוד הדברים שכתבנו דהתוספות ס"ל דהני
שיעורי לאו ראייה הם ליבשותו אלא הן הן יבשותו וא"כ אין זו טענה כלל מה שירוקים הם
כתחילה דמ"מ הלא נפרכין הם בצפורן ויבשין הם, וגם לא מהני לן דאי ישרה אותן במים
יחזרו לכמות שהם, דמ"מ עכשיו נפרכין הם בצפורן ויבשים, וכשישרה אותם במים יחזרו
ללחותו, אבל אי נימא דלאו האי גופא דיבשות אלא דהוי ראייה ליבשותו שפיר כתב הראב"ד
דכיון דירוקין הם אלמא דאינן יבשין, ואף דנפרכין בצפורן מ"מ אין זה גופא דיבשות, וגם
מה דחזרו ללכות שהיו ע"י מים הוא הוכחה דאכתי לאו יבשין הם, וחזון דהכא מה ממה
שנפרכין אין ראייה כאן ליבשותו.

והיינו טעמא נמי דהר"ן וכן הרא"ש בשם הראב"ד שכתבו דגבי לולב ליכא למימר דשיעורו
בנפרך בצפורן דאין דרכו של לולב בכך, ושייך בו בלולב שכבר היה יבש כמה שנים ולא יא
נפרך בצפורן, והיינו דלשיתם דראיה היא ליבשותו שפיר כתבו דלולב דאין דרכו להיות
נפרך בצפורן ליכא למימר דהיינו ראייה ידידה, שהרי אנו רואים במציאות דאינו כן ויש שיהא
יבש כמה שנים ולא יהיה נפרך בצפורן, אבל להתוס' דהיא היא יבשותו וכל דאינו נפרך
בצפורן לא חשיב יבש, א"כ מאי איכפ"ל דלולב אין דרכו בכך להיות נפרך בצפורן, הלא
ס"ס כל דאינו נפרך בצפורן לא יבש הוא, ואטו משום דאין דרכו ליבש פסול בשיעור אחר.

והנה המחבר בסיומן תרמ"ה ס"ה סק כהראב"ד דהר"ן בשיעור יבשות דלולב משיכלה מראה
ירוק שבו וילבינו פניו, והרמ"א שם כתב וז"ל: וי"א דלא מיקרי יבש אלא משנפרך בצפורן
מחמת יבשותו עכ"ל. ובסיומן תרמ"ח ס"א גבי אתרוג כתב המחבר וז"ל: ושיעור היבשות
כשאנו מוציא שום ליחה עכ"ל. ונתקשה בביאור הגר"א שם דאמאי לא כתב הרמ"א גם כאן
ד"א דאינו נפסל עד שיהא נפרך בצפורן. ודבריו תמוהין דהרי באמת קי"ל כרבנן דבאזון
בכור שיעורו משינקב ואין מוציא דם ודלא כר' יוסי בן המשולם אלא דבלולב דליתא להאי
שיעורא פליגי התוספות והראב"ד, דלהתוספות כיון דליכא להאי שיעורא דאין מוציא אף
לרבנן אינו נפסל אלא בשיעורא דנפרך בצפורן, ולהראב"ד דהר"ן אף דליתא להאי שיעורא
דאין מוציא דם דהליחה לפרי כמו הדם לבשר וכמ"ש בביאור הגר"א שם, בהא פשיטא
דאף להתוספות יפסל בהאי שיעורא וצ"ע. ■

סוכה כ"ט ב'. והיבש פסול כתבו התוס'
וז"ל: והאי יבש דהכא אין לפרש כמו יבש
דפרק אין מעמידין תנן החרצנים של נכרים
יבשים מותרים ומפרש בגמרא יבשים לאתר
י"ב תודש דהא אמרין לקמן גבי הדס יבשו
רוב עליו ונשתיר שם ג' בדי עליו לחין כשרין
אלמא אין היבשות תלוי ב"ב חודש, אלא
יבשות דהכא כמו יבשות און בכור דתנן

בפרק אלו מומין ר' יוסי בן המשולם אומר יבשה עד שתהא נפרכת בצפורן עכ"ל.

אולם בר"ן כתב וז"ל: וליכא למימר נמי דבעינן שיהא נפרך בצפורן כדאמרין גבי ריאה
שאין דרכו של לולב בכך וכבר יא יבש מכמה שנים ולא יא נפרך בצפורן, ועוד דלולב
כיון דשליט ביה אוירא לא בעינן ביה שיהא נפרך בצפורן כדאמרין נמי גבי און בכור,
לפיכך נראה שהדבר חלוי באומד מראית העין כשנשתנה מראהו ללובן מצד יבשות והרי
הוא כעץ יבש עכ"ל. ובאמת דדברי התוס' צ"ע טובא דמיתי מיבשות דאון בכור דר' יוסי
בן המשולם אומר עד שתהא נפרכת בצפורן והא רבנן פליגי עליה התם וס"ל כל שתינקב
ואינו מוציא וכו' וקאמר הגמ' בחולין דמ"ו [שהביאה הר"ן] דגבי ריאה שלא שלטא אוירא
קיי"ל כדי שתהא נפרכת בצפורן, אבל און דשליט ביה אוירא בהא פליגא רבנן עליה דר' יוסי
בן המשולם וסגי בשיעורא דתינקב ואינו מוציא דם, ולולב נמי הא שליט ביה אוירא ולא
הו"ל לא צרכי שיעור נפרך בצפורן וכמו שהקשה הר"ן, וצ"ע דעת התוספות.

ונראה דהתוספות והר"ן פליגי בהני שיעורי דיבשות דאיתמר גבי און בכור, דלר' יוסי בן
המשולם שיעורו עד שיהא נפרך בצפורן ולרבנן בניקב ואין מוציא דם, דהר"ן ס"ל דהוה ראייה
ליבשותו דלרבנן כל שניקב ואין מוציא דם ולר' יוסי כל שנפרך בצפורן הוא ראייה ליבשותו,
ולכך נפסל, וע"כ שפיר הקשה הר"ן דכיון דס"ל לרבנן דאף מקמי דנפרך בצפורן אמרין
ביה דיבש הוא, לולב נמי לא בעינן דנפרך בצפורן ומקמי הכי נמי יבש הוא, שדבר זה אינו
אלא גילוי מילתא ויש ללמוד מהא להא. אבל התוספות סבירא ליה דכל הני שיעורי לאו
ראיה ליבשותו הם, אלא הן הן יבשותו, והלכך נהי דגבי און בכור ס"ל לרבנן דמשינקב ואין
מוציא דם הוי יבש התם משום דאיכא להך יבשות אף בהכי מיקרי יבש לרבנן, [שמטבעו
הוא מוציא דם ומשהגיע למצב שאינו מוציא נחשב יבש], אבל גבי לולב דלא שייך בו הך
יבשות דאין מוציא דם [שהרי לעולם אין בלולב מציאות כזו, ולעולם כל לולב אינו מוציא
כלום], לכך בהא אף לרבנן לא יא בן פסול יבש עד שיהא נפרך בצפורן. אבל להר"ן דסימנא
בעלמא הוה, אטו לולב משום דלית ביה סימנא דמוציא דם לא יפסל, הלא מ"מ חזינן מאזון
בכור דלרבנן לא בעינן לסימנא דנפרך בצפורן דיחשב יבש ואף מקמי הכי יבש הוא, וע"כ
לולב נמי מקמי הכי יבש הוא כל שבאומד העין חזינן שכבר אינו כטבעו הראשון.

המשך 'שמחת חג' מעמ' כ'

את הדין מוקצה שלו או לא.

רבינו שליט"א, זה נושא שצריך ללמוד לא על רגל אחת. אבל עיקר הדבר לא ברור שאתרוג
נעשה מוקצה בנפילת הפיתם. הפסול בנפילת פיתם אינו מוסכם בכל הפוסקים, יש שיטה
שמכשירה בזה (ע"י רא"ש לולב הגזול סי' ט"ז), ואף ששיטה זו לא הובאה בשו"ע ומשנ"ב,
מכל מקום הוא ראוי לנענועים או להושענות במקרה שאין לו אתרוג אחר, ביום חול הוא
היה משתמש בו, זה עדיף מלא לאחוז כלום. יתכן שאדם מעיקרא לא מוקצה את דעתו
ממקרה שיפסל ויהיה לו בו שימוש להושענות לפי שיטה אחת, והאתרוג לא נעשה מוקצה
באופן זה. אדם שמקצה אתרוג רק להושענות לכאורה הוא לא נהי' מוקצה. והאתרוג הזה
עומד מתחילה גם למצוה וגם להושענות. זה חלק מהשימוש. הוא לא חשב על כך בפירוש
אבל האתרוג עומד לכל הדברים. אני מדבר בהנחה שהרבנים יאמרו לו שישתמש בו
להושענות, אם כן ככהאי גוונא הוא לא מוקצה אותו מדעתו, אינני יודע אם זו סברא נכונה
להלכה, אבל יש בזה סברא וצריך לחשוב בזה. אני אומר 'אולי', זה טוב מאוד להגיד אולי.

הגר"מ לובין. ומה הנידון מצד שהוא משמש לריח.

רבינו שליט"א. הרי אתרוג של מצוה אינו עומד לריח [סוכה ל"ז ב']. אבל כשהוא נפסל
המצב השתנה, השאלה מצד הסוגיא של מוכן לאדם אי הוי מוכן לבהמה [ע"י ביצה ו' ב'],
האם דבר שהי' שינוי בשימושו במצב יו"ט יש לו דין מוקצה. הפוסקים כותבים בזה לגבי
נו של שזמן שעמד להדלקה ונכבה אם אפשר לאכול אותו, המגן אברהם סי' רע"ט סק"ב
התיר בזה [אם לא שהוקצה מחמת איסור ומצוה]. אני זוכר בצורה כללית.

הגר"מ לובין. לפי הסברא הקודמת, שאדם לא מוקצה אתרוג פסול שיש תועלת לנענע
בו. מה דינו של אתרוג טבל [דרבנן].

רבינו שליט"א. יש בזה מחלוקת ראשונים, דעת הרמב"ם (פ"ח לולב ה"ב) ותוס' (סוכה
ל"ה א') שהוא פסול, ודעת הרמב"ן (בהשגות על הראב"ד הל' לולב, הובא בר"ן סוכה י"ז
א' מדהפ"ר) שכשר.

הגר"מ לובין. הרי טבל הוא מוקצה, וזה ספק טבל.

רבינו שליט"א. באתרוג שמיועד לאכילה טבל הוא מוקצה. באתרוג שמיועד למצוה יש
בו שימוש.

הגר"מ לובין. דהיינו שהנאה של ספק, היא סיבה להתיר את הודאי מוקצה.

רבינו שליט"א. למה לא, יהיה לו ספק מצוה, ודאי עולם הבא על ספק מצוה. חסידים יגידו
שיש לו עוד יותר, יש לו גם לב נשבר, יש לו את הראשי תיבות של אתרוג, "אל תבואני
רגל גאווה" (תהילים ל"ו י"ב), הוא עוד מתבניין אי יש לו עוד יותר מצוה, אבל זה כבר
לא שייך לכם...

רבינו שליט"א. פעם היו מדברים דברי תורה, בצורה כזו שהיתה מקפידה את כולם, גם
מי שלא הי' בענין הי' אומר משהו. לכל אחד היתה דעה בענין. אמרו נכון או לא נכון. אבל
הי' מה לומר. היום אומרים דברים כבדים, עולם אחר. דברים חשובים מאוד אבל כל אחד
לעצמו. אני מקוה שקיימנו כאן שמחת יו"ט. נאחל לרבנים הצלחה, בכל השנה.

יש סיפור ע"ר חיים בריסקער. יהודי הגיע ביום שישי בצהריים, בכה מאוד שאשתו חולה
מסוכנת. ר' חיים אמר לו לך למרחץ, כל היהודים באים היום למרחץ. והיה אם אחד יברך
אותך מעומקא דליבא, ואתה תענה אמן. יהודי מברך מעומקא דליבא, עם אמן. זה מועיל.
זה מתאים לכל דרכי העבודה. צריך לדעת לברך מעומקא דליבא.

מסתמא ר' חיים בעצמו גם בידך מעומקא דליבא, אבל הוא רצה שלא לתלות בעצמו. ר'
חיים הי' מאוד איכפתי, למרות שהוא הי' מבקר גדול, הוא כיבד כל אחד, עד כדי התבטלות.
יש הרבה סיפורים על הצדקות שלו. יש סיפורים רבים, אולי לא כולם מדוייקים. אבל
הסיפור הזה הוא סיפור מדוייק.

אני רוצה לאחל לרבנים, אני מקוה שזה מעומק הלב.

אגוסטן מועד. ■

גימוניות של זהב

הגאון הגדול ר' משה זאב איתן שליט"א

כן בסוכה, שע"ז? תיקבע הסוכה להיות הבית דירה שלו כל ימות החג.

אך לחכמים דפליגי וסברי שקיום מצוות סוכה אינו זוקק לקבוע דירתו בה, ואינה צריכה להיות שלו, ודירת עראי היא, אזי אף הדין תשבו אינו בא לחייבו לעשות מעשי דיור בסוכה, אלא כדירה דאי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, וכשאוכל הוא מקיים למצוות סוכה שקיומה לדעתם בכל עשייה של דירה שהיא, בשונה

מדעתו של ר"א המצריך לקבוע את עצמו בסוכה, שזה אף מחייבו לאכול בה.

ו. ואמנם בסיפא שם שנינו, ועוד אמר רבי אליעזר מי שלא אכל ליל יום טוב הראשון ישלים ליל יום טוב האחרון של חג, ופרקי בגמ' שם, והא אמר רבי אליעזר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה, אמר בירא אמר רב אמי חזר בו רבי אליעזר, ונחלקו הראשונים בדעתו של ר"א לאחר חזרה, שלדעת רש"י חזר בו ר"א ממה שחייב לאכול "ד סעודות בסוכה, ואף שצריך לקבוע את עצמו בסוכה, אין הדבר מחייב לאכול סעודת פת בסוכה, והתוס' פירשו שאכן נשאר בדעתו לחייב "ד סעודות, אך ס"ל שאפשר להשלים בשמיני עצרת שלא בסוכה, ומעתה לדעתם נראה שאין חייב שני הסעודות כל יום מדין מצוות הסוכה, שא"כ אין טעם להשלים בשמיני עצרת שלא בסוכה, אלא הוא מדין שמחת הרגל גרידא.

ולפירוש רש"י שחזר בו ר"א פירש ההכרח משום דמקרא "א שצריך לאכול ל"ד סעודות בסוכה, ולהשלים בסוכה אינו יכול בשמיני דלאו זמן סוכה הוא, ולא עוד אלא שאם ישב בסוכה לשם מצוה יעבור בל תוסיף, ומינה לומדת הגמ' שע"כ שחזר בו ר"א, וחזר לסבור בחכמים שאין חייב לאכול בסוכות אלא סעודה אחת.

ואת הסעודה האחת שילפינו לה מט"ו ט"ו מחג המצות, אותה סובר ר"א שאפשר להשלים בשמיני עצרת שלא בסוכה, וגם לדעתו נראה שדין אותה הסעודה אינו מדין הסוכה, אלא מדין היו"ט של סוכות, ואחר ששמיני עצרת ראוי הוא לתשלומי קורבנות החג, נכלל בכך אף דין תשלומים על כל מצוות החג, ומי שלא אכל לילה ראשון שפיר יש לו לקיים תשלומים בשמיני עצרת ללא סוכה.

ואמנם בריב"ב "א ובתוס' ר"ד מפורש שם שלדעתו של ר"א דין ההשלמה של אותה סעודה האחת אינו בסוכה, (וכן הביא המאירי שם שכן היא דעת ר'בים), וביאר התוס' ר"ד, ואין כאן משום כל תוסף שכן שהוא מתכוין להשלים חסרון שבעת ימי הסוכה אין זה מתכוין להוסיף, ובודאי אילו אכל כל ארבע עשרה סעודות בסוכה ועוד היה אוכל בליל שמיני בסוכה זה היה בל תוסיף.

עד שתמה הריב"ב "א לדעתו מאי מקשה הגמ' שם, משלים במאי אילימא בריפתא סעודה דיומיה קא אכיל, והיינו דלא מינכר שאוכל לשם השלמה, הלא הדבר ניכר שאוכל ביום שמיני עצרת בסוכה, ואם לאו שהוא לשם השלמה אין לו לשבת בסוכה בשמיני, ולמד מה שמה שאמר "א ישלים בשמיני אין המכוון דווקא בשמיני אלא אף בשמיני, שיש למצוות אכילה בסוכה תשלומים כל השמונה, וכ"ש בתוך החג, וקושית הגמ' הינה על מי שאוכל בסוכות להשלים סעודת ליל חג החסירה לו, הא לא מינכר שמשלים סעודה, ומפרש אלא מאי ישלים ישלים במיני תרגימא, ואכן על עיקר השלמת ליל שמיני לא קשיא שמינכר שאוכל עוד סעודה להשלמה, לפי שאותה אוכל בסוכה.

והדברים פלאיים ממש, מה מקום יש ליישב בסוכה ביום שמיני עצרת, הא אין זה זמן סוכה, ונהי שאינו עובר בל תוסיף, עכ"פ לחייב ישיבת סוכה שלא בסוכות הוא ממש מרפסא איגרא. ונראה ביאור דעתם שכיון שדעתו של ר"א הינה שצריך ליישב שבעה ימים בסוכה אחת, והיוצא מסוכה לסוכה ביטל מצוותה של ראשונה למפרע, ונתבאר שלדעתו צורת קיום מצוות סוכה הינה בקביעות מקומו בסוכה כל הסוכות, י"ל שלדעתו אחר שישנה גם חובה לאכול סעודה אחת בסוכה, מעתה צורת קביעות האדם בסוכה זקוקת שייאכל שם לכל הפחות סעודה אחת, הא אם לא אכל בסוכה כל סעודת פת כל שבעת הימים, חסר לו בקביעות עצמו בסוכה, וכל ישיבתו ושיתו בסוכה אין בה קיום מצוות סוכה, וכמי שישן חוץ לסוכה דמי.

ואכן כיון שיש תשלומים לסעודה הזו גם בשמיני, כל שאוכל אותה בסוכה קובע הוא את עצמו בסוכה הוה למפרע, ועי"ז נמצא מקיים למפרע מצוות סוכה כל החג כולו.

ונמצא שאין הביאור שמצוות סעודת התשלומים דינה להתקיים בסוכה, שפשוט שאין קיום מצוות סוכה בשמיני עצרת, אלא שעל ידי האכילה הוה קיים מצוות סוכה למפרע בכל ישיבתו בה, הא אם לא יאכלנה בסוכה, נמצא שלא קבע את עצמו בסוכה כל החג, ואין קיים כל מצוות סוכה בשנה הזו, וזה חדש.

ז. בגמ' בשבת דף קל"א ע"א איתא שדעת ר"א היא שמכשירי מצווה דוחים את השבת, כמו מכשירי מילה, ואיתא שם שבונים לדעת ר"א סוכה בשבת שבמועד, וקשה שהרי הבונה סוכה בחג לדעתו של ר"א סוכתו פסולה שאינה ראויה לשבע, ואין נראה לפרש שהמכוון שם כלפי שבת שבערב החג, שמסתבר שאין דין דחיה לפני שהגיע מועד המצווה, וע"כ הנידון לבנות סוכה בשבת שבחג עצמו, והוא לדעתו של ר"א סוכה זו פסולה היא ולא מתקיים בה מצוות סוכה, והיאך בנינה דוחה את השבת.

וי"ל דמשכחת לה בסוכה שנפלה וחזר ובונה אותה, וכדאיתא להדיא דמודה ר"א בסוכה שנפלה שחזר ובונה אותה במועד, עוד י"ל דמייירי שם בסוכה של קטן שהגדיל בשבת שברגל,

המשן בעמ' הבא

א. בגמ' סוכה דף כ"ז ע"א, תניא רבי אליעזר אומר אין יוצאין מסוכה לסוכה, ואין עושין סוכה בחולו של מועד וחכמים אומרים יוצאין מסוכה לסוכה ועושין סוכה בחולו של מועד, ומפרש גמ', מאי טעמא דרבי אליעזר אמר קרא חג הסוכת תעשה לך שבעת ימים עשה סוכה הראויה לשבעה, והעושה סוכה בחג

לדעתו, אף שהיא חזקה וראויה לעמוד כל השבעה, אחר שעכ"פ אינו יכול לקבוע את עצמו בה כל שבע, שהרי בימים הראשונים לא ישב בה, לאו סוכה היא.

ופרש"י שגם טעם האיסור לצאת מסוכה לסוכה הינו מאותו הטעם, שהדין לעשות סוכה לשבעה ענינו לקבוע את עצמו כל שבעת הימים בסוכה, וזה מחייב לדור באותה הסוכה בעצמה, ואם יוצא מסוכה לסוכה אינו מקיים מצוות סוכה, (ודין אינו ראוי לשבעה לדעת ר"א חלוק מלדידן, שלדידן בא למעט סוכה רעועה שמצד המבנה שלה לא חזיא להחזיק שבעת הימים, אך לדעתו של ר"א יש צורך להיקבע שבעת ימים בסוכה, וזה מונע להיכנס לסוכה באמצע החג, וכן היציאה מן הסוכה מבטלת ממנו קיום שקיים כבר).

וכל זה כדאיתא בגמ' שם לעיל מינה, ועוד שאלו (אפטרופוס של אגריפס המלך את רבי אליעזר) כגון אני שיש לי שתי נשים אחת בטבריא ואחת בציפורי, ויש לי שתי סוכות אחת בטבריא ואחת בציפורי, מהו שאצא מסוכה לסוכה ואפטר, אמר לו לא, שאני אומר כל היוצא מסוכה לסוכה בטל מצוותה של ראשונה, מבואר שקיום מצוות סוכה זוקק לקבוע את עצמו בסוכה, ובאותה הסוכה דווקא, ורק אם נפלה חזר ובונה אותה כדמפרש גמ' שם, מהו דתימא האי אחריתי היא ואינה לשבעה קמשמע לן.

[קשה למה אמר לו ר"א רק שאם ילך מסוכה לסוכה יבטל מצוותה של ראשונה, הא אף בסוכה שניה לא יקיים כלום, דהוי כמו בונה סוכה ברגל שאינה כשירה, ואף שהסוכה קיימת מכבר, ותהא קיימת כל השבע עכ"פ הוא אינו יושב בשום אחת מן הסוכות כל השבע וצ"ע, ועיין שפת אמת.

ולכא' מי שנפלה סוכתו שמורה ר"א שחזר ובונה אותה, המכוון שחייב לחזור ולבנותה, ואם לאו לא יצא למפרע גם את הימים הראשונים, ולפירוש התוס' שחזר ובונה היינו רק באותם העצים, יעלה שאם יבנה אותה בעצים אחרים לא קיים מצוות סוכה כל החג כולו, אך ברש"י כבר דקדקו האחרונים שכל שחזר ובונה באותו המקום מקרי סוכה אחת יוצא בה ידי חובתו].

ב. ונראה שאזיל ר"א לטעמיה, דאיתא שם כ"ז ע"ב, תניא רבי אליעזר אומר כשם שאין אדם יוצא ידי חובתו ביום טוב הראשון של חג בלולבו של חברו, דכתיב וליקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תמרims משלכם, כך אין אדם יוצא ידי חובתו בסוכתו של חברו, דכתיב חג הסוכת תעשה לך שבעת ימים משלך.

שכיון שלדעתו קיום מצוות סוכה אינו מתקיים בהיותו אוכל ויושן בסוכה גרידא, אלא אם קובע את דירתו ועצמו בסוכה כל השבע, וענין המצווה הוא להפוך את הסוכה לבית קבוע שלו, וכל זה שייך באם הסוכה היא שלו, ששם אפשר לו לקבוע את עצמו לדור שם, ולעשות את סוכה לבית שלו, אך אם אין סוכה שלו, כל דיור ודיור שעושה שם מקרה לעצמו הוא, ולא נקבע בכך שהסוכה היא היא הדירה שלו, ולדעתו של ר"א קיום מצוות סוכה אינו בעשיית פעולות של דירה בסוכה, אלא לקבוע אותה לדירתו, ומהאי טעמא הדין מחייב שתהא הסוכה שלו.

ג. וכמו כן אזיל ר"א לטעמיה, לדלע דף ז' ע"ב אמר אביי, רבי, ורבי יאשיה. ורבי יהודה, ורבי שמעון ורבן גמליאל, ובית שמאי ורבי אליעזר, ואחרים, כולו סבירא להו סוכה דירת קבע בעינן, ומפרש גמ', רבי אליעזר דתנן העושה סוכתו כמין צריף, או שסמכה לכותל, רבי אליעזר פוסל לפי שאין לה גג, וחכמים מכשירין.

שמאחר שלשיטתו החפצא של ישיבת סוכה ענינה להפוך את בית הסוכה לביתו, הלא הדין נותן שתהא סוכתו קבועה, להיחשב ולהיות עיקר בית שלו, שאי אפשר לראות לבית עראי כעיקר ביתו, ולדעתו של ר"א רק כך היא צורת קיום מצוותה של סוכה, ואין אפשרות לקבוע דיור בסוכה העשויה כמין צריף, ולכן היא פסולה.

ד. עוד דבר נפלא איתא בפנים יפות פרשת אמור, שר"א אזיל לטעמיה עוד שהוא סובר לעיל דף י"א ע"ב שסוכה זכר לעניי הכבוד, דכתיב כי בסכות הושבתי את בני ישראל, עניי כבוד היו, דברי רבי אליעזר, אשר המה היו חופפים עליהם כל שבעת הימים, ואותם העננים בעצמם היו כל השבע, ועל כן הצריכה תורה לקבוע דירתו כולה בסוכה אחת, שתהא סוכתו כעין סוכת עניי הכבוד. אבל ר"ע חולק שם וסובר שהסוכה זכר לסוכות ממש שהיו שם, והרי אפשר שנסעו וחזו והייתה דירתם בהרבה סוכות, וי"ל שקיום מצוות סוכה דידן לזכר הנך סוכות הוא, ועל כן אין קפידא לקיום מצוותה דסוכה על אותה הסוכה בעצמה כל החג כולו.

ה. ונראה שאזיל ר"א לטעמיה גם בהא דתנן בדף כ"ז ע"א, רבי אליעזר אומר ארבע עשרה סעודות חייב אדם לאכול בסוכה, אחת ביום ואחת בלילה, ומפרש טעמו שם, מאי טעמא דרבי אליעזר תשבו כעין תדורו, מה דירה אחת ביום ואחת בלילה, אף סוכה אחת ביום ואחת בלילה, ורבנן כדירה מה דירה אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל, אף סוכה נמי אי בעי אכיל אי בעי לא אכיל. וי"ל שמחלוקתם לשיטתם היא, שלר"א שצורת קיום מצוות סוכה הינו בקביעות עצמו בה, ולכן צריך שתהא דירת קבע, וצריכה להיות שלו ולא שאולה, ואין לו לצאת מסוכה לסוכה, ואזי גם מסתברא לפרש לקרא דכעין תדורו באופן שזה מחייבו לעשות בסוכה מעשי דירה, אותם שרגלי לעשות בדירתו, היינו אכילה אחת ביום, ואכילה אחת בלילה, וחובה הוא לעשות

ידי אמונה

הגאון הגדול ר' יהודה דב זופניק שליט"א

בפלוגתא דסוכה דירת עראי או דירת

קבע

ובשיטת אחרים הפוסלים סוכה העשויה

כשוכב נאמר דס"ל סוכה דירת קבע בעינן, וכן איתא שם דבית שמאי דבעי שלחן בתוך הסוכה ס"ל ג"כ סוכה דירת קבע בעינן.

והנה בביצה טז. איתא תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה אוכל לכבוד שבת מצא בהמה נאה אומר זו לשבת מצא אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה לו שכל מעשיו לשם שמים שנאמר (תהילים סח-כ) ברוך ה' יום יום. ופירש"י בוטח שתזדמן לו נאה לשבת.

וצ"ב במה מדתו של הלל היא "מדה אחרת" ולמה זה נקרא שכל מעשיו לשם שמים, בודאי גם דרך שמאי הוא לשם שמים? ונראה דבמדת שמאי יש גם מדרכי עולם הזה, דמחפש את בהמה הנאה לשבת, משתדל בתוך העולם למען השבת. הרי הוא מקדש את כל עניני העולם הזה ע"י שהוא מכניסם לקדושה, ונמצא שכל מה שהוא אוכל בעולם הזה הוא מה שהכניס לקדושה לכבוד השבת. אבל הלל מדה אחרת דכל מעשיו היינו דאין לו שום עסק בעולם הזה, לא הכין אף בהמה לשבת, לא היה לו מה להכניס לתוך הקדושה מכיון שלא עסק בעולם כלל, ובטח בה' שיעשה צרכיו, גם בחפצי שמים.

והנה ישיבת סוכה היא בצלא דמהימנותא, דבאמת אי אפשר להתקיים בסוכה, אלא דע"י מה שדרים בסוכה בימות חגא אפשר להמשיך את האמונה לתוך כל ימי הטבע. נמצא שלמ"ד סוכה דירת קבע בעינן פירוש הוא דהסוכה היא באמת דירה של עולם הזה אלא דמכניסים את הדירה של עולם הזה מתחת לסכך, וזה דרכו של שמאי להכניס את כל המעשים לתוך הקדושה, ולכן סוכה העשויה כשוכב פסולה, דאין זה דירה הראויה לדירה בעולם הזה של תוך הגבולות.

אבל למ"ד סוכה דירת עראי, אין לנו צורך בדירה כלל. יש הדוירים שהם כולם בצלא דמהימנותא. והדוירים האלו אינם שייכים למקום גדור אלא שייכים לישיבת סוכה של לעתיד לבא, של ראויים כל ישראל לישב בסוכה אחת. דהרי, בכל דירה יש רשות המיוחדת ליחיד, ולכן יש גם פירוד, אבל כל שאין לכל אי"א מקום יחיד שלו אפשר לשבת כולם סביב שולחן עגול, וזה המחול של לעת"ל צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, והסוכה הזאת אינה דירה של עוה"ז שמכניסים לתוך האמונה אלא דוירים של לעתיד לבא בלי דירה. ■

סוכה ז: אמר אביי רבי ורבי יאשיה ורבי יהודה ורבי שמעון ורבנן גמליאל ובית שמאי ורבי אליעזר ואחרים כולהו סבירא להו סוכה דירת קבע בעינן. ובפירוש דברי אחרים איתא אחרים דתניא אחרים אומרים סוכה העשויה כשוכב פסולה לפי שאין לה זווית. ופירש"י – כשוכב עגולה. וצ"ב מה הוסיף המשל של

השוכב למה לא אמרו אחרים סוכה עגולה פסולה. וגם צ"ב ההסבר שאין לה זווית, מה ענין הזווית לקבוע דירת קבע. ואם החסרון הוא שאין קירותיה ישרים, ולכן קשה תשמישו דבדרך כלל המטה והשלחן והארון הם ישרים ואי אפשר להצמידם לכותל עגול היה אפשר לומר דאין לה דפנות ולמה נאמר דאין לה זווית. ובאמת חסרון זו יהיה גם בסוכה שאינה עגולה במקרה שכל קיר לעצמו הוא בצורת קשת אפילו אם מתחברים בזווית. והיכא דהו סוכה גדולה אפשר להשתמש בשופי רק דיש הפסד של העיגול ולמה תשמישם נהפך לדירת עראי.

ובהמשך הגמ' סוכה העשויה ככבשן אם יש בהקיפה כדי לישב בה עשרים וארבעה בני אדם כשרה ואם לאו פסולה. ומסקנת הגמ' דס"ל דבעינן ד' על ד' בסוכה ומקום גברי לא קא חשיב, והיינו דהשיעור של כ"ד בני אדם הוא כשיושבים מחוץ לסוכה ולא בתוך הסוכה, וצ"ב. ופירש"י כבשן עגולה, דלית ליה כאחרים. והיינו דס"ל לרש"י דגם שוכב וגם כבשן הם אותה צורה, וא"כ צ"ב למה המכשיר קרי לה כבשן והפוסל קרי לה שוכב. ועוד צ"ב למה מסר ר' יוחנן השיעור בגברי ולא בשיעור אורך חוט המקיף.

ובהתחלת הענין צריכים להבין הסיבה שכבשן עושים אותו עגול ולמה השוכב עושים אותו עגול. וכבשן נראה פשוט שהוא בכדי שהחום יהיה שוה בכל מקום דאם יש זוויות נמצא שיש מקומות קרובים ורחוקים ממקור החום, ובעגול אפשר לעשות חום אחיד. ובשוכב ראיתי שנותנים מקום ליונים לעוף בתשוך השוכב. ויתכן שהיכא שיש קירות עגולים יכולה היונה לעוף ברציפות בלי מפריע, דהיינו בעיגול סביב הקירות, ויש הרגשה שהמקום אינו מוגבל אבל אם יש זווית כל קיר נגמר בזווית וד"מ כשנגמר קיר הדורמי נתקע בקיר המערבי ואז צריכים לפנות ויש הרגשה של גבול.

ולכן בדירה יש חסרון. דלעולם הזוויות מגדירים את המקום, דיש צמצום של עד כאן מורח ועד כהן דרום וכו' וע"י הוקבע המקום המיוחד ובבית עגול שאין בו זוויות אין גבולות ברורות והיושב בתוכו חסר בדירת קבע דאין מקומו קבוע.

והנה רב יוחנן מדד את הסוכה העשויה ככבשן ע"י אנשים היושבים מסביב. וידוע ענינו של שולחן עגול, דאין לו ראש וסוף וכולם יושבים בשוה, וזה דוגמת הכבשן דכל מה שבתוכו מתחמם בשוה. וענינה של שולחן עגול אינו בצורת השולחן בעצמו אלא

המשך 'גימיונות של זהב' מעמ' כ"ג

וכמו שאמרו שם, ורבי אליעזר האי כל האזרח מאי עביד ליה, מיבעי ליה לגר שנתגייר בינתיים, וקטן שנתגדל בינתיים, שמכיון שאצלו מתחדשת מצוות סוכה באמצע החג, הדין שלו לקבוע את עצמו הוא מעת הוה ואילך, והמגדיל בשב שברגל אפשר לו לדעת ר"א לבנותה בשבת. עוד אפשר י"ל שהבונה סוכתו ביו"ט הראשון הו"ל סוכה הראויה לשבע, שאין קפיא על שבעת ימים גמורים, אלא די לו במקצת היום ככולו להיות סוכה של שבע, ואהא אמר ר"א שאם חל יום ראשון של סוכות בשבת, יש לו היתר לבנות את הסוכה בו יום, ומתקיים בה סוכת שבע, שהיא קיימת שבעת ימים.

ח. והנה לא קי"ל להלכה כר"א, ועל כן תמה המג"א ר"ס תרל"ז, על מה דאיתא במנהגי מהרי"ל הלכות סכות אות י"ז, אמרינן במסכת סוכה שאל אפטרופוס של אגריפס המלך את ר' אלעזר כגון אני שיש לי שתי נשים אחת בטבריא ואחת בצפורי מהו שאצא מסוכה לסוכה, א"ל לא שאני אומר היוצא מסוכה לסוכה ביטל מצוה הראשונה, ואמרת לפני מהר"י סג"ל והיאך אדם רשאי לאכול בסוכת חבירו ומניח את שלו, שמא הא דאמרין ביטל מצוה הראשונה דוקא במי שיש לו ב' סוכות, ואמר מהר"י סג"ל האוכל עם חבירו בחג יכול לקיים ג"כ מצות סוכתו לאכול בה כוית, ומה נדחק בכך הא קי"ל כחכמים.

והא"ר שם נדחק שאף שהלכה כחכמים חשש המהרי"ל לשיטת ר"א החולק, וכבר עורר עליו הפמ"ג דא"כ ראוי לחוש שלא לשיב בסוכה שאולה כר"א, וזה לא שמענו, ולדברינו ההערה הינה יותר חמורה, שאכן יסוד שני דברי ר"א אחד המה, ועד כמה שיש להחמיר שלא לצאת מסוכה לסוכה, לפי שצריך לחוש לדר"א שצריך לקבוע דירתו בסוכה, מעתה אין לצאת ידי סוכה בשאולה, שאין שם קביעות, וזה לא שמענו.

עוד יש לתמוה שנראה סברת הרב השואל הייתה ליישב שאף שאין לקבוע לכתחילה את עצמו בשני סוכות כר"א, אך אין הדבר סותר שאם אוכל עם חבירו בחג, שיכול הוא עוד לקיים מצוות סוכה בסוכה שלו, ונראה טעמו לפי שאדרבה עיקר קביעות של האדם הינה בסוכה שלו כל הזמן, ומה שחולק ואוכל מעט אצל חבירו אין זה סותר לקביעות שלו בסוכתו.

ומעתה עולה מדבריו לכא' שאף לר"א אין איסור אלא לעבור מסוכה לסוכה, אך לקבוע עצמו בסוכה שלו ולהתארח בסוכת חבירו שרי, ותמוה הא איתא בגמ' שם, תנו רבנן מעשה ברבי אליעזר ששבת בגליל העליון בסוכתו של יוחנן ברבי אלעאי בקיסרי ואמרו לה בקיסריו, והגיע חמה לסוכה, אמר לו מהו שאפרוש עליה סדין וכו', ופריך, היכי עביד הכי והאמר רבי אליעזר אין יוצאין מסוכה לסוכה, רגל אחר הוא.

הרי נראה להדיא שדינו של ר"א שולל גם להתארח בסוכת חבירו, ולא רק לעבור מסוכה לסוכה באמצע הרגל, ומוכרח שדין הקביעות דסוכה זוקק לישב כל הסוכות רק בסוכה דידיה, וזה דלא כדבריו, (והא"ר עורר בזה ולא הבנתי מש"כ), ולסברת המהרי"ל גופיה אתי שפיר, שלדעתו אכן האוכל בסוכת חבירו לא יצא בכך ידי מצוות סוכה, (ונפק"מ או לאכילה הראשונה בליל ט"ו, או לדעתו של ר"א בכל הי"ד סעודות, לדעת הראשונים שר"א נשאר בדעתו ולא חזר בו לגמרי), ומיהו אין אכילתו אכילה חוץ לסוכה, שעכ"פ יושב הוא בסוכה.

ומעתה טענת הגמ' שאם הייתה שביתתו של ר"א בסוכות אצל אחר, הלוא נמצא שבאותו היום לא קיים מצוות סוכה כלל, וחסר בקביעות של שבעת ימים, ועוד אפשר שחסר בקיום י"ד סעודות, המחייבות לדעת ר"א להיאכל במקום קביעותו בסוכה דידיה, אך אה"נ אפשר לאכול גם לדעת ר"א מקצת הסעודות בסוכת חבירו, ובלבד שיראה להשלים אותה סעודה, הגורמת לו לקביעות באותו היום בסוכה דידיה.

ולפ"י אם אותו אפטרופוס של אגריפס המלך היה קובע עצמו בסוכה בטבריה, והולך ואוכל בצפורי וחוזר למקומו לא היה איסור בדבר, אך מאחר שרצה לשנות את מקומו ממש, את זה אסר לו ר"א, וכן מדויק בלשונו של רש"י שם, בד"ה מהו שאצא מסוכה לסוכה, לאכול ולישון היום בזה ולמחר בזה, וכן כתב בד"ה אין יוצאין מסוכה לסוכה, לאכול בזה ולישון בזה, או היום בזה ומחר בזה, נראה להדיא שרק לעבור מסוכה לסוכה ממש אסור לר"א, אך להמשיך לדור בסוכתו ולהתארח בסוכה אחרת או אצל חבירו זה מותר. ■

עטרת המועד

כ"ק אדמו"ר רח"מ הורביץ מדזיקוב שליט"א

אלא לבתר יאוש [ועי' בדברי הגר"א ז"ל באהא"ז פ"א מאבדה הי"א], ולפי"ז כיון דקטנים לאו בני יאוש ניהו לא מהני אבידה מדעת בקטנים גם לדעת הגר"א ז"ל, דכיון דבעי' ליאוש ודאי אין זה כהפקר בפירוש, ודו"ק.

אלא דגם מה שהוכחנו מדברי הגר"א ז"ל אין זה מוכרח. דגם להצד דהפקר הוי סילוק, מ"מ לא דמיא לנדון דהגר"א ז"ל. דהתם

הפירות כבר ברשות הלוקח ואין אנו זקוקין אלא למחילתו, ובהו"ל להגר"א ז"ל דמהני אף בקטן, משא"כ הפקר דנהי דהוי סילוק מ"מ נחשב כדבר שיש בו צד קנין, וכדמוכח מהא דלא מהני הפקר בדבר שאינו ברשותו וכד"ל הקצוה"ח ז"ל סי' ר"א סק"ד. וגם הב"ח ז"ל שהביא שם הקצוה"ח ז"ל דס"ל דמהני הפקר בדבר שאינו ברשותו, כבר כ' הנתנה"מ ז"ל שם סק"א דלא מיירי הב"ח ז"ל מדיון הפקר אלא מדיון גילוי דעת שאינו רוצה לזכות בחפץ עיו"ש. ושוב הראוני דהאגרות משה ז"ל באו"ח ח"א סי' קפ"ד כ' דאע"ג דהפקר דקטן לא מהני, מ"מ כל שהחפץ מצד עצמו מונח במקום הפקר וכגון אבידה מדעת שפיר מהני בקטן, יעו"ש. ולאשר ראיתי דהאחרונים ז"ל טרחו להוכיח דהפקר לא מהני בקטן, נלע"ד בע"ה להוכיח מגמ' ערוכה דקטן לא מצי להפקיר אפי' בהפקיר בפירוש. דהנה בסוכה מ"ו ב' איתא "אמר רבי זירא לא ליקני איניש הושענא לינוקא בימא טבא קמא מאי טעמא דינוקא מקנא קני אקנוי לא מקני ואשתכח דקא נפיק בלולב שאינו שלו", והשתא אי נימא דמועיל הפקר של הקטן כשנפקר בפירוש, א"כ הרי יכול להקנות הלולב לקטן, ולאחר שהקטן יקיים המצוה יפקיר הד' מינים, והאב יזכה בזה, ולפ"ו ה"א ראי' אלימתא בס"ד.

איברא, גם אם נימא דקטן אינו יכול להפקיר אכתי קשיא מהתם. דהרי לדעת הרמב"ם ז"ל הנ"ל דהפקר מטעם נדר, א"כ ה"י מן הדין דמופלא סמוך לאיש כיון דאית' בנדרים יכול נמי להפקיר, וא"כ תיקשי דמדברי הגמ' משמע דלכל ניוקא אין להקנות הלולב, ולהנ"ל תיקשי אמאי לא קאמר רבי זירא דלינוקא מצי להקנות הד' מינים והמופלא יפקירם אח"כ ויזכה בזה האב.

והנה הריטב"א ז"ל שם בסוכה כתב, דרבי זירא מיירי רק בקטן שלא הגיע לעונת הפעוטות דבהגיע לעונת הפעוטות יכול להקנות עכ"פ מדרבנן וקנין דרבנן מהני לדאורייתא. והנה לפי"ז לא קשיא קושייתנו הנ"ל, דכיון דמיירי בלא הגיע לעונת הפעוטות א"כ כשם שאינו יכול לקנות ולהקנות ה"ה דאינו יכול להפקיר, אבל מדברי הרמב"ם ז"ל בפ"ח מלולב ה"י משמע דאפי' בהגיע לעונת הפעוטות איתא לד' זירא.

ויתכן לומר דאח"כ אם יפקיר בפירוש מהני, אלא דרבי זירא לא רצה לסמוך על מה שהקטן מפקיר, דחיישינן שמא לא ה"י דעתו שלמה בהפקר, וגם הקטנים אינם בקיאים להפקיר. והא דמשמע בגמ' דאילו ה"י הקטן יכול להקנות הוי מהני ולא אמר' דהקטנים אינם בקיאים להקנות, היינו משום דאילו היה הקטן יכול להקנות ה"י סגי במה שאומר לגדול לך חזק וקני וליכא למיחש למדי.

ובלא"ה כבר כ' הקצוה"ח ז"ל בס"י רמ"א סק"ד דאפשר להק' האתרוג לקטן במתנה ע"מ להחזיר, אלא דרבי זירא מיירי בסתמא כשקנה לו בלא תנאי יעו"ש, וא"כ אף אנו נאמר דאח"כ אם הקטן יפקיר אח"כ שפיר דמי, אלא דרבי זירא מיירי בסתמא.

ואגב גררא אבא העיר"ה, דהנה המג"א ז"ל בס"י ש"ו סקט"ו הביא מדברי מהרש"ל ז"ל דאסור לקנות בשבת אפי' חפצי מצוה, וכ' המג"א ז"ל דמ"מ לקנות אתרוג כדי לצאת בו מותר דהרי מחזירו מיד, וכונתו ז"ל דכיון דהוי ע"מ להחזיר שרי דכל הקנין הוי רק לצורך לצאת בו.

ולפי"ז לקנות אתרוג ביו"ט ע"מ שיהי' שלו לגמרי כדי שיוכל לצאת בו לשאר הימים אסור. ומעתה צ"ע בדברי רבי זירא הנ"ל, ע"ד מ"מ, דאי מיירי במקנה לקטן קנין גמור לעולם הא גם בגדול אסור בכה"ג לדעת המג"א ז"ל הנ"ל, ואי מיירי במתנה ע"מ להחזיר הרי גם בקטן מהני לדעת הקצוה"ח ז"ל הנ"ל.

ב' יש לדון דכיון דמציאת קטן שייך לאביו מפני דרכי שלום וכדקיי"ל בחו"מ סי' ע"ר ס"ב, א"כ מיד כשקנה הקטן את הדפנות הרי הם שייכים לאביו, וא"כ לאו כל כמיני' דהקטן לאשווי אבידה מדעת ולהפקירו דאין הדפנות שייכות לו. ולגבי האב, אע"ג דמונח עתה במקום שאינו משתמר, מ"מ כיון דהאב עדיין אינו יודע שהקטן זכה בדפנות, הו"ל לגבי האב יאוש שלא מדעת דלא הוי יאוש.

ונהי דהקטנים שלקחו הדפנות אינם יכולים לזכות בדפנות משום דהוי יאוש שלא מדעת, מ"מ נפק"מ דאם יבא עתה אדם אחר ויקח הדפנות מהקטנים יזכה בהם. דהרי הקטנים לא נתחייבו בהשבה ואינם שומרים והוי כמונח ע"ג קרקע וכד' המנחת חינוך ז"ל במצוה תקמ"א אות ח', יעו"ש.

אמנם נראה דזה אינו, דמסתברא דכיון דהדפנות האלו אינם ראויים לכלום ולפיכך היו מוטלים באשפה, אנן סהדי דאין רצון האב לזכות בהם ואין רצונו שיהיו בלא דפנות אלו ברשותו, ודו"ק.

ג' הנה אם נימא דהאב לא זכה במציאה דאנן סהדי דאין רצונו לזכות בזה, מעתה יש לדון

המשך בעמ' כ"ז

נשאלתי מקטן כבר עשר שנים, שמצא דפנות סוכה מושלכות באשפה וגורם למקום אחר שאינו משתמר ברה"ר והניחם שם. ולאחר זמן מצאו ילדים אחרים בני חמש שנים את הדפנות ונטלו משם, והילדים הנוטלים מודים דכך ה'י. ואתו קמן לברר ההלכה האם מותר להם לטול הדפנות, או דילמא הדפנות שייכים לקטן שנטלם בתחילה.

תשובה: נלע"ד בע"ה לדון מכאן דברים.

א' הנה כיון שהניחם הקטן במקום שאינו משתמר ברה"ר הו"ל אבידה מדעת, ובהו"ל באנו למחלוקת הרמב"ם והטור ז"ל באבידה מדעת האם כל אחד יכול לטול החפץ או דילמא אבידה מדעת אינו פוסט אלא מחיוב השבת אבידה ומ"מ אין זה הפקר. דעת הרמב"ם ז"ל אבידה מדעת אינה הפקר וכן פסק מרן המהר"ר ז"ל בחו"מ סי' רס"א ס"ד, ודעת הטור ז"ל דהוי הפקר וכן פסק הרמ"א ז"ל, וכן הכריע הש"ך ז"ל.

אמנם נלע"ד בע"ה מילתא חדתא בזה, דהנה הגר"א ז"ל בכיאוורו שם סק"ט בליקוט, כתב דמין המהר"ר ז"ל דהכריע דלא הוי הפקר לטעמי' אויל וכן הרמ"א ז"ל לטעמי' אויל, והיינו בהא דנחלקו בחו"מ סי' רע"ג ס"ז האם בענין הפקר בפני שלשה או עכ"פ בפני אחד או דמהני אפי' הפקר בינו לבין עצמו, ודעת מרן המהר"ר ז"ל דמה"ת בעי' עכ"פ בפני אחד ומדרבנן בעי' בפני ג', ודעת הרמ"א ז"ל דאפי' הפקר בינו לבין עצמו מהני.

ולפי"ז כתב הגר"א ז"ל דהא דמין המהר"ר ז"ל הכריע דאבידה מדעת לא הוי הפקר היינו משום דלטעמי' אויל דבעי' הפקר עכ"פ בפני אחד, ובאבידה מדעת ליכא הפקר אפי' בפני אחד. והרמ"א ז"ל אויל לטעמי' דמהני אפי' הפקר בינו לבין עצמו, ומשום"ה באבידה מדעת הכריע כהטור ז"ל דהוי הפקר.

ויש להוסיף בזה דהגר"א ז"ל לטעמי' אויל. דהנה הסמ"ע ז"ל כתב בס' רע"ג סק"א דגם להרמ"א ז"ל מדרבנן בעי' הפקר בפני ג', ולא פליג הרמ"א ז"ל אלא מדיון תורה. ולפי"ז לא ייתי שפיר דברי הגר"א ז"ל, דא"כ אבידה מדעת עכ"פ מדרבנן לא הוי הפקר. אבל הגר"א ז"ל שם כתב דדעת הרמ"א ז"ל דאפי' מדרבנן מהני הפקר בינו לבין עצמו, ודוקא לענין מעשר בעי' ג'. וא"כ הגר"א ז"ל לטעמי' אויל, דדעת הרמ"א ז"ל דאפי' מדרבנן מהני הפקר בינו לבין עצמו.

ומדאיתנן להכי נלע"ד בע"ה, דכיון דבאו"ח סי' רמ"ו כ' המשנה ברורה ז"ל בסקט"ו לחשוש מאד להסוברים דהפקר בינו לבין עצמו לא מהני, ועיי"ש בשעה"צ אות י"ח מה שהביא בשם התוספת שבת ז"ל, ומתוך הדברים נראה דס"ל עיקר ההלכה דלא מהני הפקר בינו לבין עצמו. ומעתה לפי"ז ה"ה לגבי אבידה מדעת אית לן למיחש להסוברים דהפקר בינו לבין עצמו לא מהני ולא הוי הפקר.

איברא, בנד"ה נראה דלכו"ע לאחר שהקטנים לקחו הדפנות אינם חייבים להחזיר. והיינו לפי דברי הנתיבות המשפט ז"ל בס"י רס"א סק"ד דאבידה מדעת בדבר שאין בו סימן גם להרמב"ם ז"ל אם נטל א"צ להחזיר דאיכא יאוש, ובנד"ה הדפנות לא ה'י בהם סימן וא"כ לכו"ע הוי הפקר. אמנם הנחלת דוד ז"ל בב"ב כ' ב' בד"ה וראיתי, גמגום בדברי הנתנה"מ ז"ל וס"ל דגם לאחר שנמלה חייב המוצא להכריז. ברם, כיון דהוי שם ג' דפנות, א"כ הו"ל מנין סימן, וכדקיי"ל בחו"מ סי' רס"ב ס"ג, והכא לא הוי דרך נפילה אלא דרך הניחה.

ונלע"ד בע"ה לדון בדבר החדש דבנד"ה לכו"ע לא הוי הפקר.

דהנה קיי"ל דקטן אינו יכול להפקיר, וכד' רש"י ז"ל בב"ב כ"ב ב' ד"ה יתמי, ועי' בשו"ת האלף לך שלמה להגר"ש קלוגר זי"ע חלק חו"מ סי"ט, וכן כתב כק"ה הגה"ק רבינו בעל העטרת ישועה ז"ל בשו"ת סל"ד. ולא מבעיא להשי' דהפקר יסודו מדיון סילוק, אלא גם לדעת הרמב"ם ז"ל בפ"ב מנדרים ה"ח דהפקר משום נדר, כשם שאין הקטן יכול לנדור ה"ה דאינו יכול להפקיר. וא"כ כיון דאבידה מדעת משום הפקר אתנין עלה, הסברא נותנת דבקטנים לא יועיל, דלא עדיף מאילו הפקירו הקטן במפורש.

אמנם בחו"מ סי' רל"ה ס"א, כ' הרמ"א ז"ל גבי קטן שנתן קרקע דאם חפץ הקטן במה שעשה אין הלוקח חייב להחזיר הפירות. וכ' ע"ה הגר"א ז"ל בסק"ט, דאע"ג דקטנים לאו בני מחילה ניהו, היינו דוקא בדבר שאמר' דמסתמא הוי מחילה אבל במחל בפירוש מהני, ואע"ג דהוי מחילה בטעות הא קיי"ל דמחילה בטעות הוי מחילה. [אמנם צ"ע להיוצא מדברי ההגהות אשרי ז"ל פ' איזהו נשך סל"ב דהא דמחילה בטעות הוי מחילה הוי משום יאוש, דלפי"ז כיון דבקטן לא מהני יאוש ה"ה דלא מהני מחילה בטעות, וצ"ע].

ולפי"ז ה'י מקום לומר, דאי נימא דהפקר יסודו דין סילוק ולא דין נדר, א"כ כי הניכא דמהני מחילת הקטן כשמוחל בפירוש ה"ה דמהני הפקרו כשהפקיר בפירוש. וא"כ אבידה מדעת ודאי נחשב הפקר בפירוש במה שהניח החפץ במקום הפקר וכד' הב"ח ז"ל בחו"מ סי' רע"ג סק"ד יעו"ש, ואין זה משום דסתמא הוי מחילה, וא"כ לדעת הגר"א ז"ל שפיר מהני אבידה מדעת בקטן.

מיהו, לדברי הנתנה"מ ז"ל בס"י רס"א סק"ד דאבידה מדעת שם אבידה עלה ולא מהני

מדור זה לזכר ועילוי נשמות הגאון הגדול ר' יוסף שלמה לסיצין זצ"ל שהיה יחיד בהתמדתו ושקינתו, מיוחד בדיעותיו העצומות, מופלג ביראתו הקודמת להכמתו, והי' למופת בצניעותו ואצילות מידותיו, וכינו והי' מפרסם מחידו"ת באהלי התורה במדור זרעא חייא באהלי זרעים, ובמדור לעיונא באהלי העמוד. נלב"ע ביום כ"ז אלול תשפ"ו ווי לה לארעא דישראל דחסרה גברא רבא

פרוטה דרב יוסף

הגאון הגדול ר' יוסף שלמה לסיצין זצ"ל

ק"ח פרוטות הן

הנה במתני' ב"מ נה: חשיב חמש פרוטות א. הודאה ב. קידושין ג. מעילה ד. אבידה ה. גזל, ולוי חשיב עוד תרתי ו. אונאה ז. ישיבת הדיינין, ובגמ' חשיב עוד ח. מעשר שאין בו שו"פ ט. שאין בחומשו שו"פ. ובשבועות ל"ט מוכיח הש"ס מ"דלא קתני הכפירה בפרוטה אלמא דאין השיעור בפרוטה הרי דמני תנא לכל מילי, [ועי' גדולי שמואל]. ובר"ן (הובא בשמ"ק) כ' באה דמשני סיפא איצטריכא ל' דקתני חמש פרוטות דהא קמ"ל דאינם שש. וראיתי לקבץ עוד מילי דאשכחן דהשיעור בפרוטה ולקטתי קצת מספרים, ומתוכם יש שנכללים במשנתנו ויש שאינם נכללים וצריך ליישב מדוע שיירי' התנא, ובר"ן (הובא בשמ"ק) כ' דעיקר כוונת התנא הכא למיתני ה' פרוטות כדי שנדע שאונאה אינה בפרוטה מדשיירי' התנא.

ובירושלמי פ"ד דמע"ש ה"ב מוסיף י. אין קרקע נקנית בפמ"ש פ' ומקשי מדוע שיירי'. יא. דעת רש"י בגיטין יב: דאין הקדש חל בפמ"ש פ' והק' תוס' מדוע שיירי' התנא [ומדבריהם למדנו דלא אמרי' תנא ושייר].

יב. אין פודין הקדש כשאין בחומשו שו"פ כדאיתא בערכין כז..

יג. תשלומי תרומה לאב"ש בפסחים לב..

יד. מצות נתינה בתרומה להתורי"ד קידושין נח: ותוס' הרשב"א בפסחים לב.

טו. מוציא שם רע שישכור בעדים בפרוטה כדמספק"ל בכתובות מו..

טז. ריבית פמ"ש פ' כמו שנסתפקו תוס' שם, ולק' סא. כ' תוס' בד"ה אם, שאין ריבית פמ"ש, ובהגהמ"פ פ"ד ממלוה סוף אות א' כ' דהא דלא חשיב לה במתני' דהוא בכלל גזל, ולהמבואר בהגר"א יו"ד סי' קס"א ס"ק ג' דבריבית איסורא נמי ליכא ולא דמי לגזל תיקשי ועפנ"י.

יז. כ' המל"מ פ"ו ממלוה ה"א דאף להרמ"ה דיש ריבית פמ"ש פ' מ"מ אין יוצאה בדיינין פמ"ש פ' וכגזל.

יח. אין חיוב שכירות פמ"ש פ' כמ"ש כ' התורי"ד קידושין סג. וזה דלא כהריטב"א לק' קיא: ועמחנ"א ה' שכירות סי' יד.

יט. שאלה פמ"ש פ' כדלק' צו. ועי' ש' בראשונים וברמב"ם.

כ. עבד נרצע בסוף שש כשנשתייר שו"פ כדאיתא בקידושין כב..

כא. הקדש שוה מנה שחיללו על שו"פ מחולל י"א דבעינן פרוטה עמ"ש כ' לעיל נד. תוד"ה או.

כב. הר"ן בקידושין דף ח' נסתפק דלא מהני לדידי שוה לי פמ"ש פ'.

כג. בחוב הלואה מ"ד הרע"א לק' סא. מבואר דיש חוב ובשיעורי ר' אלהן שם והביא כן מהגר"ר דוד ראפפורט זצ"ל נקטו שאין חוב.

כד. הפנ"י בגיטין יב: חידש שאין מכירה בפמ"ש פ', [וכ"נ בתוספת שבת סי' ש"ו סוס"ק ט]. והגר"ר שלמה קלוגר בתשו' סי' ב' (ד"ה אך) הק' מ"ט לא תני לי' הכא, וע"ע מנחת פתים חו"מ סי' ש"ס מש"כ להחלק דבקנין כסף א"א לקנות פמ"ש פ'.

כה. גונב נפש והתעמר בו ומכרו פליגי תנאי בסנהדרין פה: אי בעינן פרוטה.

כו. אכסנאי משתתף בנר חנוכה בפרוטה כדאיתא בשבת כג..

כז. וכיו"ב לענין נר שבת כדאיתא בשו"ע סי' רס"ג סעי' ז'.

כח. מהרי"ל דיסקין בסי' כ"ד בהגה הוכיח מהא דלא קתני במשנתנו צדקה אלמא דצדקה בפמ"ש פ' [ועי' דרך אמונה רפ"ו ממתנו"ע, ובהשמות הביא שיע"ל ל"ר דא"צ פרוטה]. כט. אל כליך לא תתן אינו עובר אלא בפרוטה כמ"ש מ"ג סוף מ"ע תקע"ז.

ל. מתנות לאביונים לדעת הריטב"א מגילה ז: ועי' שיע"ת סי' תרצ"ד דשיעורו בפרוטה לא. לא הוי שו"ש אא"כ שכרו בפרוטה כמ"ש הש"ך סי' ש"ג ס"ק א'.

לב. שכר יין נסך וע"ז אינו אסור אלא בפרוטה כדאיתא ביו"ד סי' קל"ג סעי' ג' ובט"ז סי' ק'ו הקשה מדוע לא חשיב לי' תנא ובנקוה"כ כ' דתנא ושייר וראי' מ"דלא חשיב ריבית ועי"ש מש"כ מהא דמקשינן הש"ס ליתני אונאה וכו', ועמ"ש כ' לעיל מ"ד תוס' גיטין והגהמ"י פ"ד ממלוה.

לג. רש"י בסוכה כ"ז כ' דבסוכת השותפין אין יוצאין דאין שו"פ לכל א' ודנו האחרונים בדיון לכה בד' מינים דניבעי פרוטה עי' שיע"ת סי' תפ"ב ומנ"ח מ"ע ש"כ"ה, ועי' רש"י סוכה לה. ד"ה לפי שאין.

לד. במדות ומשקלות המנ"ח במ"ע רנח [ב] כ' שאין עובר אלא בפרוטה והק' ע"ד החינוך שלא כ"כ.

לה. שבועת ע"א בפרוטה כדאיתא שבועות מ. [שו"ר בגדו"ת שער ז' ח"ב אות ט' שהוכיח מזה דקי"ל שאין השיעור בפרוטה].

לו. ובשבועת השומרים נחלקו הראשונים שם ודעת הר"מ פ"ג מ"טו"נ ה"ו דשיעורו בפרוטה [עי' לבוש סי' פ"ח מש"כ דשיעור פרוטה בשבועה הוא הלכה למשה מסיני].

לז. שואל שלא מדעת שנשתמש בפמ"ש פ' כ' חזו"א ב"ק סי' כ' ס"ק ה' ד"ה נראה דא"צ פרוטה עי"ש הוכחתו.

לח. כ"ד אבות נזיקין שהרבה מהם שיעורן בפרוטה, ובשומרים כ' האו"ש פ"ב משכירות ה"ח ד"ה והא דבעינן פרוטה. וכ"ה במנ"ח מ"ע נ"ז אות כ"ד עי"ש.

לט. גרעון כסף בע"ע בפרוטה כדאיתא בקידושין יא: ועי' בית הלוי ח"א סי' כ"ג ד"ה אבל ולשיטת תוס' שם ד: ד"ה מעיקרא נראה, דאף הדין דהאדון יסייע בגרעונה הוא פרוטה וע"כ צריך שתי פרוטות עי"ש.

מ. איסורא"נ דעת הרע"א בתשו' ק"צ דשיעורו בפרוטה, וכ' הדרך אמונה פ"ו משמו"ה ה"א בבאה"ל דנכלל במעילה שו"פ.

מא. במדור מאכל כ' תוס' במגילה ח. ד"ה אלא דשיעורו בפרוטה.

מב. בל תלין הביא אהבת חסד פ"ט סי' ג' פלוגתא האם שיעורו בפרוטה.

מג. בדיון זה נהנה וזה חסר כ' תוס' בכתובות ל: ד"ה לא שאע"פ שלא נחסר שו"פ ובמהרש"א נתקשה בזה.

מד. חיוב כאשר זמם כ' החשק שלמה מכות ה. ואחיעזר ח"ג סי' פ' ד"ה גם דשיעורו בפרוטה. מה. שוחד דין המנ"ח מ"ע פ"ג דשיעורו בפרוטה דאל"כ בפמ"ש פ' לילקי, ושוב כ' דהוי כשוחד דברים עי"ש.

מו. בלא תחמוד דין המנ"ח מ"ע ל"ח [ה] האם שיעורו בפרוטה.

מז. איסור גזילה וגניבה הוא בפרוטה וכ' הגר"א על הר"מ ריש הל' גזילה (נדפס בהוצאת רש"י) דהא דלא חשיב לה במתני' דכיון דאסור מה"ת בפמ"ש פ' מדיון חצי שיעור ע"כ לא קתני לה.

מח. המנ"ח מ"ע שכט [יד] נסתפק האם שביעית תופסת דמיו בפמ"ש פ'.

מט. המנ"ח מ"ע תקכ"ב [ג] דן בלאו דמשיג גבול האם בשו"פ.

נ. שבועת הפקדון אינה נוהגת אלא בקרן שו"פ כדאיתא לעיל נד ..

נא. שכר שבת כ' התוספת שבת סי' ש"ו ס"ק ט' דאין איסור בפמ"ש פ'.

נב. המקדש אשה בפקדון שיש לו בידה ואבד ממנו פמ"ש פ' ה"ז מקודשת (ריטב"א קידושין מז. בשם ירושלמי).

נג. מלוה שנשתמש בה שו"פ אין הבעלים יכולים לחזור (קידושין מז: רש"י ד"ה ודאמרי'). נד. גנב והגניבה שווה ויותר מדמיו פרוטה אינו נמכר (מנ"ח מ"ע מב [ה] ד"ה עוד ג).

נה. מי שיש לו כלאים בשדהו ומתעצל מלקוצרם מפני הפסד ממון שיעורו בפרוטה (חזו"א כלאים סי' ד' ס"ק י' נסתפק בזה).

נו. המוציא תבנו וקשו לרה"ר קנסוהו שכל הקודם זכה כשהשיבחו שו"פ (נמו"י פ"ג דב"ק יד. מודפי הרי"ף).

נז. בכסף הקדשים חו"מ רס"י ל"ז נסתפק דנוגע בעדות בפמ"ש פ' האם חשיבא נגיעה, ועי"ש מש"כ מקידושין מג: ויעו"ש בשלח"ל, ובט"ז אהע"ז סי' ל"ה ס"ק ג' כתב דאין נגיעה בפמ"ש פ'.

נח. הברכ' חו"מ סי' ו' אות ה' הביא הלכות קטנות ח"א סי' י"ט ומהר"ם בן חביב שדנו האם ב"ד משביעין על פמ"ש פ', עכס"מ פ"א משכירות ה"ט.

נט. כ' האו"ש פ"ט פ"ט משכירות ה"ד דאכילת פירות לקנין חזקה בעינן שו"פ.

ס. בחי' הרי"מ בחוספות לחו"מ סי' רצ"ב נסתפק בשלחו"י אי בעינן פרוטה וענתה"מ סי' פ"ח ס"ק ב', ועי' אילה"ש לעיל מא.

סא. קנין תחילת מלאכה בפועל כ' באו"ש פ"ט משכירות ה"ד דבעינן פרוטה.

סב. המנ"ח מ"ע תקפ"ג [יא] דן בלאו דלא תחבול ריחים ורכב האם שיעורו בפרוטה, והאם בעינן חוב פרוטה, וכמו"כ בלא תחבול בגד אלמנה, וכ"כ במ"ע תקפ"ה [ד] בלאו דלא תבא אל ביתו לעבט עבטו.

סג. כ' הרא"ש פ"ח דכתובות סי' ט' בעל שהוציא על נכסי אשתו דאם אכל קמעא הפסיד וכ' הרא"ש שהוא שו"פ.

סד. מתנת שכ"מ דשייר כ"ש מתנתו קיימת בנחלת שבעה סי' ל"ז כתב דהשיעור בפרוטה.

המשך בעמ' ל"א

תורת גאליצי

הגאון המופלא ר' אברהם משה באקאן שליט"א

שמואל (סכ"ט אות ז') והגרד"ל שליט"א ח:

באשה שישבה בסוכה אם נאסרה.

ומש"ש בזמן אהרן דבולוב אחד סגי לכולם והביא מערכין ב: תד"ה אביו (ושטמ"ק) והמהרש"ל שהובא בס' תרנ"ז שהבין יוצא בשל אביו, [ובכה"ל סי' ל"ז ס"ג ד"ה לקנות וכו' דאפשר מה דנקט הברייא [סוכה ד' ג"ג] אביו קונה לו תפילין היינו דוקא בזמנם שהיו מניחין תפילין כל היום ואין מצוי שישאל

א' לחבירו תפיליו משא"כ בזמננו תדע דלא נקט כן בלולב, וצ"ע"ק שלא הביא מתוס' (הנ"ל), אביו לוקח לו תפילין, וגבי ציצית לא נקט לישנא דלוקח דמסתמא טלית יש לו וגבי לולב נמי יכול לצאת בלולבו של אביו אי נמי משום דתפילין דמיהן יקרים שייך בהו לקיחה) ושטמ"ק לענין לולב ותפילין, וע"ש בשמוע"ח סו"ס ל"ב], הנה במשנ"ב תרנ"ח סקכ"ח ובעשה"צ הביא מחלוקת אם מחנכין קטן בשאל, ואם לא אז בע"כ כוונת תוס' הוא שהאב מקנה לבנו (ובסוכה מא. הבאתי דמשמע בכ"מ שאין ענין לצאת בשאר ימים בשל ולא בשאל), ולכן אחד, אבל אם יש לו עוד בנים צריך לקנות להם בפנ"ע, ובחול"ל תלוי בהשיות (או"ח תרמ"ט סו"ס ה) אם פסולי ראשון פוסלין בשני, וא"כ ביתומים איך יוצאין באחד, הא משקנהו יתום אחד אינו יכול להקנות להאחרים ואיך סגי בלולב אחד. ואולי נקט הזקן אהרן לעיקר כהראשונים שהביא במשנ"ב דיוצאין חינוך גם בשאל.

ובהטענה דהוי בזיון מצוה כשהובטו [כמו שאסור לפסוע עליו, תרס"ד ס"ח (מיהו גם ערבה שבהושענא אסור כמבואר במשנ"ב סקכ"ח, והוא מבואר בתניא רבתי סי' פ"ו שאסור בהנאה ובבזיון, ואעפ"כ מותר לחבוט, ואולי מצותה בכך והוקצה לזה, משא"כ ערבה שבלולב), וכן בסכך, משנ"ב תרל"ח סקכ"ד, (והרש"ש פרה פ"ב מ"ד הקשה איך דורסין על מי חטאת, ובמשנת טהרות שם תירץ דל"ד כלל דמ"ח מטהרין בעלמא ניהו ולא חשיבי חפצא דמצוה, וכשם שפשוט דאפשר לדרוס על מי המקוה עכ"ל, וע"ש מנח"א יומא נט.), ובמשנ"ב סכ"א סק"ו ושעה"צ תרס"ד אות כ' שלא לזרוק לאשפה (ולכא"ו אף באשפה שבזמננו), ולפ"ז צריך ליהדר לכא"ו שאם נוטלים ערבה מהלולב להושענות כנ"ל, ואפילו כל ערבה שבהושענא (כנ"ל) ממשנ"ב סקכ"ח), שלא לזרוק העלים שנפלו לארץ לאשפה, וגם תנאי לא מהני לפסוע עליו וכדו' כמ"ש באשל אברהם מהדו"ת סי' תרס"ד ס"ח שם, וצ"ע שאין נזהרים בזה, יש להעיר מריטב"א יומא כו:, שלא חשו לכבוד מצות האתרוג ורגמוהו בהם. וי"ל דהא פשיטא דכיון שהכירו בו שהוא צדוקי זהו כבודו של אתרוג לקדש בו השם לענין כזה עכ"ל. (שו"ר שהובא בבית ועד לחכמים שנה ט' סי' י"ב לענין אחר). מיהו שם אולי לא היה אפשר בענין אחר שלא היה מה לזרוק, משא"כ כאן כשאפשר בערבות בפנ"ע. עוד אפשר דדוקא מצות קידוש ה' וכמו שחילול ה' חמור משאר עבירות (עמ"ש סנה"ע: מהגרד"ל שליט"א) כן מצות קידוש ה' גדולה משאר מצוות ואין ראיה למצוה אחרת וכ"ש למנהג. ואם נימא שיש בזה בזיון מצוה, א"ש הא דגיסין הנ"ל בקטנים דמשמע שאין לוקחין ערבה של לולב לערבות, אם נימא שיש איסור לבנות מצוה של קטנים, ראה אז נדברו ח"ח סי' נ' בציצית של קטן.

אמנם שו"ר בפסקי תשובות תרס"ד הערה י"ט מהכף החיים סקמ"ב שע"פ הראי"ה אין ליטול ערבה שבלולב להושענא מפני שמהפך רחמים לדין ע"ש. וי"ל"ע מהא דמעילה, ואולי לא היה בהושע"ר כשהובטין, ואולי של כל הו' ימים אינם דין ורק כשהובטין, ועוד דבמקדש לא היו חובטין אפילו ביום ז' כדביאו באוצר מד: מבעל העיטור, ומשפ"א תענית סוף כח (ומה שהביאו בהערה ס"ט מהרמב"ם שהיו חובטין במקדש, לא ראיתי הכרח בהרמב"ם, אך במקו"א (בענין חיוב ערבה על רצפה) הבאתי מהריטב"א שהיו חובטין במקדש, ויש להעיר על השפ"א), או (אפילו אם הוא דין בלי חבטה) אולי במקדש לא היה דין. ואין לי עסק בנסתרות. ■

בבכורי יעקב (תרס"ד סוסקי"ח, ועי' משנ"ב סקכ"א) דאפשר דמותר להתיר ערבה שבלולב וליטול להושענות. ובמאירי (מד:): כתב דאסור דהוקצה למצותו. ובההגה על המאירי תירץ דהמאירי קודם שיצא מצות לולב והבכורי יעקב אחר שיצא. וי"ל"ע דלכא"ו אסור כל היום גם אח"כ, למה דקיי"ל (מו: ואו"ח סי' תרס"ה) דהוקצה לכל היום. ועי' תשו' חת"ס או"ח קפ"ד

(הובא בבה"ל תרל"ח) דמותר ליטול אתרוג מני סוכה ללולב דאינו מבטל ממצותו, (ובעיקר הדין עמ"ש מז. מאמרי בינה דיני יו"ט סכ"א אות ט"ו וחמד"י ח"ג עמ' תל"ה, וע"ע הגרד"ל שליט"א סוסקי"ח), וא"כ מאי שנא כאן. אם לא הדמונה לחבוט ערבה כדעה זו שהביא המאירי בע"א, ועי"ז משיר רוב עליו ופוסלו ללולב ומבטלו ממצותו. [וכשמבטלו ממצותו לא מהני אפילו תנאי אפילו אחר שיצא בו לדעת התוס' כשהוקצה למצותו כמ"ש בבה"ל תרס"ד ס"ט]. וברבינו יונתן (כב:) "שיטלנה פעם אחרת בפני עצמה". ובאשל אברהם מהדו"ת סי' תרס"ה, ערבה שהייתה בלולב אם רשאי ליטלה לערבה דהוש"ר אולי אינה הנאה, ובהערות הג"ר מאיר אריק העיר ממעילה י"ג הזקנים היו נותנין אותו בלולביתן ותוס' שם עכ"ד. ובאמת נידון תוס' הוא ליטול ערבה של מקדש שאסור בהנאה, ללולב, ונידון האשל אברהם הוא ליטול ערבה של לולב לערבה דהוש"ר.

ולנידו"ד יש להקשות מהסוגיא שם ממה שיצאו בערבה של לולב אח"כ ידי חובת ערבה (כמבואר ברש"י שם), להמאירי דאסור דהוקצה למצות לולב. וי"ל עפמ"ש בבכורי יעקב (סי' תרל"ח סק"ז) דברשב"א משמע דיושב בסוכתו של חבירו נאסר הסוכה, וביאר הבכורי יעקב הטעם משום דקיי"ל דאדם אוסר דבר שאינו שלו כשיודעים שרוצה לצאת, ולפ"ז אפשר דהמאירי סבר כהפוסקים דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו (וצריך לברר שיטת המאירי בזה), וכאן היתה של הקדש וכמו שיתבאר, וממילא לא הוקצה למצות לולב. ועוד דבבכורי יעקב (ועי' משברי ים סי' ס"א) נסתפק ביישב בסוכתו של חבירו שלא מדעתו אי נאסר או להיפך דהבעלים אין מסכימים ואינו יוצא, ולכא"ו י"ל צד שלישי שיוצא ואינו נאסר וכמנ"ל כמה פעמים בכיו"ל בגלגל החזור, ואת"ל כן שיוצאים בו ואינו נאסר י"ל שכוין שהערבה היתה של הקדש (ועי' מהרש"ם וחש"ל ותקנת עזרא ושיח השדה שם וחי' מהרש"ק ר"ה כח. שעמדו איך יצאו בו ידי חובת לולב את"ל דצריך שלו) ולא ניהא להקדש שיקצום למצות לולב ולא יוכלו לצאת בו אח"כ חובת ערבה, לכן יוצאים בו מצות לולב ואינו נאסר ושפיר יוצאים בו אח"כ מצות ערבה. אבל בערבה שלו שהוקצה למצות לולב י"ל כהמאירי דא"ל לצאת בו אח"כ ידי חובת ערבה. וע"ע בדיון ליטול ערבה שבלולב להושענות בזמן אהרן (ח"א סי' ל') ומסיק דיש לסמוך על הבכורי יעקב.

ובזמן אהרן הביא ראייה מוגיטין (נב). ביתומים, ועושין להן לולב וערבה וסוכה וציצית, ומבואר שלוקחין להם ערבה מלבד שבלולב (והלא קיי"ל (מד: ואו"ח תרס"ד ס"ד) דלערבה אפילו בד אחד), ולמה לא יצאו בערבה שבלולב. והנה להמאירי דהסיבה שאסור משום דהוקצה למצותו, לא יועיל ליישב הא דגיסין, דבאתרוג של קטנים לא הוקצה למצותו כמבואר ברש"י מז. וא"כ אין לומר דהא דצריכים ערבה מלבד שבלולב הוא מטעם המאירי. [וזולת אם נאמר כהשמוע"ח ערכין פ"א סכ"ג דתוס' מה. פליגי על רש"י וסברי דלולב של קטן נאסר, ומשום דלשיטתם בברכות מה: דקטן בעצמו מחוייב במצוות. (וכתב דבאו"ח קפ"ו ס"ב קיי"ל כתוס' דקטן מוציא גדול). אבל כמדוד שאין הכרח כלל לדבריו דתוס' מה. פליגי על רש"י. וי"ל"ע שבת הקהתי ח"ג סי' ר"ד. וע"ע שו"מ מהדו"ב ח"ב סי' ט' ועו"ט סמ"ט. ובעדעת המאירי י"ל"ע היטב כמ"ש מה. דקטנים מותרים לאכול ע"ש. ועוד דעכ"פ לרש"י מז: לא יתיישב. ובעיקר הדבר י"ל"ע דאם קטן מקיים מצוה וכמנ"ל נ"מקו"א באריכות, למה לא נאסר אתרוגו מדיון מצוה קיומית, וכמו שהביאו בנכרון

המשן 'עטרת המועד' מעמ' כ"ה

דגם הקטן הראשון שלקח הדפנות מהאשפה לא זכה בזה אלא מפני דרכי שלום. והנה בס' ע"ר ס"א כתב מרן המחבר ז"ל דקטן הזוכה במציאה מפני דרכי שלום אם עבר אחר גזילה ממנו אינו יוצא בדיינים יעו"ש, וא"כ בנד"ד אין לנו לזיקק להוציא הדפנות מיד הקטנים שלקחו הדפנות מהקטן, דלא גרע מאילו היו הקטנים גוזלים הדפנות מהקטן שזכה בהם. והנה המל"מ ז"ל בפכ"ט ממכירה ה"א כתב, דלדעת רש"י ז"ל בב"מ י"ב א' והנמוק"ז ז"ל שם דוקא במציאה אינו זוכה אלא מפני דרכי שלום אבל הפקר נחשב כדעת אחרת מקנה אותו, ויכול הקטן לזכות מההפקר דבר תורה [ועי' בדברי הנתה"מ ז"ל סי' רע"ג סק"א]. מיהו התוס' שם דס"ל דהפקר אינו נחשב דעת אחרת מקנה וא"כ אין הקטן יכול לזכות מההפקר דבר תורה.

ותו, דלדעת הש"ך ז"ל בס' רמ"ג סק"ו, אפי' גבי מציאה לא נאמר דרכי שלום אלא בקטן ממש, אבל אם הגיע לגיל שנותנים לו צדור וזורקו אגוז ונטלו יש לו זכיה גמורה, א"כ הקטן הראשון זכה בדפנות בקנין גמור גם אם נימא דהפקר לא נחשב 'דעת אחרת מקנה'. אמנם דעת המחנ"א ז"ל בפ"ב מוכי' והקצוה"ח ז"ל בס' רמ"ג סק"ה והנתה"מ ז"ל שם סק"ט

דבכל ענין קטן זוכה במציאה רק משום דרכי שלום. ונמצא, דלדעת רש"י והנימוק"י והש"ך ז"ל יש לנו להוציא הדפנות מיד הקטנים. ואילו לדעת המחנ"א והקצוה"ח והנתה"מ ז"ל אליבא דהתוס' ז"ל א"ל להוציא מידם. [ומ"מ גם להצד דהפקר נחשב 'דעת אחרת מקנה' וגם אם נימא דמהני אבידה מדעת בקטן דהוי הפקר, מ"מ הקטנים שלקחו אח"כ הדפנות לכו"ע לא זכו בזה מה"ח, דכיון דהדפנות שהיו שייכים לקטן שנטלם מהדפנות, לא שייך בזה דעת אחרת דהקטן אינו יכול להקנות לקטן מדיון דעת אחרת, ודו"ק].

ד] ברם, לאידך גיסא יש לדון דהדפנות נמי אינם שייכות לקטן שנטלם מהאשפה. דנחזי אנן. הרי הקטן גרר הדפנות ברה"ר, וא"כ קנין משיכה אין כאן דהרי משיכה אינו קונה ברה"ר. וקנין הגבהה נמי אין כאן, דהרי כיון שגרר הדפנות א"כ לא הגביה אלא חלק אחד מכל דופן והחלק שנגרר ע"ג קרקע שלא הגביה לא קנה וכדכ' מרן המחבר ז"ל בחו"מ סי' רס"ט ס"ה, מיהו עכ"פ החלק שבידו שפיר קנה הקטן אע"ג דלא הוגבה כולו וכדכתב הסמ"ע ז"ל שם סק"ג. ■

כתב מרן החזו"א זל"ה באגרת [ב' קל"ג], ידיעת חכמי הדור, לבס ומידתם, היא היא גופי תורה". כל המצוי בדרכם ושיחם של רבותינו, רגיל לשמוע וללמוד פרטים וכללים, ממידתם והנהגתם של חכמי הדורות. מתוך בירור שמועתם ולימוד תורתם, אגב זכירת דבריהם ומחלוקתם, ובהטעמת דרכי לימודם. או אף להרחיב בתולדותיהם של צדיקים ומעשיהם הטובים, בימי מועד וזמנים מיוחדים. "לעורר

ישי לבבות בראותם הדר כבוד התורה ומעלתה ויבא חשקה בלבבם. ולהודיע בכל מבטא שפתיים, ובכל אשר ירמוזו עינים, כי יסוד נפש האדם, והטוב והעיקר והתועלת והיקר אשר בו, היא עבודת השם יתברך יראתו ותורתו. ובעסק כבוד החכמים תיראה הידיעה הזאת כי היא שורש הכל" [שערי תשובה ג' קמ"ו].

זכינו ושמענו ברבות השנים ממרן רבינו שליט"א דברים רבים אודות רבן של כל ישראל החפץ חיים, עובדות ששמע מאנשים נאמנים, ומבט עיניו כאשר הבחין ובחן מתוך הידוע והכתוב אודותיו. השתדלו לאסוף הפרטים ולהציעם לרבים לפי השגתו. אף שהדברים לא נכתבו בדקדוק הראוי, ולפעמים צירוף הדברים וסדרם נותן משמעות אחרת מכוונת האומר. גם יש דברים שלא נמסרו לרבים והושטמו מן הנכתב, כך שאין התמונה שלימה. עם כל זאת, פתחנו במידת האפשר פתח ליושבי האהל לשימושה ולימודה של תורה, יתענו רבים וימצאו בהם דעת ולב, לאהבה את ה' ולעבדו בכל לבב בתורתו ומצוותיו.

תורה

א החפץ חיים התקבל אצל כלל ישראל אגב מועל גבוה. אבל זה ה' בגלל הצדקות, לא בגלל הלמדנות, רק המבנים ידעו להעריך את הלמדנות שלו. בימיו לא כולם קיבלו את ספרו כפוסק מכריע. היו שחשבו אותו למלקט. השטחיים דימו את ספר משנה ברורה לספרים אחרים. אבל המעמיקים יותר ראו את העמקות של הספר.

היו שנים מבין המסכימים שכתבו על הדרגה שלו בתורה, יש את ההסכמה הליטאית של הג"ר בן ציון מביילסק [מח"ס שערי ציון] למשנה ברורה, "מעמיק נפלא ביושר העיון". ויש את ההסכמה הגליציאית, של המהרש"ם. הוא כתב על ספר המשנה ברורה [בהסכמתו לליקוטי הלכות, העתקתי זאת לכריכת המשנ"ב שלי] "אשר כל רואהו יכיר עוצם יגיעתו לאמיתתה של תורה". היא הסכמה מיוחדת במינה.

ההסכמה הטובה ביותר למשנה ברורה היא הסכמת ר' בן ציון בילסקער, שמעתי שכן אמר גם החזו"א ונהגתי שכיוונתי. הוא כתב את הדבר החשוב ביותר, הוא הגדיר את החפץ חיים בארבע מילים: "מעמיק נפלא ביושר העיון".

ב שמעתי מהג"ר שמואל מילר זצ"ל, שלמד בישיבת ראדין. הג"ר משה לנדינסקי ראש ישיבת ראדין היה שקדן מופלא ובקי בחדרי תורה, כנודע, החפץ חיים העריכו מאוד. כשהוא נפטר [אחרי פטירת הח"ח], אמר הג"ר לייב בן החפץ חיים את הספר על ר' משה, שאחרי אביו הח"ח, היה ר' משה לנדינסקי השקדן המופלג ביותר בדור. ר' לייב היה זהיר מאוד שלא להפריז בשבחים, גם לאביו לא נשא פנים, והדבר ניכר בכתיבתו על אביו שהוא מתאמץ לכתוב דברים כהווייתן בלא כל גזומא. והנה לנו שבח חדש שאינו מפורסם על הח"ח, שקדן הדור. - מעמיק נפלא ביושר העיון עם שקידה עצומה. זה החפץ חיים.

ג אצל החזו"א איש, החפץ חיים היה שלימות העיון, בעומק וביושר. הוא מביא אותו ולומד בדבריו פעמים אין מספר. החזו"א כותב [איגרת ב' מ"א] שהוראת הבית יוסף המגן אברהם ומשנה ברורה היא הוראה מקוימת כמו מפי לשכת הגזית.

ד בבריסק מספרים, החפץ חיים המתין פעם לר' חיים בריסקער שיסיים תפילתו, נכנס שם יהודי ושאל, למה רוב ה'אבעיות' שבש"ס לא נפשטו. כשסיים הגר"ח את התפילה אמר תיכף, רובם כן נפשטו. אחרי שהתוודעו, וחזר הח"ח לביתו, בכל הנסיעה חזר הוא היה מהורהר, ה' ניכר עליו שהוא מעביר בראשו את הש"ס ומונה, ואחר זמן אמר, ר' חיים איז א'גאון [ר' חיים הוא גאון].

אצל ר' חיים היו הדברים מסודרים כבר בראש, הוא לא חשב על כך בתפילה... אבל החפץ חיים חזר כעת על כל הש"ס... אכן, גם הוא ה' גאון. [הוא האמין לר' חיים, רק הוא רצה לראות זאת. היום אנשים לא בודקים דברים כאלו. ויש בהם שני סוגים, כאלו שמאמינים לכל דבר, וכאלו שלא מתפעלים משום דבר].

כשסיפרו לרב מבריסק את דברי החפץ חיים, הוא התרגש מאוד, זו היתה אחת הפעמים הבודדות שהרב מבריסק בכה. הוא בכה גם כאשר הג"ר פנחס שרייבר הרצה בפניו את הגמרות שאביו לימד אותו בסביבו.

החפץ חיים ה' גם בקי עצום, אלא שפעם לא עשו עסק מאנשים שידעו את הש"ס... [היו עוד כאלו, הזכיר את הג"ר יצחק אייזיק הלוי בעל דורות הראשונים, רואים בספריו בקיאות מבחינה בתלמודים ובמדרשים חז"ל, ועוד כהנה].

ה הגיע כאן לסלבודקה רב אמריקאי, זקן מופלג שלמד בראדין [ואחר כך בישיבת סלבודקה בליטא] - הרה"ג ר' אפרים פלקוביץ זצ"ל. הוא סיפר מימי לימודיו בראדין, שהחפץ חיים היה אומר, בלימוד צריך תמיד לחשוב מה הייתי אומר בלי הגמרא הזו. מאי קמשמע לן. אחר כך, אחרי שמבנים את החידוש. צריך לשאול מנא הני מילי.

ועלהו לא יבול

מי האיש החפץ חיים

רבינו הגדול מרן הגר"ד לנדו שליט"א

א המשנה ברורה יכל לחלוק על הרמ"א, אבל הוא עשה זאת בחכמה ולא כתב זאת בפירוש. ע"י סי' קס"ח סעי' י"ב גבי פת שרויה בין אדום. אף שבמשנ"ב הוא נראה כמקבל את דברי הרמ"א, בבאור הלכה הוא כתב שהסברא בזה קלושה, והיא נובעת מהגירסא במרדכי שהיתה כתובה לפני הרמ"א הואיל וסימוק. והגירסא המרווחת במרדכי היא הואיל ונימוק. וניכר שזו דעתו להלכה. [צריך

לדעת מזה עושים להלכה במקום כזה].

בבית מדרש של רבי עקיבא איגר לא היינו מוצאים השגה כזו, זו הדרך שלימד הגר"א את תלמידיו, לא לישא פנים בהוראה. - כמו שכתב הגר"ח מוואלווין בספר חוט המשולש [ח"א סי' ט'] בתשובתו לבעל עצי אלמוגים מהמבורג, וכבר הוזהרתי מפי מורי קדוש ישראל רבינו הגדול הגאון החסיד מוה"ר אליהו מוויילנא, לא לישא פנים בהוראה אפילו לבעלי השו"ע. רק שהמשנה ברורה עשה זאת בעדינות.

הגר"ר אליעזר משה הורביץ כותב להגאון ר' ליפעל' מירר (המלבושי ז"ט, שניהם מגדולי הדור, היו ידידים טובים) שלא רצה לחלוק על הגר"א, אין זו הדרך הישרה שלימד הגר"א, אלא דרך מנגדו... (החסידיים). - [וז"ל ר' אליעזר משה בספר אהל משה (ח"ב סי' ס"ח). והנה קנאת אליהו אכלתהו על כי באתי בצ"ע על דברי קדשו של הגר"א ז"ל, ודרך בזה בדרך הרבה מרבני ליטא שיחזו, אנכי לא כן עמד, ולא אחשוב היות נוחה בזה דעתו של אותו צדיק אשר האיר עיני העם לחפש בחזקו ובסדקו אחר כל הראשונים ז"ל ולא לשאת פנים נגד האמת לפי ראות העין [להלכה ולא למעשה בלא ראייה ברורה כדרכו בקודש, וכמ"ש הראשונים נגד הגאונים שהיו תיכף אחר חתימת התלמוד], וכן הורונו דרך זה כל קדמוניו וזכרם ברך, והבאים אחר הגר"א ז"ל כבעל ח"א שידע עוצם קדושת רבינו ז"ל וגדול תלמידו בעל משכנות וקהלת יעקב ז"ל, וכן שמעתי בשם הגר"ח מוואלווין בענין ברכת אשר בעגולה (סופרים פ"ט ה"א) אם שאין שם רק הכרע הדעת והאמת עד לעצמו, והמאמינים בזה לא תלמידיו הם, כי לא למדו דרכו רק דרך מנגדו אשר יעקשו הישרה למען כבוד גדוליהם והוא כבוד המדומה].

לפעמים המשנה ברורה חולק, בעדינות, על הקדמונים. לדוגמא, ע' בשער הציון תרפ"ה ה', שלא קיבל את דברי התרומת הדשן שצריך מניין לקריאת התורה בזכור.

ב חמיו של הגר"ד גדל' נדל, הרב אליהו ויינר סיפר שבמלחמות העולם הראשונה, כשהחפץ חיים היה בסומאטש, נודע בימי הפסח שנמצאו ח"מים בבורות המים. הח"ח אמר לו בא נלך לרב העיר, הם הלכו עם ספר משנ"ב ביד, והח"ח אמר לו, יתכן שדעתך תהיה לאסור. אבל בספר הזה כתוב להתיר בשעת הדחק. איני אומר לך בשם עצמי כי איני נמצא בענין אבל כשכתבתי למדתי בעיון. (אותו רב עיר יכול היה להיות תלמידו של החפץ חיים אבל מידה טובה היא לכבד את רב העיר). שמעתי סיפור זה מאדם ששמע מבעל המעשה עצמו.

הביאו כעין זה מהנדפס בספר הזכרון להגר"ר יצחק הוטנר, שר' יצחק הוטנר שאל את הגר"ר חיים עוזר על המשנ"ב שכתב בס"ס [ס"ק ג' ובביאור הלכה] שאין יוצאים בכל לשון אלא במקום שרגילים בלשון זו. והרי כתוב בסוג' בסוטה דף ל"ב, שגם פרשת סוטה נקראת בכל לשון, ודין סוטה שאין משקין אותה אלא בבית דין הגדול שבירושלים שמן הסתם היו רגילים שם בלשון הקודש ולא בכל הלשונות. משמע שכל לשון מועילה בכל מקום. ר' חיים עוזר אמר לו, כשאתה נוסע הביתה תעבור דרך ראדין ותשאל את החפץ חיים. כשהוא הגיע לראדין, הח"ח אמר לו, כעת איני יודע להשיב אבל כשכתבתי למדתי היטב את הענין, וזה הוא הדין. רבינו אמר, שלאמרה אפשר ליישב את המשנה ברורה שירושלים עדיפה שהיתה קיבוץ ישראל מהרבה מקומות, והיתה רוכלת עמים [תוס' ב"ב כ"ג ב' ד"ה ביושבת] ושימשו בה כל הלשונות. אבל יש להעיר, שיסוד דברי המשנ"ב מהריטב"א ריש נדרים [וכן הוא בריטב"א קידושין ו' א']. אבל בריטב"א עירובין [כ"ח א' ד"ה ומיהו] הרחיב בדבריו שהוא דוקא בלשון שאינה מובחנת גם במקומה, אבל לשון טובה מועילה בכל מקום. ויש נפקא מינה גדולה בכל זה, שלפי הביאור הלכה אי אפשר לעשר באידיש במקומות שלא מדברים אידיש, ולפי המבואר בריטב"א עירובין שפיר דמי. [ועי' ח'י' רע"ט ע"ב ש"ו-ח].

ג כשהחפץ חיים כותב בדברי הלכה, ניכר בהם עמלו בתורה. כשהוא כותב בדברי אגדה, הוא כותב ומעורר בכח ובשטף. אני לא בקי ברוח הקודש. אבל אי אפשר לכתוב כל כך הרבה דברים נפלאים, כמות כזו גדולה, באופן שוטף כל כך, בשילוב של פסוקים בכל מקום. זה זורם. זה לא יכול להיות בדרך הטבע. יש לזה שייכות לרוח הקודש. - כדאי ללמוד נ"ך עם דברי החפץ חיים על המקראות, הוא נותן לנו 'תפיסה' בפסוקים.

ד שמעתי מתלמיד של החפץ חיים, הרה"ג ר' אפרים פלקוביץ זצ"ל. הוא סיפר מימי לימודיו בראדין, שאיך ואיך הח"ח מעט לתפילה, אחרי התפילה הסביר שכעת הוא כותב חלק ה', בהלכות מכירת חמץ ולשם כך הוא נע מאוד בימים אלו הרבה בעניי מכירה שנבחרו משפט, הוא התישב ללמוד את הענינים בלילה ונמשך לימודו עד הבוקר. אכן יסודות רבים יש שם לענין קנינים, מהמחנה אפרים ועוד.

ה סיפרו לפני רבינו, ממקור נאמן, ששאלו על הח"ח למה אינו עושה משנה ברורה על יו"ד, והח"ח השיב, צריך להשאיר משהו לרבנים. רבינו אמר, כנראה היה זה דרך בדיחותא, אני יודע שהרב יצחק נסים (בצעירותו הוא ה' קא). שלח לחפץ חיים בקשה שיחבר משנה ברורה על יו"ד. והח"ח השיבו שאין לו כח, זו משימה ארוכה מדי.

ו סח רבינו, החפץ חיים סלל וכתב את השו"ע בהלכות לשון הרע, והשאיר לנו לכתוב את הקצות, וגם את הגניות... [כלומר, להרחיב בגדרי הדינים ובפירושים].

ז' לפעמים המשנה ברורה מביא שני דעות בענין ברכות, למה הוא לא אומר ספק ברכות להקל? גם בגמרא יש מקומות שאמרו סד"ר לקולא ויש מקומות שאמרו דעביד כמר. כי היו שני הנהגות ואדם יכול לומר אני תלמיד שלו. גם בדורות מאוחרים התפשטו הוראות ומנהגים שונים. ובהו הפוסקים לא אומרים ספק ברכות אלא דעביד כמר. זה לא כמו מקרה פרטי שאומרים בו ספק ברכות. לפעמים המשנ"ב מביא מחלוקת ואינו אומר למעשה מה לעשות, ולדוגמא מי שאמר בשמיני עצרת את יום חג הסוכות הזה ועקר רגליו אם צריך לחזור (תרס"ח סק"ב).

פעמים שהמשנה ברורה משמיט דבר שכתוב בפוסקים על הדף, ואינו יודע אם היא ראי' שהוא חולק או שהשאיר את הדבר ללומדים.

ח' אצל החזון איש, רבי עקיבא איגר ה' גדול מהרבה אחרונים. הגר' שלמה קרליץ שהיה אב בית דין ובקי גדול באחרונים, סיפר לי שהוא שאל את החזון איש כיצד לפסוק בענין הלכתי מסוים שנחלקו בו הרבה אחרונים. שאלו החזון איש, ומה אומר רבי עקיבא איגר? וכשהשיבו, אמר לו החזון איש, הנה יש לך הכרעה. אחר כך נזכר ר' שלמה שגם הבית מאיר אומר כדעת רע"א, החזון איש אמר לו, אם כן כלל לא היית צריך לשאול. רבותינו הם הקצות הנתיבות ורע"א - אבל בכמה מקומות במשנה ברורה נראה שלא הכריע רבי עקיבא איגר יותר מפוסקים אחרים. ט' נשאל רבינו, אם כדאי לעשות משנה ברורה עם שער הציון מורחב בעמוד כנגד. להעתיק את לשונות הפוסקים שציין להם החפץ חיים. [עמוד אחד צורת הדף, ועמוד שני כנגדו את הפוסקים]. והשיב, לא כדאי לשנות. זה יפריע ללימוד. כדאי ללמוד משנה ברורה כמו שהוא. י' רבינו דיבר בכינוס של בני ישיבות. בן תורה צריך להיות דמות מיוחדת בכל המובנים, בכל הענינים, הלימוד זה הדבר החשוב ביותר, אך גם קיום המצוות, דקדוק המצוות צריך להיות אחרת. יש דברים שלא שמים לב אליהם, בלי לימוד נכון של משנה ברורה.

לימוד נכון של משנה ברורה, הוא לשים לב לפרטים הפרקטיים, לא את ההיכוי תמציי הרחוקות, זה לא מנחת חינוך... לימוד המשנ"ב חייב להיות באופן שנוגע "למעשה". למשל, לומדים הלכות שבת, ישנם סימנים שלא כל כך נחוצים בלימוד ההלכה למעשה, יש סימנים שלימים שנוגעים רק למי שיש לו בית חרושת, לא נראה לי שיש כאן מישור שיש לו בית חרושת... אבל ברור זה אב מלאכה שכולם ישיים בה, פרטי הדינים נוגעים לכולם.

גדולת

א' חכם אחד החל לדבר לפני רבינו במה התייחד החפץ חיים בדורות האחרונים שנתקבל כיחיד הדור כבר בימיו בכל הקהילות, חסידים ומתנגדים וכו' עד שאין לו שני בזה. רבינו הפסיקו ואמר, החפץ חיים היה אדם שלם באמת, בכל בחינות האדם. דרך משל, אדם גדול בגופו הוא מעלה גופנית. אבל אם רק אבר אחד גדול, גם אם הוא מעלה לענין אבר זה, זה פגם, צריך שהכל יהיה מותאם [הוא 'שרוע']. לפי מצבינו אין לנו השגה מה הוא אדם שלם, אבל ידענו שהחפץ חיים היה שלם בכל.

ב' לעת זקנתו של החפץ חיים, עזבוהו פעם בני ביתו כדי ללכת לתפילה, והח"ח הקפיד, שהרי פטורים הם מתפילה כדן משמשי חולה, עוסקים במצוה הם ופטורים מן המצוה. והסביר רבינו, החפץ חיים הקפיד - כמה שהיה שייך אצלו להקפיד, כי אצלו היתה התפילה גישה חדשה בכל פעם, זו מצוה ה' ורצונו. ואם כעת אין מצוה להתפלל אלא לשמור על החולה למה הם הולכים להתפלל. הדבר מראה שהיה להתפילה הוא מתוך הרגל, אדם לא יכול שיעבור לו יום בלי תפילה. על זה הוא הקפיד.

אף שאנחנו לא בדרגתו של החפץ חיים, כדאי לדעת את היחס והדעת. וטוב שנתחם כך לעבודת ה' גם אם אנחנו לא בדרגה זו.

ג' פעם היתה אסיפת רבנים לחיזוק הדת, והגיעו זמן תפילה. היו רבנים שקמו להתפלל, ורבנים אחרים אמרו, הרי אנחנו עוסקים במצוה, ואין לנו להתפלל. החפץ חיים אמר ששני הצדדים צודקים, האמת שאנחנו עוסקים במצוה ולא צריך (או אסור) להתפלל. אבל בדור זה שרבו קלי הדעת ועוזבו דת. אם הרבנים לא יתפללו בגין עסקם במצוה, ילמדו מהם אחרים לבטל על דברים אחרים. כך מסופר והוא אופייני לח"ח.

ד' החזון איש קרא את החפץ חיים, 'החסיד'. ובה היו דבריו, ארץ ליטא כו' והחסיד החפץ חיים שריו בתוכה דינה כארץ ישראל... והוסיף רבינו. כמדומה שהחפץ חיים היה מכוון 'החסיד' גם אם ה' חי בזמן הראשונים. אף שהכל ה' או בפורמט אחר.

ואמנם, בספר הנכבד במעלת כותביו ודיוקו, על תולדות הגר"א, ספר עליות אליהו. כתוב על כך שהגאון היה מכוון אצל בני דורו, החסיד. "גדר שם חסיד אינו אלא על מי שמתחסד עם קונו, וכנס לפנים משורת הדין המוטל על פי חז"ל, אבל מי שאינו זו מכל המבואר בתלמוד ובד' חלקי שולחן ערוך לא יאות לו שם חסיד אלא ישראל כשר" [סי' קי"ג]. הגאון היה מיוחד שידע וקיים את הכל, החובה והמצוה. וכינו אותו הגאון החסיד. - כתוב במעשה רב שהגאון השתדל לקיים מצוות פטר חמור, אדם לא חייב בזה, אבל היא מידת חסידות. [לא כל אחד שייך בזה. אדם אחר, קודם שייקיים את כל מה שהוא חייב].

אבל הגאון עצמו אמר שהתואר לא מגיע לו, הוא מקיים רק את מה שכתוב בשולחן ערוך, כך כתוב שם בעליות אליהו. הוא אמר שאחיו הגר"א אברהם בעל מעלות התורה, הוא הראוי והגון לתואר זה [עיי' בהקדמות מעלות התורה].

ועלהו לא יבול מי האיש החפץ חיים רבינו הגדול מן הגר"ד לנו של"ט"א

ומימים אלו הוא חי כל השנה.

והנה פעם אחת בליל הסדר, אחר שני כוסות והגדה מגיע הוא לשולחן עורך, וכשהתבשיל הערב מוגש לפניו הוא מוצא בו גרעין חיטה. רץ הוא אליך ונפשו בשאלתו מה דין מאכלו וכליו. ומה תשיב לו, משהו חמץ אסור את הכל. תבשיל הבשר אסור ועמו רוב מאכלי החג שהיו מעורבים עמו. הוא שב לביתו עצב, ואומר לאשתו, הרי כל השנה אני עמל בשביל ימים אלו, אי אפשר היה להזהר יותר ממה שהיו חמץ. ואף היא תענהו, וכי אני לא מתאמצת וכו' ופורצת שם מריבה. אמנם הסכימו הפוסקים לאסור משהו חמץ, אבל הרי השאלות מותר. וכנגד זה אתה יודע שיש כאן ביטול גמור של שמחת יום טוב ושלוש בית וכמה איסורי מריבה כעס ואונאת דברים. [הערת הגר"א מ באקאן, ועיי' משנ"ב תמ"ז סק"ב], והיכא דאיכא עוד הרבה צדדים להקל סמכינן אשאלות דס"ל דחמץ בפסח שוה לשאר איסורין דבששים].

החפץ חיים השיבו, השבח לה' שאני ואתה איננו רבנים ולא באים לפתחנו שאלות כבודת כאלו. [כך אמר החפץ חיים הגדול, מי שחיבר את המשנה ברורה, ברוך השם שאנחנו לא רבנים!]. הסיפור ממשיך עם 'מופת ליטאי', אחר פטירת החפץ חיים החליטו בני קהילת ראדין שהם חפצים בר' לייב לרב (אף שהח"ח עצמו לא היה נחשב רב עיירה). לימים הגיע אליו הקצב בשאלה. הוא היה עני ודחוק, ולוה מכמה בני אדם כדי לקנות בהמה ליו"ט להתפרנס ממכירת בשרה, ונמצאה בה שאלה. ובשאלה זו תלויים פרנסתו ובני ביתו בחג אם לריוח אם להפסד (וכשהקצב נכנס לשאול עמדה אשתו ובכתה מנחון). ר' לייב היה למדן גדול הוא למד את הענין במקורו וראה שיש מקום להיתר, אבל הפוסקים הידועים (כמדומה הש"ך) אסרו בזה. והיה קשה עליו מאוד שנאלץ הוא להחמיר במקום הפסד ודוחק כזה בדבר שהוא יודע שמן הדין יש להתיר. ונזכר בדברי אביו שלא כדאי להיות רב, ואמר, אכן אבא צדק. היה סוף טוב לסיפור שלבסוף הגיעה השאלה לזילא לר' חיים עוזר [או למרחשת] והוא התיר. אבל זה כבר לא קשור לענין.

ר' לייב היה אדם מקורי בחשיבתו וסגנונו, וניכר שהיה איש אמת.

ב' חכם אחד הזכיר המעשה הידוע עם החפץ חיים, שבא גנב ישראלי לגנוב ממנו והחפץ חיים יצא אחריו וקרא אחריו 'מחול לך', והוסיף אותו חכם לבאר, למה לא נתן לו במתנה, כדי שלא יעבור גם בלא תחמוד. ואפשר ללמוד מזה שאדם שגרם לחבירו להפקיר, וזכה מן ההפקר לא עבר בלא תחמוד.

רבינו אמר, בכדי להצילו מחטא לכאורה לא היה צורך להקנות ב'חלות' קנין והעברת רשות אלא להרשות לו לקחת ולהשתמש כרצונו. [ואמנם יתכן ללמוד את הדבר מהגמ' ב"מ דף ל' ב', שרבי ישמעאל ברבי יוסי הפקיר את העצים לכל העולם, חוץ מהאדם שהי' בעליהם, ודנה הגמ' שהוא הפקר לעניים, ולמה ה' צריך להפקיר, למה לא נתן רשות לכולם ולא לו. שמא יעבור זה על לא תחמוד. והסוגי' שם צריכה עיון היטב].

אבל לא היה כזה מעשה עם החפץ חיים, זה לא מתאים לו. המעשה היה מיוחד (מלפנים) לגדול אחר וכדרכם של בריות, הוא התערב והועתק לחפץ חיים. (לרגע רבינו היה סבור שהוא מהתולדות הנדפסים בספר חמדת שלמה ע"י נכדו, יש שם מעשים נפלאים על גדול בדורו ממקור נאמן, כדאי לראות. שוב נזכר ששם הוא מעשה אחר שפעם נגנבה מביתו מנורת כסף יקרה והקפיד מאוד שנתנוה במקום גלוי שהיה כזה מכשול לחוטאים). [א.ה.א. אמנם אצל משפחת זאקס ידוע שהיה מעשה שבא גנב, והחפץ חיים יצא אחריו, אבל הוא לא קרא אחריו מחול לך, אלא צעק 'גנב גנב'!].

ג' סח רבינו, החפץ חיים נהג שלא לאכול שריו, והתיר נדרו כדי לאכול עם דודו שהגיע לבקר, כדי שתהי' לדוד שמחת יום טוב הוא הפסיק את מנהגו הקבוע [אולי ה' זה ביו"ט אחרון]. זה לא סותר למה שהחזון איש אמר, שאי אפשר להתיר מנהג האיסור בשריו. החסידים קיבלו זאת על עצמם כדן גמור, ולא מועיל להתיר. אבל החפץ חיים קיבל זאת כחומרא בעלמא [עיי' משנ"ב תנ"ח ד'].

ד' הגיעו לרבינו לבקש ברכה לשלום בית. אמר, שילמדו מוסר ויוותרו, בעיקר שיוותרו. אם ידעו לוותר הבעיות יסתדרו [ולא רצה לבקר]. והוסיף רבינו, שמעתי שהחפץ חיים הלך ברחוב במקום צר, ועבר גנרל מולו, החפץ חיים, למרות זקנתו, הקדים וזו לפנות את המקום. הגנרל התפעל ואמר, מי שיכול לוותר על מקומו, בודאי מצליח בחייו.

ה' מסופר על הגר"ח חיים לייב סטאוויסקער (מישקובסקי) נדפס מתורתו ותולדותיו בספר פני הארי (היי) שפעם יצא מביתו בליל שבת להפנות, ונעלו עליו הדלת בטעות. והיתה דעתו כדעת הגר"א שאסור להקיש על הדלת בשבת ונשאר כל הלילה בקור העז בחוץ. ואמר עליו החפץ חיים, שהי' עמו בקשרי תורה וידידות [עיי' בספר הנוכח, סי' ל"ח ל"ט]. סתם ישראל

המשכן בעמ' ל"א

א

הנה בשנה זו ראש השנה ויום ראשון דסוכות ושמיני עצרת חלים להיות בשבת (ולפי החשבון דידן גם בשנה הבאה הבעל"ט כ"י י"ה). והנה בראש השנה יש בזה דין מיוחד, דאין תוקעים בשופר, ועי' במס' ר"ה דף כ"ט ע"ב דמבואר דהטעם

הוא מדרבנן, שמא יעביר השופר ד' אמות ברה"ר. אולם עיי' בירושלמי דמבואר דהוא דין דאורייתא, הנלמד משינוי הלשון בין הפסוק בפרשת פנחס דכתיב "יום תרועה" להפסוק בפרשת אמור דכתיב "זכרון תרועה". [הנה יש מילתא דתמיה לכאורה, למה הפסוק ד"יום תרועה" שהוא המלמד שיש מצוה לתקוע בשופר הוא דוקא בפרשת פנחס בהדי הקרבות מוסף ולא בפרשת אמור כשאר מצוות המועדים. ולפי הירושלמי הוא מיושב, דרך במקום הקרבנות הוא תמיד יום תרועה, אפילו בשבת, דאז רק תוקעים במקדש.]

והנה גם ביום הראשון דסוכות יש דין מיוחד לדידן, דבשאר שנים כשאין נוטלים לולב בשבת מבטלים דין דרבנן ליטול לולב כל ז', אבל בהאי שתא כשלא נוטלים לולב ביום ראשון דסוכות מבטלים דין דאורייתא ליטול לולב ביום ראשון. וגם לגבי עצם הדין דאין נוטלים לולב בשבת יש מחלוקת בין הבבלי והירושלמי, דבבבלי בסוכה דף מ"ב מבואר דהטעם דאין נוטלים לולב בשבת הוא מדרבנן, שמא יעביר הלולב ד' אמות ברה"ר, ובירושלמי בפ' לולב הגזול מבואר דהוא דין דאורייתא הנלמד מהפסוקים בפרשת אמור המדברים על יום ראשון ושבעת ימים, יעו"ש. (אלא דצע"ע מהו שיטת הירושלמי כשיום ראשון חל להיות בשבת, האם נוטלים לולב אפילו בשבת כמו שהיו עושים בזמן המקדש, או האם גם הירושלמי מודה לבבלי דבזה"ז שאני ואין נוטלים הלולב אפילו ביום ראשון.)

והנה האי גזירה דשמא יעבירו ד' אמות אינה גזירה פשוטה כל כך, דהמשכנות יעקב הקשה דלפי הסוכרים דבעינן ששים ריבוא כדי להיות רה"ר, למה ביטלו מצות שופר ולולב מכל כלל ישראל משום איזה מקומות בודדות שהן רה"ר. וא"כ שפיר י"ל דהירושלמי לא ס"ל להאי גזירה. אבל אפשר דבעצם הירושלמי לא היה חולק על האי גזירה, אלא דהירושלמי סובר דלא בעינן להגזירה כיון שכבר יש דין דאורייתא שאין תוקעים בשופר ואין נוטלים לולב בשבת.

אולם גם לגבי מגילה יש מחלוקת בין הבבלי והירושלמי, דלהבבלי במגילה דף ד' אין קוראים המגילה בשבת משום הגזירה הנ"ל דשמא יעבירו ד' אמות ברה"ר, ולהירושלמי במגילה אין קוראים המגילה בשבת משום דאין קוראים כתובים בשבת. [דעי' בירושלמי מגילה פ"ג ה"ד דאיתא ר"נ בר יעקב בעי הגע בעצמך שחל ט"ו להיות בשבת לקרות במגילת אסתר אין את יכול שאין קורין בכתבי הקודש אלא מן המנחה ולמעלה. אולם עי' בחי' ר' מאיר שמחה ח"ב עמ' שנו"ז דאיתא וז"ל הירושלמי לא הביא גזירה דשמא יעבירו בלולב ושופר רק ליהי מקראי ובמגילה לא פירש טעמו ופלא, אולי משום דאמר בירושלמי מגילה סעודת פורים בשבת מאחרין משום ששמחתו תלוי בידי שמים לכן הקדימו קריאתו ועיין בזה. עכ"ל. וצ"ע.]

והנה מגילה עכ"פ הו"ו דין דרבנן, (ולכא"ו שבות משום שמא יעבירו הוא יותר חמור מהדין דאין קוראים כתובים בשבת), ואפ"ה הירושלמי לא קאמר גזירה שמא יעבירו, אלא משמע דהירושלמי חולק על האי גזירה. (אבל אינו מוכח, דעי' מה שכתבו תוס' במגילה שם בבאור שיטת רב יוסף.)

הנה לפ"ז לכאורה נמצא דבר מעניין, דלפי הבבלי שהדין דאין נוטלים לולב בשבת הוא מדרבנן, הנוטל לולב בשבת הוא מחלל שבת ממש, דהוא עבר על שבות דרבנן שלא ליטול לולב בשבת גזירה שמא יעבירו. אבל לפי הירושלמי לית בזה שום שבות, והדין דאין נוטלים לולב בשבת הוא דין דאורייתא, ולכא"ו פשוט דלית בזה איזה איסור דאורייתא, ורק הו"ו פטור מהמצוה, וא"כ הנוטל לולב בשבת להירושלמי אינו מחלל שבת, דרך הו"ו הדין משום שעשה דבר שהוא פטור ממנו, אבל אינו מחלל שבת דלית בזה שום שבות.

והנה בדרך כלל הלולב הוא מוקצה, וא"כ עכ"פ אסור ליטול בשבת, אבל עדיין קיימים דבריו לגבי אתרוג והדס, דבהרבה אופנים אינם מוקצים בשבת. [ואפילו לגבי לולב וערבה יש בזה נפק"מ, דהרי לפי הרמב"ם מוקצה הוא איסור פחות חמור משבות מלתא דמלאכה.]

ב

הנה יל"ע לגבי כל הנ"ל האם קי"ל כהבבלי או כהירושלמי. והנה לכאורה היית אומר דנוהגים למעשה כהירושלמי, דהרי בתפילות דרה"ר אומרים "יום תרועה" בשאר ימים ואומרים "זכרון תרועה" בשבת.

אבל עיין במס' סופרים פ"ט ה"ח דאיתא אם חלה ראש השנה להיות בשבת אינו אומר יום תרועה אלא זכרון תרועה לפי שאין תקיעת שופר דוחה את השבת בגבולין משום גזירה. הרי מפורש דאף אם אין תקיעות בר"ה שחל להיות בשבת משום גזירה אפ"ה משנים הנוסח בשבת מ"יום תרועה" ל"זכרון תרועה", וא"כ לית משינוי הנוסח ראי' כמי קי"ל.

ועי' ברמב"ם ובכל הפוסקים בכ"מ שנקטו דאין תוקעים בשבת ואין נוטלים לולב בשבת משום גזירה דרבה וא"כ לכא"ו מבואר דקי"ל כהבבלי.

ג

הנה הבאנו קושיית המשכנות יעקב למה ביטלו מצות שופר ולולב מכל כלל ישראל משום

הודאי ראובן

הגאון ר' ראובן שווארץ שליט"א - פלעטבוש

איזה מקומות בודדות שהן רה"ר.

והנה עיין בשיירי קרבן בסוף הירושלמי מסכת עירובין שפירש בירושלמי שם [וכ"כ בשם הסמ"ג] שהשבות דאין עושים הואה בשבת כבר היתה קיימת בימי משה רבינו. ועי' בבבלי במס' פסחים דף ס"ט ע"א דמבואר דלפי רבה השבות דהזאה היא ג"כ משום שמא יעבירו. וא"כ י"ל דהשבות דלולב ושופר כבר היה קיים בימי משה

רבינו. והנה בימי משה רבינו לא היה איזה מקומות בודדות שהיו רה"ר, אלא כל כלל ישראל תמיד היו במקום שמצוי רה"ר ("דגלי מדבר"), וא"כ שפיר מובן למה גזרו האי גזירה, וכיון שגזרו תו לא פקע הגזירה אף שאח"כ רק מקומות בודדות הן רה"ר. וא"ש למאד.

[הנה הדברים מתאימים מאד עם מה שמביאים מהעונג יו"ט בבאור השתי פרשיות דחג הסוכות בפרשת אמור, דבפרשה ראשונה כתיב "חודש השביעי הזה" ולא הוזכר לולב, ובפרשה שני"א לא כתיב "זה" והוזכר לולב, וביאר דבפרשת אמור כתיב "זכרון תרועה" ולא "יום תרועה" וע"כ מיירי כשראש השנה חל להיות בשבת, ובאותה שנה, "חודש השביעי הזה", גם סוכות חל בשבת, ולית בו לולב, ורק ב"חדשי שביעי אחריני", דאינם "חודש השביעי הזה" איכא מצות לולב, ובה מיירי הפרשה השני". וא"כ מבואר כנ"ל דכבר בזמן משה רבינו היו הגזירות דאין שופר ולולב בשבת קיימות. אלא דהדברים נראים תמוהים לכאורה, דהרי בזמן שביהמ"ק קיים ביום ראשון דסוכות נוטלים הלולב אפילו בשבת כמבואר בכל הוסגיא בריש פ' לולב וערבה. ואולי יש ליישב, דהנה יצ"מ היה ביום חמישי (כמבואר בטור או"ח סי' ת"ל), והנה בשנה השני' ראש חודש ניסן היה ביום ראשון כמבואר במס' שבת דף פז ע"ב, וא"כ פסח היה ביום ראשון. ולפ"ז רק בשנה ראשונה ראש השנה וסוכות היו בשבת, ולא בשנה שניה. וא"כ אם פרשת אמור מיירי כשראש השנה וסוכות חלו בשבת כמרומו ב"זכרון תרועה", בע"כ דאין מוקדם ומאוחר בתורה, ופרשת אמור מיירי קודם בנין המשכן. וכשאין משכן אפשר דאין לולב דוחה שבת אפילו ביום ראשון וכמו בזה"ז שאין מקדש ולכן אין לולב דוחה שבת אפילו ביום ראשון דסוכות.]

ד

עיין בבבלי בערכין דף י' דמבואר דאומרים הלל בכל יום דסוכות משום דחלוקין בקרבנותיהן. אבל עיין בירושלמי בפ' החליל דמבואר דאומרים הלל בכל יום דסוכות משום הלולב שנתחדש בכל יום.

[הנה בשלמא לפי הבבלי מובן למה אומרים הלל בשמיני עצרת, דהוא ג"כ חלוק בקרבנותיו, אבל להירושלמי למה אומרים הלל בשמיני עצרת, הרי לית בו לולב. וצ"ל דהירושלמי סובר דאומרים הלל בשמיני עצרת משום דהוא רגל בפנ"ע. אולם הירושלמי בהסגיא דפייסות בפרק החליל הוזכר העניינים דלגביהם שמיני עצרת הו"ו רגל בפנ"ע ולא הוזכר הלל, אלא דגם לא הוזכר שיר. וצע"ע בזה. (או אפשר דהירושלמי סובר דאומרים הלל בשמיני עצרת משום דבכל יום טוב אומרים הלל, אבל א"כ למה בשביעי של פסח אין אומרים הלל, ואפשר דהירושלמי סובר כהמדרש דאין אומרים הלל בשביעי של פסח משום ד"מעשה ידי טובעים בים". ולפ"ז הא דהבבלי צריך הטעם דחלוק בקרבנותיו הוא לטעמי', דהבבלי אינו סובר כהמדרש דמעשה ידי טובעים בים הוא סיבה שאין אנו אומרים שירה כדמבואר במס' סנהדרין דף ל"ח. ועי' במס' ברכות דף י' ובמהרש"א שם.)]

והנה לפי הירושלמי לטעמי' צ"ב, למה אומרים הלל בסוכות בשבת, דבשלמא אם הירושלמי היה סובר דאין נוטלים לולב בשבת משום גזירה דרבנן, אז י"ל דבעצם שבת הו"ו "יום דלולב" רק אין נוטלים אותו למעשה משום גזירה, אבל להירושלמי זהו דין דאורייתא דליתא להאי מצוה בשבת, וא"כ שבת אינה יומא דלולב כלל, וא"כ למה אומרים הלל בשבת. ולא ניתן לומר דהירושלמי סובר דאין הלל בשבת, דהרי הוא משנה מפורשת בסוכה ד"ההלל שמונה". וצ"ע.

ה

הנה חזינן דחו"ל לא הקפידו שראש השנה ויום ראשון דסוכות לא יחולו בשבת, אע"פ דעי"ז אנו מבטלים מצוות עשה דאורייתא דשופר ולולב. והנה בודאי היה אפשרות לדחות ראש חודש תשרי יום אחד כדי שיחול ביום ראשון ואז היינו מקיימים הני מצוות דאורייתא. אבל למעשה אין עושים כן כלל, דלא אד"ו רא"ש, שיש קפידה גמורה שראש השנה לא יחול ביום ראשון. ועי' במס' סוכה דף מג ע"ב ובכל הפוסקים באו"ח סי' ת"ח דמבואר דהסיבה שמקפידים שראש השנה לא יחול ביום ראשון הוא אך ורק כדי שהושענא רבה לא יחול בשבת, דאז היינו מבטלים מנהג נביאים דערבה. וא"כ חזינן דלא מקפידים שנקיים שופר ולולב דאורייתא, אבל כן מקפידים שנקיים מנהג נביאים דערבה.

ויש מזה התעוררות גדולה להאי שתא כשנקיים בעו"ה מנהג נביאים דערבה, דחזינן כמה חשוב האי ענין דערבה, אף דאינה מצוה דאורייתא ואינה מצוה דרבנן, והוא מהדברים היחידים מענייני חג הסוכות שלא הוזכר במשניות כלל, דרך ערבה במקדש הוזכר במשנה, ואפילו בגמ' רק הוזכר שהאמוראים קיימו האי מנהג, וליכא מימרא מפורש דצריך לקיים האי מנהג, וכל זה מראה דהוא עניינא דתורה שבעל פה, דאפילו כשכתבו המשניות והגמ' עדיין רצו שמנהג זה יהא תורה שבעל פה, ולהנ"ל חזינן חשיבותו. ■

סה. כ' האו"ש פ"ג מעבדים ה"ג דעבד שלא נשתיר בעבדותו שו"פ אינו מוסר לו שפחה כנענית.

סו. קידושי ייעוד לריב"ח בקידושין יח: בעינן שנשתיר שו"פ.

סז. ראיתי לדון בקרקע לכתובת פרוכבול אי בעי שו"פ דבאילה"ש גיטין לו. נוטה שא"צ שו"פ, ובחוט שני שביעית ח"ב פ"ט דין י"ג כתב דצריך שו"פ.

סה. דנו באיסור עבודה בנחל איתן האם השיעור בפרוטה ובזרע אברהם סי' ס"ד אות ז' הוכיח מודל קתני לה הכא אלמא דהוא בפרוטה.

סט. כ' בשאלת יעבץ ח"ב סי' ע"ד בדיון דבר שיש לו מתירים שיש לו הוצאה כדי להתירו דלא חשיב דשיל"מ שיעורו בפרוטה.

ע. כ' בתורי' הזקן קידושין לג. בקימה שיש בה חסרון כיס היינו שו"פ.

עא. המנ"ח מ"ע כ"ב [ה] נסתפק בפדיון פט"ח בשה שאינו שו"פ.

עב. כ' המנ"ח מ"ע כ"ב [ז] בפרה"ב לכמה כהנים בעינן שיתן לכ"א פרוטה.

עג. בשע"ת שער ג' אות פ"ב כ' דבל תשחית איסורו בפרוטה ועי' שלמות חיים סי' תתקכ"ז.

עד. בתורי' זהב יו"ד סי' קס"ב ס"ק ב' הסתפק בדיון יש לו מעט דלק' עה. האם בעינן שו"פ. עה. כ' הרע"א בדף מו: בדיון מטבע ומטלטלין יחד נקנים בחליפין דבעינן שיהא במטלטלין פרוטה.

עו. שואל שמשלם פשוטו"פ יל"ד אי דינו כשוכר ובקצה"ח סי' ש"מ ס"ק ה' כתב שדינו כשוכר.

עז. נשבע על פשוטו"פ אינו מוסיף חומש כדלעיל נד:, ובמאירי וריטב"א כתבו ד"א דבעינן בחומשו שו"פ.

עה. העירוני לחינוך מצוה תק"ה דלאו שלא יטול חלק בבזיה הוא ניתן להשביך לכאור' שיעורו בפרוטה, שוב שמעתי שמו"ר הגר"ג זצ"ל נסתפק לדעת הר"מ דלוקה, ולא ס"ל נניתן להישבון דא"צ פרוטה.

עט. כ' המנ"ח מצוה שכ"ט [ד] דשביעית שיעורה בכזית לענין מצותה, ודמי שביעית בפרוטה.

פ. העירוני דאיתא במגילה. ו. שאמר הקב"ה לובולון כל הנוטל ממך בלא דמים אינו מועיל בפרקמטיא שלו ופירשו רש"י (ותוס') דהוא בפרוטה, וי"ל דהוא בכלל גזל.

פא. הנוטל שכר לדון דינו בטלים להעיד עדותו בטילה להזות ולקדש [קידושין נח:] כ' מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בתשובה לכותב שיש דין שו"פ בפחות מכאן לא הנאה.

פב. הראוני טו"א בחגיגה ו. ד"ה הרא"ה שכתב וז"ל אם נשתתפו רבים אקרבן רא"ה וחגיגה אפי' אינו מוגיע מדמיו לכאור' על חלקו אלא שו"פ סגי ל' בהכי וכי עכ"ד, נראה דבעינן שו"פ [ובטעמא דמילתא יש לבאר עפ"ד הקה"י חגיגה סי' ג' ואכ"מ].

פג. כ' הרמ"פ פ"ה ממוע"ש ה"ז בעה"ב אומר בסלע ואחד אומר בסלע בעה"ב קודם מפני שהוא מוסיף חומש בעה"ב אומר בסלע ואחד אומר בסלע ופרוטה האחר קודם מפני שמוסיף על הקרן עכ"ד, ושינה הר"מ מהמשנה במע"ש פ"ד מ"ג דקתני סלע ואיסור, ויעויין בנו"כ, ובמהריק"ו כ' דסבר הר"מ דפרוטה חשיבא.

פד. השפ"א ביו"ד סי' קנ"א נסתפק בלא תחנם האם שיעורו בפרוטה.

פה. המנ"ח בפ' במדבר נסתפק בלאו דלא יבאו לראות ככלע את הקדש האם שיעורו בפרוטה.

פו. בספר חשבונות של מצוה להאדר"ת מצוה תקע"א נסתפק האם יש איסור אתנן ומחיר כלב בפמשו"פ, ונסתפק האם מצטרפין לפרוטה.

פי. ירושלמי פ"ק דב"מ ה"א (א:) בשבועה שיש לי בה ואין לי בה פמשו"פ.

פח. כתב הרמ"ה בב"ב פט. אות ע' דבשלח שושבינות ואכל שם פמשו"פ לא חשיב

ממון ואין כאן מחילה.

פט. ירושלמי ב"מ פ"א ה"א (א:) דהנשבע שיש לו בטלית זו, יש לו עכ"פ שו"פ.

צ. האומר תנו חלק מנכסי הוא שו"פ, ערשב"ם ב"ב סג. ד"ה לטפוח.

צא. כתב האו"ש פ"ט משכירות ה"ד דאכילת פירות שקונה מדין חזקה בעינן שו"פ.

צב. שבועת העדות אינה נוהגת אלא בפרוטה (ר"י מלוניל שבועות לג: עי"ש).

צג. העירוני לדברי האחרונים שנתבאר בדף מו. וכן עולה לכאור' מדברי הרשב"א דהדין קונין בכלי אע"פ שאינו שו"פ, הוא דין מיוחד בכלי, א"כ בפרי ניבעי פרוטה עי"ש.

צד. העירוני דאף למ"ד אין אונאה לפרוטות כ"ז על חוב השבה אבל איסורא איכא והו"ל למיחשבי'.

צה. כ' המנ"ח מצוה ש"נ [ט] בנתן כפי הישג ידו דנפטר מליתן אח"כ אם חיסר פמשו"פ יצא יד"ח, ומ"מ אפשר דאח"כ חייב ליתן.

צו. איתא בב"ב טו: הנוטל פרוטה מאיוב מתברך, ויעוין בח"א מהרש"א סוד"ה איוב דמבואר דפרוטה דווקא.

צז. איתא בירושלמי ר"פ המדיר [כתובות מג.] דהאיסור אין פורעין חוב בדמי שביעית הוא בפרוטה ועמ"ח מצוה שכ"ט [יד:].

צה. המתחייב דמי אדם שאינו שו"פ אין חוב דמים, כן מבואר בתור"י הזקן קידושין עה:.

צט. כתב החזו"א אהע"ז סי' קמ"ח לוף ח' א' תוד"ה אף בהא דאיתא התם דשוה כסף ככסף הוא דוקא כשקצוב, וז' החזו"א דאם אין הקצבה ברורה עד כדי פרוטה חשיב קצוב.

ק. המנ"ח במצוה טז [ב] נסתפק בלא תתאוה האם חיובו בפרוטה, או"ד כיון שאינו לאו של ממון א"צ פרוטה.

קא. איתא בירושלמי מעשרות פ"ג ה"א דסחורה האסורה בשביעית הוא בשו"פ.

קב. המנ"ח בסוף מצוה שפ"א נסתפק באיסור מכירת מעשר בהמה האם הוא בפרוטה.

קג. כ' תוס' בנדרים ו: סוד"ה מכלל דפמשו"פ לא חשיב שיור לענין פאה, אכן אינו נפ"מ לדינא עי"ש.

קד. העירוני הגר"י אדלשטיין שליט"א בשמיטת כספים האם מצותה בפרוטה, והאם יכול לשמט בזא"ז ויקיים מצוות רבות. שו"ר בדרך אמונה פ"ט משמו"י בשיח אמונה הערה 21 שכתב שהתובע חוב פמשו"פ אינו עובר בלא יגוש, ולכאור' כוונתו בחוב שהוא פמשו"פ, ולכאור' אם החוב גדול ותובע פמשו"פ ה"ז ממון. והגר"י אדלשטיין דן בזה עוד משום ח"ש, ושמעתי לדון דתליא בנידון הרע"א בתשו' קנ"ד בסוף הפסח דלא חזי לאיצטרופי, ויל"ד דיצטרף לשמיטה הבאה.

קה. כ' תוס' בכתובות צח: ד"ה אלמנה (נמשך מע"א) דמכר קרקע שוה מנה במאתים המקח בטל אבל פחות אפילו שו"פ המקח קיים. משמע דפמשו"פ המקח בטל והוא בכלל שוה מנה במאתים וצ"ע.

קו. לר"ש בכתובות צז: דתבעה מקצת כתובתה מפסדת מזונות, נראה בר"י מלוניל שם צח. דבעינן תביעת פרוטה, ויל"ע לחכמים דבעינן תביעת כל הכתובה בשיירה פמשו"פ.

קז. כ' הרמב"ם פ"ג מטו"נ ה"ו דנשבעין ונוטלין הוא בפרוטה, והראב"ד בה"ז נסתפק אף פמשו"פ.

קח. כ' תוס' בדף נא: ד"ה שני, דשני פונדיונות פחות פרוטה הוי מחילה באונאה, משמע דפמשו"פ לא הוי מחילה ולכאור' ה"ה בכל שיעור שתובע.

הדברים היו למראה עיני מרן הגר"ח זצ"ל וכתב לכאור' לא ראיתי שדן אם בן סורר ומורה צריך שיגנוב מאביו פרוטה.

בעיקר הפרוטות העירוני ד"ל דלא חשיב אלא דינים וחובים ולא איסורים ומצוות ודוק. ■

המשך 'עלה לא יבול' מעמ' כ"ט

אינו בדרגתו למסור נפש על דרבנן.

נראה שלא היתה בזה סכנת נפש, שאם כן ר' חיים לייב לא היה מחמיר בזה, אלא שהוא קושי גדול מאוד. ובכל זאת אמר החפץ חיים שסתם אדם לא בדרגה הזו. אבל אי אפשר ללמוד מסיפור זה שיש שיעור של קושי שמתיר איסור דרבנן [א"ה, עי' חידושי הגר"ל סנהדרין סי' י"ב אות י'], אולי הח"ח לא התכוין שבאמת לא צריך להתאמץ כך, אלא שכך היא המציאות. ומאידך, אולי גם ר' חיים לייב לא היה מחמיר לאחרים.

[ובכמה דרגות מתחת, הג"ר יחיאל ויינברג בעל השרידי אש סבל פעם בשבת מכאבים עזים בשיניו, הכאבים היו חזקים כל כך שלא יכל לעמוד במקום אחד. אבל הוא לא הסכים לקחת תרופה לשיכוך כאבים, כי סבר שאין לו גדר חולה. הוא נשאר בסבלו עד צאת השבת. זו דוגמה של מסירות נפש שאין בה סכנה. הג"ר יחיאל ויינברג היה בעל חשיבה מקורית, היו עליו גם מבקרים. היה לו עסק עם גדולי הדור בענין ההיזיון לפני השחיטה. החזו"א כתב גליונות על ספרו בענין פניני עצמות, ושלחם לו, ונדפסו בחזו"א טהרות עמ' רצ"ז].

השפעתו של החפץ חיים

א [הג"ר אלחנן וסרמן דיבר וכתב באגדה - השקפה בסגנון מיוחד, מרגישים בדבריו את רבו החפץ חיים [הוא מביא מדבריו בכמה וכמה מקומות, הוא מביא ממנו גם בלימוד. עי' קובץ הערות ע"ד ג']. דבריו השפיעו מאוד ביחס לציונות והכפירה.